

В. В. САХАЦЬКА

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Навчальний посібник

e-ISBN 978-83-68212-06-8

**East European
Association of
Scientists**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

В. В. Сахачька

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Warsaw, Poland 2025

УДК 81'33:81'42:378.147

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.15521101>

С 22

Рецензенти

Н. Л. Іваницька, доктор філологічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

В. А. Тимкова, кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету.

Рекомендовано до публікації рішенням вченої ради

*Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(протокол № 10 від 16 квітня 2025 року).*

С 22 **Сахацька В. В.**

Лінгвістичні основи професійної комунікації : навчальний посібник. — Warsaw : East European Association of Scientists, 2025. — 172 p. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.15521101>

ISBN 978-83-68212-06-8 (e-Book)

«Лінгвістичні основи професійної комунікації» – це навчальний посібник, спрямований на теоретичне опанування основ професійного мовлення у сфері гуманітарних наук. Видання охоплює ключові аспекти функціонування мови в професійній діяльності, акцентуючи увагу на нормах мовлення, стилістичних особливостях й принципах комунікації.

Матеріал посібника структуровано відповідно до основних змістових модулів дисципліни «Лінгвістичні основи професійної комунікації», що сприяє формуванню мовної компетентності здобувачів освіти. Окрім навчальної мети, посібник сприяє розвитку критичного мислення та комунікативних навичок, необхідних для професійного спілкування для здобувачів освіти гуманітарних спеціальностей, викладачів закладів вищої освіти.

УДК 81'33:81'42:378.147

ISBN 978-83-68212-06-8 (e-Book)

© В. В. Сахацька, 2025

Vita Sakhatska

Linguistic Bases of Professional Communication

Reviewers:

Nina Ivanytska, Doctor of Science (Philology), Professor, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University.

Valentyna Tymkova, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Vinnytsia Institute of Trade and Economics, State University of Trade and Economics.

ISBN 978-83-68212-06-8 (eBook)

DOI [10.5281/zenodo.15521101](https://doi.org/10.5281/zenodo.15521101)

East European Association of Scientists *sp. z o. o.*
ul. JANOWIECKA, nr 17A, lok. 3, miejsc. WARSZAWA,
kod 03-887, poczta WARSZAWA, kraj POLSKA

Copyright © 2025 Author. All rights reserved.

The e-book is published at <https://www.eeast.net>

This Open Access e-book is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY-NC) 4.0 International License.

No part of this e-book may be reproduced, transmitted, or converted in any format or by any electronic, mechanical, recording, or other means without the written permission of the East European Association of Scientists *sp. z o. o.*

The author is solely responsible for the accuracy of the translation, facts, quotations, place names, proper names, organizations, companies, institutions, and other data.

Publisher: Myroslav Buryk

Editorial Project Manager: Zoriana Buryk

Production Project Manager: Mykola Biloshkurskyi

Сахацька Віта Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

У 2011 р. – закінчила Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського за спеціальністю «Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова та література»

У 2016 р. – захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти».

Науково-педагогічну діяльність розпочала у 2016 році на посаді викладача кафедри української та іноземних мов Вінницького національного аграрного університету. Обіймала посаду заступника декана з виховної роботи факультету менеджменту та права. З 2018 року продовжила трудову діяльність у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського. Працювала на посаді старшого викладача кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови та кафедри української мови. З 2023 року доцент кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Викладає дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» та «Лінгвістичні основи професійної комунікації».

Є автором понад 40 наукових та науково-методичних праць, у тому числі 2 навчальних посібників, 6 публікацій у колективних монографіях, понад 30 статей у наукових фахових виданнях та 4 статті у міжнародних наукових базах даних.

З 2021 року є відповідальною особою з питань комунікації Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та Національної комісії зі стандартів державної мови.

З 2024 року є екзаменатором Національної комісії зі стандартів державної мови.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗА ВИМОГАМИ КРЕДИТНО - ТРАНСФЕРНОЇ СИСТЕМИ.....	8
ТЕМА 1. КОМУНІКАТИВНІ ПАРАДИГМИ В ПРОФЕСІЙНОМУ ДИСКУРСІ.....	9
ТЕМА 2. ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРОВІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	27
ТЕМА 3. ЛІНГВІСТИЧНІ ПІДВАЛИНИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	45
ТЕМА 4. РИТОРИЧНІ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	63
ТЕМА 5. ПЕДАГОГІЧНІ КОНФЛІКТИ, ЇХ ВИДИ І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ. РОЗВ'ЯЗАННЯ ТА УСУНЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ.....	79
ТЕМА 6. ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ПРОФЕСІЙНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	96
ТЕМА 7. ДІЛОВІ ПАПЕРИ ЯК ЗАСІБ ПИСЕМНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	112
ТЕМА 8. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ	128
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	145
СЛОВНИК НАЙУЖИВАНІШИХ ТЕРМІНІВ	157
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ	167

ВСТУП

Професійна комунікація в сучасному суспільстві ґрунтується на мовнокомунікативній компетентності, яка є невід'ємною складовою професіоналізму. Незалежно від сфери діяльності, ефективне спілкування передбачає дотримання норм літературної мови, врахування особливостей мовленнєвої взаємодії у професійному середовищі та забезпечення культури мовлення. У професійному спілкуванні мова виконує важливі функції: сприяє вирішенню фахових завдань, регулює службові стосунки між працівниками та комунікацію між установами й організаціями.

Сучасна лінгвістика досліджує мову не лише як систему, а й у контексті її практичного використання, звертаючись до даних психології, соціології, риторики та теорії комунікації. Комплексний підхід до аналізу професійного мовлення дозволяє краще зрозуміти механізми ефективної взаємодії у професійному середовищі.

Усі ці аспекти враховані у дисципліні «Лінгвістичні основи професійної комунікації», що забезпечує теоретичну та практичну підготовку фахівців. Навчальний посібник, створений для цієї дисципліни, охоплює ключові теми курсу, а його структура сприяє систематизації матеріалу відповідно до змістових модулів.

Навчальний посібник присвячений лінгвістичним основам професійної комунікації та орієнтований на підготовку фахівців-філологів. У ньому розглядаються основні аспекти мовнокомунікативної компетентності, особливості функціонування мови в професійній діяльності, застосування мовних норм і стратегій ефективного спілкування. Особлива увага приділяється мовній грамотності, правилам професійного дискурсу, риторичним та психолінгвістичним аспектам комунікації.

Аналізуються вербальні та невербальні засоби взаємодії, вплив мовлення на формування іміджу фахівця, а також специфіка письмової професійної комунікації.

Метою навчальної дисципліни є вивчення та засвоєння основних понять і категорій мови як засобу професійної комунікації у міжкультурному середовищі, підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності здобувачів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен знати:

- сутність базових понять курсу;
- умови та критерії ефективної комунікації;
- функції професійної комунікації;
- сутність вербальної та невербальної комунікації.

Уміти:

- класифікувати види комунікації;
- використовувати різні мовні засоби з урахуванням умов і завдань комунікації;
- реалізувати лінгвістичні норми комунікативної ефективності для різних типів комунікації;
- використовувати в професійній діяльності вербальну та невербальну комунікації;
- здійснювати ведення ділової документації, складати різні типи документів правильно добираючи мовні засоби, що репрезентують їх.

Після кожного теоретичного блоку подано тести для самоконтролю, що дозволяють перевірити рівень засвоєння матеріалу та закріпити практичні навички професійного мовлення. Матеріали посібника спрямовані на формування професійної комунікативної компетентності, розвиток мовної культури та підвищення рівня володіння українською мовою в професійній сфері.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗА ВИМОГАМИ КРЕДИТНО -ТРАНСФЕРНОЇ СИСТЕМИ

Назва розділів і тем	Кількість годин			
	усього	зокрема		
		ЛК	ПЗ	С.Р.
1	2	3	4	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КУРСУ «ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ»				
Тема 1. Комунікативні парадигми в професійному дискурсі	14	2	2	10
Тема 2. Педагогічне спілкування як провідна складова професійно-педагогічної комунікації	18	2	6	10
Тема 3. Лінгвістичні підвалини професійної комунікації	14	2	4	8
Тема 4. Риторичні та психолінгвістичні основи професійного спілкування	14	2	4	8
Разом за розділом 1	60	8	16	36
РОЗДІЛ 2 ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ				
Тема 5. Педагогічні конфлікти, їх види і причини виникнення. Розв'язання та усунення педагогічних конфліктів.	14	2	4	8
Тема 6. Вербальні та невербальні засоби професійно-педагогічної комунікації	16	2	4	10
Тема 7. Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації.	14	2	4	8
Тема 8. Сучасні тенденції та перспективи розвитку професійного мовлення	16	2	4	10
Разом за розділом 2	60	8	16	36
УСЬОГО ГОДИН	120	16	32	72

ТЕМА 1.

КОМУНІКАТИВНІ ПАРАДИГМИ В ПРОФЕСІЙНОМУ ДИСКУРСІ

План

1. Теоретичні засади комунікативних парадигм у професійному дискурсі.
2. Методологічні підходи до вивчення професійної комунікації.
3. Методи дослідження та комунікативні компетенції в професійному дискурсі.

1. Теоретичні засади комунікативних парадигм у професійному дискурсі

Комунікативні парадигми, визначені складною багатоголосою структурою дискурсу, пов'язані з різноманітними знаковими системами, які функціонують у межах професійної взаємодії. Встановлені форми вербальної та невербальної комунікації включають різні когнітивні моделі, що визначають стратегії узгодження аргументів та поєднання основних концептів. Різноманітність дискурсу, зумовлена змінами в соціолінгвістичних процесах, визначає варіативність комунікативних моделей, де прагматичні наслідки поєднуються з основними епістемологічними підходами. Багатофункціональність професійного дискурсу сприяє не лише розумінню його багатогранності, а й розвитку

когнітивної єдності, що підкреслює важливість міждисциплінарного вивчення механізмів семіотичної інтерпретації.

Спілкування та комунікація – це невід’ємні аспекти структурування фахової діяльності. Усвідомлення їхніх характеристик, дотримання встановлених норм і вміння обирати найефективнішу комунікативну модель є ключовими факторами результативності не лише офіційної взаємодії, а й загалом професійної та оперативно-службової діяльності.

Комунікація (від лат. *communico* – взаємодію) – змістовний й семантичний аспект соціальної взаємодії, що передбачає цілеспрямований обмін інформацією в різних формах спілкування. У сучасній лінгвістиці комунікація трактується як процес обміну думок, ідей та концепцій, що виступає специфічною формою соціальної взаємодії в контексті пізнавально-трудової діяльності індивідів. Безперечно, поняття «обмін» вживається в метафоричному значенні, оскільки думками неможливо обмінюватися в буквальному розумінні, проте ними можна ділитися.

Основним механізмом взаємодії між індивідами слугує мовлення, що функціонує як інструмент передачі когнітивних та афективних значень. У лінгвістичній науці сформувався автономний вектор досліджень – комунікативна лінгвістика, яка зосереджує увагу на феноменології мовної взаємодії, аналізуючи її крізь призму комплексних факторів, зокрема психофізіологічних, соціокультурних, гендерних, ситуаційних детермінант.

Концепція мовленнєвої діяльності передбачає розгляд комунікативних актів як специфічного різновиду діяльності, де процес вербальної взаємодії розкривається через призму суб’єктної позиції комуніканта. *Основна модель мовної комунікації* інкорпорує такі фундаментальні структурні складові:

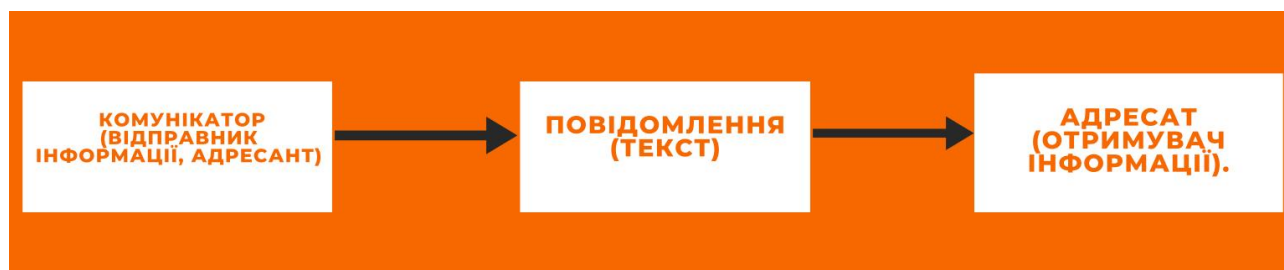

Рис. 1.1. Модель мовної комунікації

Джерело: побудовано автором

2. Методологічні підходи до вивчення професійної комунікації

У сучасній науці про комунікацію виокремлюють такі комунікативні парадигми, що визначають особливості професійного дискурсу: *інтераційна; семіотичний; лінгвістична; психолінгвістичний; технократична; герменевтичний; соціолінгвістична; медіалінгвістичний.*

Інтераційний підхід інтерпретує комунікацію як динамічний процес взаємодії між суб'єктами, спрямований на досягнення порозуміння та встановлення балансу в системі взаємних настанов. У першій половині XX століття соціальна комунікація переважно розглядалася крізь призму біхевіористичних концепцій, що зводили її до одностороннього впливу повідомлень адресанта на адресата. У межах цього підходу останній трактувався як пасивний реципієнт, що реагує на отриману інформацію відповідно до запрограмованих стимулів.

Альтернативне осмислення сутності комунікації, представлене, зокрема, у працях Теодора Ньюкомба, акцентує увагу на активній ролі реципієнта, який виступає рівноправним агентом комунікативної взаємодії, здатним не лише сприймати інформацію, а й активно впливати

на її інтерпретацію та перебіг спілкування. У цьому контексті ключового значення набуває концепція символічного інтеракціонізму, сформульована американським філософом і соціальним психологом *Джорджем Гербертом Мідом*.

Згідно з цією теорією, комунікація не зводиться до автоматизованої реакції на зовнішні стимули, а є усвідомленим і рефлексивним процесом, що ґрунтується на взаємній орієнтації суб'єктів один на одного та конструюванні спільного символічного простору. Таким чином, взаємодія між комунікантами передбачає інтерпретацію значень, що є соціально детермінованими та змінюваними залежно від контексту комунікації. Згідно з інтеракційним підходом, суб'єкти комунікації є рівноправними та взаємопов'язаними не лише через спільну зацікавленість у предметі обговорення, а й через систему взаємних очікувань та когнітивних настанов. Результатом комунікації може бути як конвергенція позицій адресанта й адресата, так і їх дивергенція, що, у свою чергу, впливає на ступінь взаєморозуміння та перспективи подальшої взаємодії.

У другій половині XX століття широкого поширення набув інтеракціоністський культурологічний підхід до аналізу комунікативних процесів, який зосереджується на загальних та специфічних характеристиках комунікації представників різних соціокультурних груп. Його еволюція сприяла становленню окремого наукового напрямку – соціальних комунікацій.

Семіотичний підхід у вивченні комунікативних парадигм у професійному дискурсі дозволяє розглядати комунікацію як систему знаків і символів, що формують смисловий простір взаємодії. У професійній сфері особливого значення набувають спеціалізовані терміни, невербальні сигнали та візуальні елементи, які кодують й передають значення в межах певної професійної спільноти. Наприклад, у медичному дискурсі використання латинських термінів чи спеціальних жестів під час

хірургічних операцій є ключовими для точного обміну інформацією між фахівцями. У цьому контексті семіотичний аналіз сприяє розумінню того, як професійна мова структурує сприйняття реальності та забезпечує ефективність комунікації.

Важливою складовою семіотичного підходу є вивчення знакових систем у контексті професійного дискурсу, що передбачає аналіз не лише вербальних, а й невербальних компонентів комунікації. Зокрема, *Чарльз Пірс*, засновник семіотики, виділяв три основні типи знаків: ікони, індекси та символи, кожен із яких відіграє певну роль у професійному спілкуванні. Так, в науковому дискурсі плани й креслення є іконами, що відображають реальні об'єкти, а в юридичному – певні символи, такі як печатки чи підписи, слугують підтвердженням правової сили документа. Відповідно, семіотичний підхід дає змогу глибше зрозуміти механізми передачі та інтерпретації значень у професійній комунікації, що є важливим для ефективної міждисциплінарної взаємодії.

Лінгвістичний підхід до аналізу комунікації зосереджується на дослідженні мови як системи символічної репрезентації та знакової практики, що забезпечує процеси соціальної інтерпретації та обміну інформацією. У межах цього підходу мова розглядається не лише як засіб передачі змісту, а й як структурований механізм конструювання значень, що формується під впливом культурно-історичних факторів.

Фундаментальні засади сучасної структурної лінгвістики були закладені швейцарським мовознавцем *Фердинандом де Соссюром*, який запропонував дихотомічний підхід до аналізу мовних феноменів, виокремлюючи мову (*langue*) як соціальну систему знаків та мовлення (*parole*) як індивідуальний акт комунікації. У його концепції мовознавство постає частиною психологічних досліджень, а вивчення знакових систем, зокрема мови, набуває статусу самостійної дисципліни – семіології,

покликаної аналізувати загальні принципи функціонування знакових структур у межах соціальної взаємодії.

Психолінгвістичний підхід до вивчення комунікативних парадигм у професійному дискурсі спрямований на аналіз когнітивних і мовленнєвих механізмів, що визначають особливості професійної комунікації. Одним із ключових аспектів є роль когнітивних структур і процесів у формуванні мовленнєвої поведінки фахівців. Видатний дослідник *Ноам Хомський*, засновник генеративної лінгвістики, підкреслював значення внутрішніх мовних механізмів та універсальної граматики, що визначає особливості мовної компетенції, у тому числі й у професійних сферах. Його концепція компетенції та перформансу дозволяє пояснити, як спеціалісти адаптують мовлення залежно від контексту та ситуації.

Дослідження комунікативних парадигм у професійному дискурсі з психолінгвістичної перспективи також враховує соціокогнітивні фактори та особливості мовної обробки інформації. Наприклад, у науковому дискурсі важливою є точність термінології, тоді як у бізнес-комунікації – переконливість та стратегічне використання мовних засобів. Підходи *Джерома Брунера* до мовної діяльності та процесів категоризації є цінними для розуміння того, як фахівці конструюють значення та адаптують комунікативні стратегії відповідно до своїх професійних завдань. Тому, психолінгвістичний аналіз професійного дискурсу сприяє оптимізації комунікативних процесів та підвищенню ефективності міжфахової взаємодії.

Технократичний підхід до аналізу комунікації охоплює кілька фундаментальних теоретичних концепцій, що пояснюють її функціонування з точки зору інформаційних процесів, системного підходу та математичного моделювання.

По-перше, у його межах розглядається *теорія інформаційного суспільства*, згідно з якою характер суспільного устрою значною мірою

детермінується домінуючим типом комунікації, тоді як особливості людського сприйняття значною мірою визначаються швидкістю передавання інформації.

По-друге, важливим елементом є *теорія систем*, що трактує комунікацію як комплексну систему, до складу якої входять такі ключові компоненти: джерело інформації, передавач, канал зв'язку, отримувач, пункт призначення та чинники, що спричиняють інформаційні викривлення (шум).

По-третє, значний вплив на розвиток технократичного підходу справила *математична теорія комунікації*, що сформувалася на основі досліджень американського інженера та математика *Клода Елвуда Шеннона*. В її рамках повідомлення розглядається як сигнал, що надходить від джерела через канал зв'язку до приймача інформації, долаючи потенційні перешкоди. Такий процес змінює когнітивну систему адресата (його тезаурус), зменшуючи рівень невизначеності, який кількісно вимірюється через показник ентропії.

Герменевтичний підхід у межах професійного дискурсу зосереджується на інтерпретації та розумінні текстів, висловлювань і комунікативних актів, що відображають специфіку певної професійної спільноти. Він ґрунтується на ідеї, що значення професійного дискурсу не є фіксованим, а формується в процесі його використання та взаємодії між учасниками комунікації. *Ганс-Георг Гадамер* наголошував, що розуміння тексту є історично зумовленим і залежить від попереднього досвіду інтерпретатора, його очікувань і контексту комунікації. У професійному дискурсі це означає, що фахові тексти та висловлювання можуть набувати різних значень залежно від компетенції та професійного бекграунду їхніх реципієнтів.

Застосування герменевтичного підходу до професійного дискурсу сприяє глибшому аналізу специфіки комунікації в межах різних

професійних сфер, таких як медицина, право чи освіта. Це дає змогу не лише визначити ключові концепти та терміни, а й зрозуміти їхнє використання в конкретному контексті, що особливо важливо для міждисциплінарного обміну знаннями. Пол Рікер підкреслював, що будь-яке тлумачення є процесом «дистанціювання» між текстом і його автором, що в професійному дискурсі виявляється в необхідності врахування як фахового знання, так і культурного та соціального контексту. Тому, герменевтичний підхід дозволяє дослідити професійну комунікацію як динамічний процес, у якому значення формується через постійний діалог між текстом і його інтерпретатором.

Соціолінгвістичний підхід зосереджує основну увагу на вивченні взаємозв'язку між мовою та соціальними чинниками, що впливають на її функціонування, розвиток і взаємодію з іншими мовами. У сучасній соціолінгвістиці мовні явища аналізуються в контексті соціальної структури суспільства, а дослідження спрямовані на виявлення впливу соціальних параметрів (таких як класова, етнічна, вікова, професійна та регіональна належність) на мовні процеси, динаміку мовних змін та мовну політику. Особливу увагу приділяється взаємодії мов у багатомовних спільнотах, а також соціальним аспектам функціонування окремих мовних систем.

До предметного поля соціолінгвістики належить широкий спектр питань, пов'язаних із роллю мови в суспільстві. Зокрема, досліджується значення національної літературної мови, яка, сформувавшись разом із нацією, виступає одним із ключових чинників її культурної та політичної консолідації. Завданням соціолінгвістики є не лише аналіз відображення соціальних явищ у мові, а й вивчення мови як самостійного соціального чинника, що впливає на еволюцію суспільства.

Одним із провідних науковців у сфері соціолінгвістики є *Вільям Лабов*, американський лінгвіст, який зробив значний внесок у дослідження

варіативності мови та соціальних чинників, що впливають на мовні зміни. У своїх працях, він продемонстрував, як соціальний клас, вік, освіта та інші соціальні фактори визначають мовленнєву поведінку носіїв мови. Його методи аналізу мовної варіації стали основою для сучасної соціолінгвістики, а його концепції, зокрема дослідження стилістичної варіації та змін у вимові під впливом соціального контексту, і сьогодні залишаються актуальними.

Медіалінгвістичний підхід у професійному дискурсі передбачає вивчення мовних особливостей комунікації в цифрових та традиційних медіа, що впливає на формування фахових спільнот та їх взаємодію. Особливу увагу приділяють специфіці дискурсивних стратегій, жанровій диференціації та впливу технологій на комунікативні процеси. Важливим аспектом є аналіз термінології, аргументативних структур і стилістичних засобів, що використовуються у професійному середовищі, зокрема в наукових публікаціях, інтерв'ю, публічних виступах і корпоративних комунікаціях.

Одним із міжнародних науковців, який досліджує цей підхід, є *Теун ван Дейк*, відомий своїми роботами у сфері критичного дискурс-аналізу. Його дослідження показують, як медіа впливають на формування професійного дискурсу, зокрема через механізми маніпуляції, ідеологічного впливу та конструювання суспільної думки. Він аналізує, як мовні та когнітивні механізми працюють у журналістських текстах, політичних промовах та експертних комунікаціях, що є ключовими для розуміння сучасного професійного дискурсу в умовах медіатизації.

Теорія комунікації відіграє важливу роль у дослідженні професійного дискурсу, оскільки охоплює різноманітні парадигми, що визначають особливості інформаційної взаємодії в спеціалізованих сферах діяльності.

Пізнавальна парадигма спрямована на вивчення закономірностей професійного спілкування, механізмів формування змісту повідомлень й

особливостей їхнього сприйняття у межах конкретних фахових спільнот. Дослідження в цьому напрямі дозволяють окреслити специфічні характеристики комунікативних стратегій у різних професіях.

Методологічна парадигма забезпечує формування інструментарію для аналізу професійного дискурсу. Вона ґрунтується на використанні міждисциплінарних підходів, зокрема методів лінгвістики, соціології, когнітивних наук та комунікативістики, що дозволяють виявити структурні та функціональні аспекти фахової комунікації.

Прогностична парадигма орієнтована на передбачення змін у професійному дискурсі під впливом технологічного прогресу, соціокультурних трансформацій та цифровізації комунікаційного середовища. Вона передбачає моделювання ефективних сценаріїв розвитку комунікативних практик у різних сферах професійної діяльності.

Практична (інструментальна) парадигма акцентує увагу на оптимізації комунікативного процесу в професійному середовищі. Вона включає розроблення стратегій підвищення ефективності взаємодії між учасниками фахової комунікації, удосконалення засобів передачі інформації та врахування психолінгвістичних і соціальних чинників, що впливають на результативність професійного дискурсу.

3. Методи дослідження та комунікативні компетенції в професійному дискурсі

У межах дослідження комунікативних парадигм у професійному дискурсі застосовуються як загальнонаукові, так і специфічні *методи*.

До загальнонаукових методів належать:

- моделювання, яке дозволяє відтворювати структуру професійного дискурсу шляхом створення спрощених або узагальнених моделей комунікативної взаємодії;
- системний метод, що розглядає професійну комунікацію як цілісну систему, елементи якої взаємодіють у межах певного фахового контексту;
- порівняльний метод, який дає змогу виявити особливості професійного дискурсу шляхом зіставлення комунікативних практик у різних галузях.

До *специфічних методів* належать ті, що використовуються в соціолінгвістиці, когнітивній лінгвістиці, прагмалінгвістиці та соціальних комунікаціях. Вони дозволяють глибше дослідити особливості професійного мовлення, його термінологічну специфіку, стилістичні характеристики та прагматичні аспекти взаємодії між комунікантами. Відповідно, аналіз комунікативних парадигм у професійному дискурсі дозволяє не лише глибше зрозуміти механізми фахової комунікації, а й розробити ефективні стратегії для її оптимізації в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Основні комунікаційні компетенції, якими повинна володіти особа, включають такі аспекти:

1. *Лінгвістична (мовленнєва) компетентність* – це наявність системних знань про структуру мови, принципи функціонування мовних одиниць, а також здатність застосовувати ці знання для адекватного розуміння та коректного інтерпретування висловлювань співрозмовника, а також для формулювання власних думок як в усній, так і в письмовій формах. Важливість цієї компетентності в маркетинговій діяльності зумовлена необхідністю створення ефективних текстових матеріалів інформаційного, рекламного та презентаційного характеру, спрямованих на популяризацію товарів, послуг, ідей чи брендів.

2. *Соціолінгвістична компетентність* передбачає володіння знаннями, вміннями та навичками щодо застосування та адаптації мовленнєвих засобів відповідно до комунікативної ситуації, з урахуванням таких чинників, як контекст спілкування, комунікативні завдання, тема, соціальні ролі учасників комунікації. Для маркетолога ця компетентність є ключовою, оскільки вона забезпечує ефективну взаємодію з різними групами стейкхолдерів у залежності від конкретної ситуації та поставлених цілей.

3. *Соціокультурна компетентність* включає знання про соціокультурні реалії країни, мова якої використовується у професійній діяльності, а також про особливості соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв цієї мови. Володіння цією компетентністю дозволяє маркетологу ефективно працювати в міжнародному середовищі, дотримуючись норм ділового етикету, традицій, правил взаємодії та культурних особливостей споживачів і партнерів.

4. *Стратегічна компетентність* характеризується здатністю компенсувати прогалини у знаннях мови або комунікативного досвіду за допомогою вербальних і невербальних засобів, що сприяють досягненню комунікативних цілей. Це особливо актуально в контексті міжкультурної взаємодії, де необхідно адаптуватися до мовних та культурних бар'єрів під час спілкування зі стейкхолдерами на міжнародному рівні.

5. *Дискурсивна компетентність* визначає здатність створювати зв'язні, логічно структуровані висловлювання, що відповідають нормам певного функціонального стилю, як в усній, так й в письмовій формах. У маркетинговій діяльності ця компетентність є необхідною для розробки ефективних комунікаційних стратегій, які включають структуризацію інформації, формулювання комунікативних цілей та прогнозування ефективності використаних засобів вираження.

6. *Соціальна компетентність* охоплює вміння встановлювати та підтримувати професійні контакти, координувати дії з іншими учасниками комунікації, адаптуватися до соціальних ситуацій і приймати відповідні рішення. Для маркетолога ця компетентність є критично важливою, оскільки ефективна комунікація зі стейкхолдерами різних рівнів вимагає гнучкості, комунікативної чутливості та здатності застосовувати відповідні моделі взаємодії.

Знакові системи класифікують за їхнім призначенням, мотивованістю *комунікативних елементів* та способами їх актуалізації. Усі знакові системи, які застосовуються в комунікації, поділяють на дві основні групи: природні та штучні.

Природні знакові системи охоплюють ті, де засобами спілкування є елементи природної мови, такі як слова, фрази, жести, міміка та рухи тіла. Ці системи відзначаються національною своєрідністю, багатофункціональністю, соціальною варіативністю, високою динамічністю розвитку та здатністю охоплювати різні рівні комунікації. Характерною особливістю природних систем є широкий діапазон можливостей комунікації, адже в багатьох мовах наявні мільйони лексичних одиниць, які використовуються у різних сферах взаємодії.

Штучні знакові системи включають створені людиною символи, формули, графи, ноти або знаки, що позначають зв'язки та відношення між елементами. Ці системи мають специфічне призначення і зазвичай використовуються для міжнародної або спеціалізованої комунікації, уникаючи національних відмінностей.

Література

Основна:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.

2. Висоцька О. Є. Комунікація як основа соціальних перетворень (у контексті становлення постмодерного суспільства) : монографія. Дніпро : Інновація, 2009. 316 с.
3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
4. Дрешпак В. М. Комунікації в публічному управлінні : навч. посіб. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2015. 168 с.
5. Liu Z., Lin Y., Sun M. Representation Learning for Natural Language Processing. Springer, 2023. 541 p.
6. Mizza D., Rubio F. Creating Effective Blended Language Learning Courses: A Research-Based Guide from Planning to Evaluation. Cambridge University Press, 2024. 300 p.

Додаткова:

1. Амеліна С. М. Комунікативна методика навчання німецькій мові професійного спрямування. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. № 16. С. 77-80.
2. Анпілогова Є. Д. Лінгвістичні особливості науково-технічного дискурсу. *Нова філологія*. 2024. № 93. С. 7-13.
3. Бобко Л., Мазурик А. Формування комунікативної компетентності як складової професійної підготовки юриста. *Молодий вчений*. 2022. № 11 (111) С. 67-71.
4. Боднар А.Я., Верещагіна Т.О. Проблеми міжкультурної комунікації у викладанні іноземної мови у ВНЗ. *Наукові записки. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота»*. 2007. Т. 71. С. 15–19.
5. Дмитренко К. А. Сутність професійної комунікації у педагогічній освіті. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2012. № 7. С. 115–204.

6. Захарчук Н. В., Конопляник Л. М. Особливості міжкультурної комунікації у світлі сучасних лінгвістичних досліджень. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2013. № 27. С. 368-375.
7. Казак Ю. Особливості використання smart-технологій у професійній підготовці майбутніх учителів німецької мови. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. №2 (6). С. 73-78.
8. Козак А.В., Близнюк Л. М. Міжкультурна комунікація у вивченні німецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2021. №12 (80). С. 143-146.
9. Кучерук О. А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 53. С. 77–81.
10. Кучерява О. А. Педагогічний дискурс у сфері професійної комунікації (теоретичний і дидактичний аспекти). *Педагогічні науки*. 2005. № 39. С. 279-283.
11. Лещук Г. В. Комунікативні бар'єри у професійній діяльності соціального працівника. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. № 1. С. 126-129.
12. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : Академія, 2012. 288 с.
13. Матійків І. М. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2006. № 3. С. 44–53.
14. Мігірін П. І. Мова як засіб міжкультурної комунікації. *Лінгвістичні дослідження*. 2012. Вип. 24. С. 275–279.
15. Овсієнко Л. М. Комунікативна компетентність як основа компетентнісного підходу до засвоєння студентами-філологами лінгвістичних дисциплін. *Теоретична і дидактична філологія*. 2013. Вип. 14. С. 61–71.

Тести для самоконтролю

1. Що є основним механізмом взаємодії між індивідами в процесі комунікації?

- а) емоції;
- б) невербальна мова;
- в) мовлення;
- г) знаки та символи.

2. Який підхід до комунікації акцентує увагу на динамічному процесі взаємодії між суб'єктами?

- а) герменевтичний;
- б) інтеракційний;
- в) семіотичний;
- г) технократичний.

3. Що є ключовим елементом семіотичного підходу до комунікації?

- а) ідентифікація адресата;
- б) вивчення когнітивних структур;
- в) аналіз знакових систем;
- г) генерування інформаційних повідомлень.

4. Яка концепція ґрунтується на активній ролі реципієнта у процесі комунікації?

- а) концепція символічного інтеракціонізму;
- б) інформаційна теорія Шеннона;
- в) теорія систем;

г) герменевтичний аналіз.

5. Хто з дослідників виокремлював мову (langue) та мовлення (parole) як різні складові комунікації?

- а) Ноам Хомський;
- б) Вільям Лабов;
- в) Фердинанд де Соссюр;
- г) Джордж Герберт Мід.

6. Що досліджує соціолінгвістика?

- а) когнітивні механізми мовлення;
- б) взаємозв'язок мови та соціальних чинників;
- в) інформаційні системи;
- г) семантичні аспекти текстів.

7. Який тип знаків, за Чарльзом Пірсом, використовується в архітектурному дискурсі для планів і креслень?

- а) символи;
- б) емодзі;
- в) індекси;
- г) сигнали.

8. Що є результатом комунікації з точки зору інтеракційного підходу?

- а) точність термінології;
- б) конвергенція чи дивергенція позицій;
- в) зменшення ентропії;
- г) створення символічного простору.

9. Який підхід спрямований на аналіз когнітивних структур і мовленнєвих механізмів?

- а) соціолінгвістичний;
- б) психолінгвістичний;
- в) семіотичний;
- г) інтеракційний.

10. Що є основним завданням медіалінгвістики?

- а) вивчення психологічних аспектів мовлення;
- б) дослідження жанрової диференціації в медіа;
- в) аналіз соціальних змін у мові;
- г) формування символічного простору.

ТЕМА 2.

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРОВІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

План

1. Професійно-педагогічна комунікація: структура та особливості.
2. Функції професійно-педагогічної комунікації: стратегічні та тактичні аспекти.
3. Педагогічне спілкування: комунікативна культура та професійна компетентність.

1. Професійно-педагогічна комунікація: структура та особливості

Професійно-педагогічна комунікація є цілісною системою безпосередніх або опосередкованих зв'язків та взаємодій педагога, які реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, а також сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Її основним призначенням є забезпечення ефективного інформаційного обміну, моделювання та управління процесом комунікації, а також регулювання педагогічних відносин у контексті освітнього процесу. Професійно-педагогічна комунікація є складною системою взаємодії між учасниками освітнього процесу, що включає як безпосередні, так й

опосередковані зв'язки. Вона відіграє ключову роль у навчанні, оскільки забезпечує передачу знань, обмін досвідом, формування освітнього середовища та розвиток професійної компетентності педагогів. Ефективність педагогічної комунікації визначається не лише якістю інформаційного обміну, а й здатністю учасників взаємодіяти відповідно до освітніх цілей і потреб.

Педагогічне спілкування – це форма соціально-психологічної взаємодії між викладачем та здобувачем освіти, метою якої є забезпечення сприятливих умов для їхньої спільної діяльності.

Педагогічне спілкування є однією з ключових складових професійно-педагогічної діяльності, оскільки воно забезпечує ефективний обмін інформацією, формування знань, умінь і навичок, а також сприяє формуванню гармонійних міжособистісних відносин між педагогом та здобувачами освіти. У сучасному освітньому просторі, де дедалі більшого значення набувають інтерактивні технології та індивідуалізований підхід до навчання, педагогічне спілкування виступає не лише інструментом передачі знань, а й засобом формування професійних і соціальних компетентностей. Як провідна складова професійно-педагогічної комунікації, воно охоплює комплекс цілей, засобів, принципів і форм, які забезпечують взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу.

Значущість *педагогічного спілкування* визначається його багатофункціональністю та здатністю забезпечувати як когнітивні, так й емоційні аспекти освітньої діяльності. Воно виконує посередницьку роль між педагогом та здобувачами освіти, сприяючи побудові довірливих взаємин, підтриманню мотивації до навчання й формуванню позитивного емоційного клімату в навчальному середовищі. Аналізуючи структуру та особливості педагогічного спілкування, важливо враховувати його взаємозв'язок із принципами гуманізації, діалогічності та індивідуалізації,

що відповідає викликам сучасної освіти та сприяє розвитку особистісно-орієнтованого підходу.

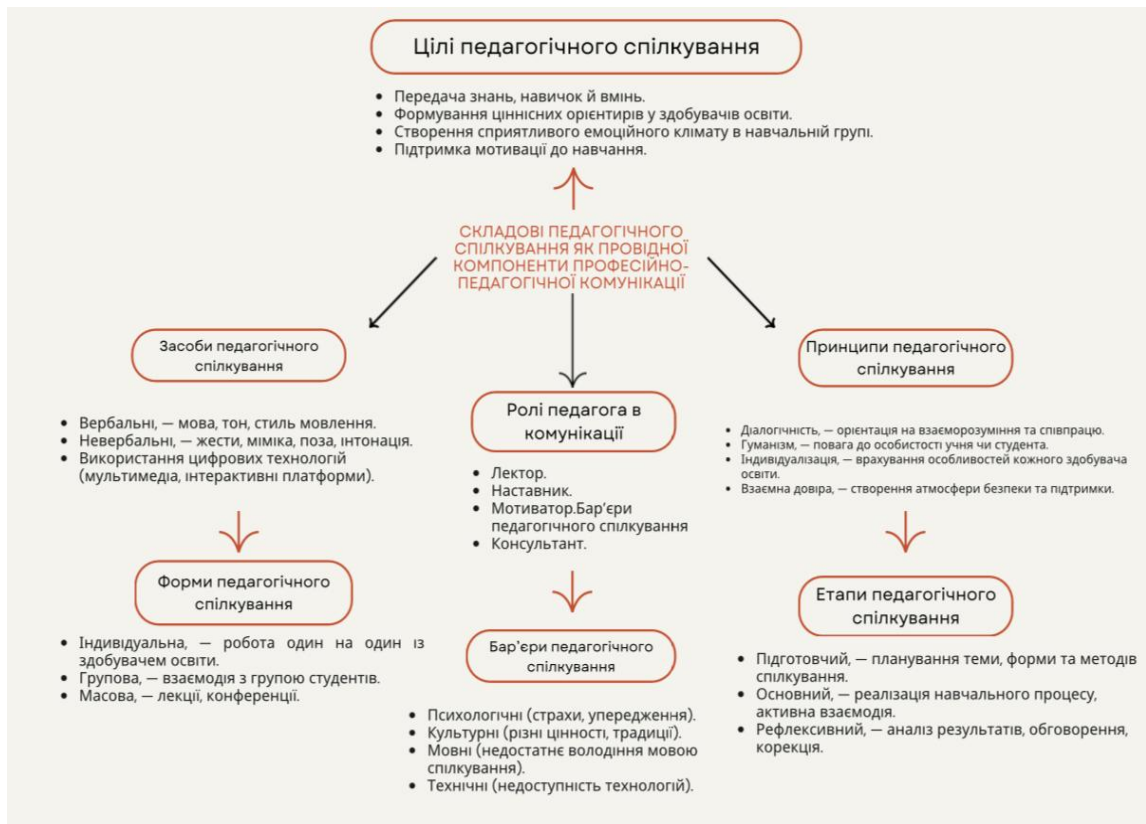

Рис. 2.1. Складові педагогічного спілкування як провідної компоненти професійно-педагогічної комунікації

Джерело: побудовано автором

Суб'єкт професійно-педагогічної комунікації виступає носієм активної, діяльної та творчої позиції, виявляючи високий рівень комунікативної компетентності. Він здатний свідомо планувати, організовувати та здійснювати власну комунікативну діяльність, забезпечуючи ефективний вплив на учасників освітньої взаємодії. Водночас суб'єкт педагогічної комунікації демонструє здатність до сприйняття, аналізу та критичної оцінки інформаційного, емоційного та когнітивного змісту висловлювань комунікативного партнера, враховує його психофізіологічний стан та рівень емоційного залучення. Високий рівень розвитку емоційного

інтелекту, володіння комунікативними вміннями й навичками, а також наявність відповідного професійного досвіду є необхідними умовами ефективної педагогічної взаємодії.

Безпосередня *професійно-педагогічна комунікація* передбачає прямий контакт між її суб'єктами в межах спільного простору та часу. Це традиційна форма взаємодії, яка лежить в основі навчального процесу. Вона реалізується через діалогічне спілкування між учителем та здобувачем освіти, групою здобувачів освіти або всім класом. Крім того, важливими аспектами безпосередньої комунікації є професійна взаємодія між педагогами, що сприяє обміну досвідом та підвищенню рівня викладання, а також спілкування педагога з адміністрацією навчального закладу, яке забезпечує організаційну та методичну координацію освітньої діяльності. Характерною рисою *безпосередньої комунікації* є можливість миттєвого зворотного зв'язку, що дозволяє коригувати навчальний процес у режимі реального часу та адаптувати його до конкретних потреб здобувачів освіти.

Опосередкована професійно-педагогічна комунікація передбачає участь проміжної ланки у передачі інформації, що може бути представлена технічними засобами або іншими людьми. Такий тип взаємодії зазвичай відбувається за допомогою цифрових технологій, листування чи телефонних розмов. Опосередковані комунікаційні процеси не вимагають одночасної присутності всіх учасників, що дозволяє здійснювати дистанційне навчання та надавати освітні послуги незалежно від місця перебування викладача та здобувача освіти. Особливу роль у цьому контексті відіграє використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема електронних платформ для дистанційного навчання, систем управління освітнім контентом, відеоконференцій та інтерактивних навчальних ресурсів. Такі засоби значно розширюють можливості навчального процесу, роблячи його доступнішим та гнучкішим.

Інформаційний потік у професійно-педагогічній комунікації визначає рух структурованих даних у межах навчального процесу. Він забезпечує ефективну передачу знань та організацію навчальної діяльності. Важливими характеристиками інформаційного потоку є його змістовність, логічна впорядкованість та відповідність освітнім цілям. В умовах цифрової трансформації освіти інформаційні потоки все більше залежать від технологічних рішень, які дозволяють автоматизувати процеси збору, обробки та передачі навчального матеріалу. При цьому особливого значення набуває система зворотного зв'язку, яка дозволяє оцінювати ефективність викладання, своєчасно виявляти труднощі в засвоєнні матеріалу та коригувати освітні стратегії відповідно до індивідуальних потреб здобувачів освіти.

Дистанційне навчання є одним із найпоширеніших сучасних прикладів опосередкованої професійно-педагогічної комунікації. Воно передбачає використання спеціальних технічних засобів для організації взаємодії між викладачем та студентами. Системи дистанційного навчання базуються на концепції «людина – комп'ютер – людина», що дозволяє здійснювати комунікацію через цифрові платформи та електронні ресурси. До основних інструментів дистанційної освіти належать віртуальні навчальні середовища, відеолекції, інтерактивні навчальні матеріали, аудіо-графічні ресурси та онлайн-конференції. Використання цих засобів дає змогу забезпечити високу якість освітнього процесу навіть за відсутності фізичного контакту між учасниками навчання. Водночас дистанційне навчання висуває нові вимоги до організації педагогічної комунікації, оскільки потребує чіткої структури, високого рівня самостійності здобувачів освіти та ефективного управління навчальними ресурсами.

2. Функції професійно-педагогічної комунікації: стратегічні та тактичні аспекти

Професійно-педагогічна комунікація становить складний різновид педагогічної діяльності, спрямованої на навчання, виховання та всебічний розвиток особистості, що потребує високого рівня відповідальності та компетентності. *Ключовими її функціями є термінальні й тактичні.*

Термінальні функції професійно-педагогічної комунікації, або функції-цілі, – група функцій відображає стратегічні орієнтири педагогічної діяльності та її фундаментальні завдання. Вона включає такі компоненти:

- *навчальна функція* передбачає засвоєння суб'єктами комунікації необхідних комунікативних знань, їхню систематичну актуалізацію, а також розвиток комунікативної рефлексії з метою забезпечення ефективного діалогу в освітньому процесі. Вона сприяє поглибленню, розширенню та закріпленню теоретичних знань, практичних умінь і навичок;

- *виховна функція* спрямована на формування комунікативних і моральних якостей особистості, що забезпечують нормативну поведінку, необхідну для успішної соціалізації в конкретному соціокультурному та освітньому просторі. Реалізація цієї функції передбачає виховання ціннісних орієнтацій, переконань, а також формування комунікативної культури;

- *розвивальна функція* створює сприятливі умови для становлення та вдосконалення комунікативних і особистісних характеристик суб'єктів комунікації. Вона сприяє засвоєнню етичних норм і правил взаємодії, усвідомленню морального змісту подій, формуванню

навичок саморефлексії та самооцінки, а також збагаченню комунікативного досвіду. Важливим аспектом є поступовий перехід на нові рівні культури педагогічної комунікації;

- *життєзабезпечувальна функція* забезпечує умови для особистісної самореалізації, задоволення інформаційних і комунікативних потреб суб'єктів взаємодії. Вона сприяє вдосконаленню культури вербальної та невербальної комунікації, розширенню можливостей доступу до оновлюваної інформації, а також використанню інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі;

- *функція соціалізації* передбачає підготовку особистості до встановлення ефективних соціальних зв'язків з іншими учасниками комунікації, з колективом і суспільством загалом. Вона охоплює засвоєння норм вербальної та невербальної поведінки в стандартизованих ситуаціях комунікації, вибір оптимальних засобів спілкування, формування довіри між комунікативними партнерами, усвідомлення та подолання комунікативних бар'єрів, вироблення адекватного стилю спілкування та управління колективом, розв'язання конфліктних ситуацій і розуміння власної ролі у системі міжособистісних, статусних і ділових відносин.

Тактичні функції професійно-педагогічної комунікації, або функції-засоби, – реалізація цих функцій підпорядкована загальній стратегії педагогічної взаємодії. Кожна з функцій виконує певну інструментальну роль у процесі комунікативної діяльності:

- *інформативна функція* професійно-педагогічної комунікації передбачає забезпечення повноцінного обміну інформацією, що включає прийняття та передавання відомостей (про нові знання, характеристики й особливості предметів і явищ навколишньої дійсності, технології та нормативи здійснення конкретних видів комунікативної діяльності, моделі, методи та стратегії взаємодії, засоби педагогічної комунікації). Також ця функція охоплює сприйняття, осмислення й інтерпретацію змісту

інформації, відбір адекватних вербальних і невербальних засобів її передавання, формування особистісного та емоційно-ціннісного ставлення до неї, а також розуміння внутрішнього стану співрозмовника в педагогічній комунікації;

– *експресивна функція* спрямована на забезпечення доступного, емоційно-виразного та образного передавання інформації, сприяння формуванню комунікативних компетенцій, стимулювання у партнера відповідних емоційних станів (так званий «обмін емоціями»). Вплив педагога на емоційну сферу здобувача освіти може бути настільки вагомим, що його думки та ідеї, підсилені переживаннями, за певних умов сприятимуть творчому пошуку, а за інших – можуть спричинити обмеження раціонального аналізу;

– *смыслоутворювальна функція* передбачає надання комунікації змістової значущості, розкриття універсальних, загальнолюдських та культурних смислів, а також визначення професійної та індивідуальної цінності комунікативних дій;

– *діагностична функція* забезпечує ефективність педагогічної взаємодії, яка залежить від рівня обізнаності суб'єктів комунікації (насамперед викладача) щодо стану, рівня знань, вихованості, когнітивного розвитку партнера по комунікації, його ступеня поінформованості та готовності до обміну відомостями. Така функція передбачає постійний зворотний зв'язок, що дає змогу отримувати, аналізувати та інтерпретувати інформацію, оцінювати емоційно-вольові стани співрозмовника через їхні зовнішні прояви, визначати невідповідність між невербальними актами та їхнім психологічним змістом, формулювати відповідні висновки;

– *індивідуалізаційна функція* орієнтована на гармонізацію загальних стандартів і нормативів роботи з інформацією з урахуванням індивідуальних особливостей суб'єктів комунікації, їхніх здібностей,

інтересів, потреб і потенційних можливостей. Це досягається шляхом використання різноманітних джерел інформації, технічних засобів її збереження та передавання, а також шляхом удосконалення її форм.

– *спонукальна функція* спрямована на активізацію комунікативної діяльності співрозмовника, перехід його з позиції пасивного реципієнта до активного суб'єкта взаємодії. Вона передбачає стимулювання до участі у комунікативному процесі, самовираження через вербальні та невербальні засоби комунікації, а також використання сучасних телекомунікаційних технологій для поширення й отримання інформації.

– *прогностична функція* передбачає аналіз та передбачення можливих бар'єрів у комунікації, змін, що можуть відбутися із суб'єктом взаємодії, дослідження їхньої динаміки та моделювання подальшого розвитку комунікативного процесу. Це включає стратегічне планування змісту взаємодії, вибір оптимальних засобів і технологій комунікації з урахуванням поставлених завдань та цілей, зокрема в освітньому і виховному контекстах.

– *культурологічна функція* спрямована на створення умов для демонстрації учасниками комунікації рівня культури усного та писемного мовлення, невербальної експресії, знання етикетних норм. Водночас вона сприяє засвоєнню та наслідуванню зразкових поведінкових моделей, мовленнєвих характеристик, що мають особистісну значущість для суб'єкта комунікації.

– *психотерапевтична функція* передбачає застосування вербальних й невербальних засобів комунікації з метою надання психологічної підтримки, попередження конфліктних ситуацій, мінімізації або компенсації їхнього деструктивного впливу.

3. Педагогічне спілкування: комунікативна культура та професійна компетентність

Педагогічне спілкування як провідна складова професійно-педагогічної комунікації характеризується такими *ознаками*:

- відповідність мовлення встановленим орфоепічним, орфографічним, граматичним та лексичним стандартам;
- знання різноманітного мовного матеріалу, включаючи твори художньої та публіцистичної літератури, а також володіння значним лексичним запасом літературної мови (освічена особа застосовує у мовленні 6-9 тисяч слів), уміння користуватися широким спектром мовних елементів;
- досягнення унікальності у вираженні думок для ефективного впливу на співрозмовника. Для цього використовуються елементи мовної виразності: художні засоби (порівняння, метафори, епітети); фонетичні прийоми (інтонація, тембр голосу, ритм мовлення, чіткість вимови); прислів'я, приказки, афоризми, крилаті вислови;
- елементи нелітературних форм національної мови (діалекти, просторіччя); синтаксичні конструкції (звертання, риторичні питання, інверсія, повтори, градація, періоди);
- легкість сприйняття мови тими, хто її чує. Зрозумілості сприяють чітка артикуляція, логічне та фонетичне виділення, правильна інтонація, помірний і рівномірний темп мовлення, спокійний та шанобливий тон. Нездатність зробити мовлення зрозумілим часто пов'язана з порушенням мовних норм, перенасиченням спеціалізованими термінами, чужомовними виразами або занадто індивідуалізованим слововживанням;

- узгодженість висловлювань із думками мовця; точність вибору слів чи синтаксичних структур, що забезпечує їхню релевантність реальним умовам та ситуації спілкування;
- дотримання мовних стандартів і правил, відповідність законам та нормам літературної мови.

На основі поданого визначення можна зробити висновок, що для забезпечення *ефективного педагогічного спілкування* педагог повинен володіти комплексом знань, навичок й вмінь, які охоплюють різні аспекти комунікативної взаємодії. Зокрема, до ключових компонентів такої підготовки належать:

1. Педагог повинен розуміти основні закономірності, які визначають ефективність процесу спілкування, враховувати їх у своїй професійній діяльності. Це включає знання про роль невербальних та вербальних засобів комунікації, особливості формування довіри та взаєморозуміння, а також чинники, що впливають на сприйняття інформації учасниками освітнього процесу.

2. Важливо знати й усвідомлювати структуру спілкування як багатокомпонентного явища, що охоплює комунікативний, інтерактивний й перцептивний аспекти. Знання комунікативної функції дозволяє педагогу ефективно передавати інформацію, інтерактивна функція забезпечує організацію взаємодії між учасниками, а перцептивна – сприяє розумінню емоційних станів і настроїв співрозмовників.

3. Освітній процес передбачає наявність складної системи міжособистісних взаємодій, тому педагог має бути обізнаним у сучасних методах аналізу спілкування. Це включає методики діагностики комунікативних бар'єрів, визначення рівня взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу, а також способи корекції деструктивних форм взаємодії.

4. Ефективна педагогічна взаємодія базується на дотриманні етичних норм й врахуванні психологічних особливостей учасників освітнього процесу. Педагог повинен враховувати вікові, індивідуальні та соціокультурні особливості здобувачів освіти, дотримуватися принципів толерантності, взаємоповаги та емпатії, а також вибудовувати комунікацію на засадах партнерства.

5. Педагог повинен постійно вдосконалювати свої комунікативні здібності, що включає оволодіння техніками активного слухання, ефективного формулювання повідомлень, подолання конфліктних ситуацій та створення умов для продуктивного діалогу. Важливим аспектом є також розвиток навичок саморефлексії, що дозволяє аналізувати власний стиль спілкування, виявляти можливі недоліки й коригувати свою поведінку для досягнення більшої ефективності у взаємодії. Саморефлексія дає змогу педагогу оцінювати результати своєї комунікативної діяльності, виявляти прогалини у знаннях або вміннях та знаходити шляхи для їх усунення, зокрема через участь у тренінгах, семінарах, психологічних консультаціях або самостійне вивчення сучасної літератури з комунікації.

Відповідно, сформована на основі зазначених знань й компетенцій комунікативна культура педагога є необхідною умовою для ефективної реалізації освітніх цілей, формування гармонійного мікроклімату в колективі та сприяння особистісному розвитку здобувачів освіти.

Професійно-педагогічна компетентність педагога постає складною, багаторівневою, стабільною системою його психологічних характеристик, що формується у процесі інтеграції професійного досвіду, теоретичних знань, практичних умінь та значущих особистісних якостей, притаманних учителю. Вона виокремлюється такими істотними ознаками, як мобільність, гнучкість та здатність до критичного мислення.

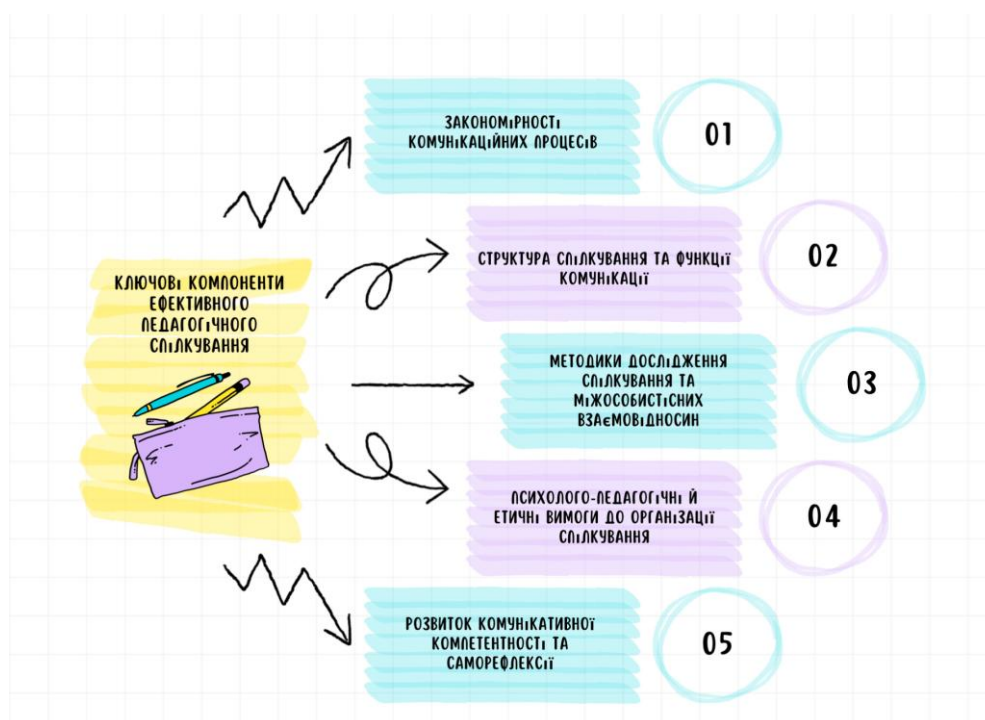

Рис. 2.2. Ключові компоненти ефективного педагогічного спілкування

Джерело: побудовано автором

Комунікативна компетентність трактується як здатність й готовність до участі у різноманітних формах комунікативної взаємодії (усній та письмовій, вербальній й невербальній) з метою розв'язання відповідних завдань: передавання інформації, ведення переговорів, встановлення та підтримання соціальних контактів.

Комунікативний кодекс постає як впорядкована система критеріїв (норм й стандартів), що використовується для формування оцінок і суджень, а також принципів (правил), які регулюють мовленнєву поведінку учасників комунікативного процесу під час здійснення актів взаємодії.

Педагогічне спілкування, як ключовий компонент професійно-педагогічної комунікації, слід розглядати як багатогранне явище, що поєднує емпатію, рефлексію та професійну етику. Воно функціонує як цілісна система, яка сприяє створенню умов для передачі знань, формування цінностей та гармонійного освітнього середовища. Такий тип

спілкування є не лише засобом обміну інформацією, а й способом формування спільних смислів та ідентичностей. У рамках сучасної освітньої парадигми педагогічне спілкування виступає важливим механізмом міжособистісної взаємодії, що сприяє розвитку творчих й конструктивних підходів до навчання. Воно є інструментом, який об'єднує соціокультурні, гуманістичні та професійні аспекти, забезпечуючи ефективну взаємодію між учасниками освітнього процесу. Відповідно, педагогічне спілкування виконує важливу роль у формуванні культурного діалогу й освітніх інновацій.

Література

Основна:

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Мовленнєва комунікація : підручник. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. 464 с.
2. Берегова О. М. Комунікація в соціокультурному просторі України: технологія чи творчість? Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. 388 с.
3. Висоцька О. Є. Комунікація як основа соціальних перетворень (у контексті становлення постмодерного суспільства) : монографія. Дніпро : Інновація, 2009. 316 с.
4. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
5. Дрешпак В. М. Комунікації в публічному управлінні : навч. посіб. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2015. 168 с.
6. Park-Johnson S., Shin S. J. Linguistics for Language Teachers : Lessons for Classroom Practice. Routledge, 2020. 218 p.
7. Reboul A. Cognition and communication in the evolution of language. Oxford University Press, 2017. 276 p.

Додаткова:

1. Амеліна С. М. Комунікативна методика навчання німецькій мові професійного спрямування. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. № 16. С. 77-80.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
3. Бобко Л., Мазурик А. Формування комунікативної компетентності як складової професійної підготовки юриста. *Молодий вчений*. 2022. № 11 (111) С. 67-71.
4. Боднар А. Я., Верещагіна Т. О. Проблеми міжкультурної комунікації у викладанні іноземної мови у ВНЗ. *Наукові записки. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота»*. 2007. Т. 71. С. 15–19.
5. Головань М. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8. С. 224–233.
6. Дмитренко К. А. Сутність професійної комунікації у педагогічній освіті. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2012. № 7. С. 115–204.
7. Казак Ю. Особливості використання smart-технологій у професійній підготовці майбутніх учителів німецької мови. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. №2 (6). С. 73-78.
8. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 423 с.
9. Кучерук О. А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 53. С. 77–81.
10. Кучерява О. А. Педагогічний дискурс у сфері професійної комунікації (теоретичний і дидактичний аспекти). *Педагогічні науки*. 2005. № 39. С. 279-283.

11. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : Академія, 2012. 288 с.
12. Матійків І. М. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2006. № 3. С. 44–53.
13. Мігірін П. І. Мова, як засіб міжкультурної комунікації. *Лінгвістичні дослідження*. 2012. Вип. 24. С. 275–279.
14. Овсієнко Л. М. Комунікативна компетентність як основа компетентнісного підходу до засвоєння студентами-філологами лінгвістичних дисциплін. *Теоретична і дидактична філологія*. 2013. Вип. 14. С. 61–71.

Тести для самоконтролю

1. Професійно-педагогічна комунікація – це:

- а) процес передачі інформації між педагогами;
- б) система взаємодії педагога та здобувачів освіти для досягнення освітніх цілей;
- в) використання технологій у навчанні;
- г) обмін особистими думками між учасниками навчального процесу.

2. Який з елементів НЕ належить до невербальної комунікації?

- а) жести;
- б) міміка;
- в) тон голосу;
- г) усне пояснення.

3. Що таке зворотний зв'язок у педагогічній комунікації?

- а) реакція здобувачів освіти на інформацію від педагога;

- б) обмін інформацією між педагогами;
- в) використання електронних ресурсів у навчанні;
- г) процес повторного пояснення матеріалу.

4. Які технології сприяють інтерактивному спілкуванню в освіті?

- а) лекційний метод;
- б) робота в групах;
- в) використання тестів;
- г) інструктаж перед виконанням завдання.

5. Що таке комунікативний бар'єр?

- а) нерозуміння педагогом свого предмету;
- б) перешкода в процесі взаємодії між учасниками комунікації;
- в) використання застарілих методів навчання;
- г) небажання здобувачів освіти виконувати завдання.

6. Що означає індивідуалізація навчання?

- а) розробка універсальної програми для всіх здобувачів освіти;
- б) адаптація навчального процесу до потреб кожного здобувача освіти;
- в) використання цифрових технологій у навчанні;
- г) організація навчання у великих групах.

7. Який компонент НЕ є частиною вербальної комунікації?

- а) словниковий запас;
- б) інтонація;
- в) жести;
- г) побудова речень.

8. Що означає термін «емоційний інтелект» у педагогіці?

- а) рівень знань учителя про психологію;
- б) здатність усвідомлювати та керувати емоціями в навчальному процесі;
- в) навички використання технологій;
- г) мотивація до навчання.

9. Які з наведених дій допоможуть подолати комунікативні бар'єри?

- а) ігнорування проблеми;
- б) використання складної термінології;
- в) активне слухання;
- г) зміна теми розмови.

10. Що є основною метою професійно-педагогічної комунікації?

- а) виконання адміністративних вимог;
- б) ефективна передача знань і розвиток особистості здобувачів освіти;
- в) розв'язання конфліктів між учасниками навчального процесу;
- г) створення навчальних планів.

ТЕМА 3.

ЛІНГВІСТИЧНІ ПІДВАЛИНИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

План

1. Лінгвістичні аспекти професійної комунікації: структура, прагматика та когнітивні підходи.
2. Лінгвістичні основи та міждисциплінарні аспекти професійної комунікації.
3. Комунікативні стратегії та тактики у професійному дискурсі.

1. Лінгвістичні аспекти професійної комунікації: структура, прагматика та когнітивні підходи

Лінгвістичні аспекти професійної комунікації займають вагоме місце у сучасних дослідженнях мовознавства. Предметом їхнього вивчення є аналіз процесів мовленнєвої взаємодії в межах професійного середовища, де мова розглядається як основний засіб організації інформаційного обміну, налагодження міжособистісних зв'язків й досягнення професійних цілей. Дослідження цього напрямку охоплюють такі складники, як соціальні, психологічні, ситуативні, культурні та прагматичні аспекти.

Основи вивчення професійної комунікації сформувалися на перетині загальної лінгвістики, комунікативної прагматики та соціолінгвістики.

Особливу увагу вчені приділяють функціональному підходу до мови, згідно з яким її аналіз здійснюється не лише як системи знаків, але й як інструмента реалізації професійної діяльності. Поворотним моментом у цій сфері стали ідеї «прагматичного повороту» 1960–1970-х років.

В сучасних умовах дослідження *лінгвістичні аспекти професійної комунікації* фокусуються на вивченні таких аспектів:

- закономірності комунікативних процесів у професійному середовищі;
- структура мовних кодів, що використовуються у певній галузі;
- поєднання вербальних й невербальних засобів у професійному спілкуванні;
- ситуативні фактори, які впливають на вибір мовленнєвих стратегій;
- механізми породження та інтерпретації професійного мовлення;
- комунікативні бар'єри та причини їх виникнення у професійній діяльності;
- розробка ефективних мовленнєвих стратегій для досягнення комунікативних цілей.

Особливе місце посідає аналіз професійної термінології, яка є важливим елементом професійної мови. *Термінологія* не лише сприяє точності та ефективності обміну інформацією, але й формує професійну ідентичність фахівців. Сучасні дослідження також враховують гендерні особливості професійного спілкування, які виявляються у специфічних мовленнєвих стратегіях чоловіків та жінок у різних професійних середовищах. Поглиблене вивчення цих аспектів представлено в роботах *Дебори Френсіс Таннен* та інших дослідників, які аналізують відмінності у стилі комунікації та їхній вплив на робочі процеси.

Професійна комунікація як предмет лінгвістичного дослідження визначається специфічним дискурсивним простором, у межах якого

здійснюється взаємодія між комунікантами, орієнтованими на досягнення прагматичних цілей. Поняття *«професійний дискурс»* охоплює сукупність мовленнєвих практик, що базуються на термінологічній репрезентації знань та функціонуванні стандартизованих мовних форм. Професійний дискурс виступає як когнітивно-комунікативна система, у якій реалізується інтеграція фахової компетентності та мовленнєвої діяльності.

У контексті семіотичного підходу професійна комунікація аналізується через призму взаємодії мовних знаків, які виконують когнітивну, інформаційну та регулятивну функції. Поняття *«семіотичний компонент професійного мовлення»* стосується систематизації знакових одиниць, зокрема термінів, акронімів та мовних формул, що забезпечують недвозначність інтерпретації. *Лінгвістична семіотика професійного дискурсу* акцентує увагу на взаємозв'язках між мовними засобами та їхньою концептуальною наповненістю.

У лексичному аспекті професійне мовлення характеризується високою частотністю термінів, професіоналізмів й лексичних конструктів, які обумовлюють ефективність комунікативного процесу. Поняття *«термінологічна система»* охоплює структурований набір мовних одиниць, які фіксують спеціалізовані знання й забезпечують точність передавання інформації. Семантична прозорість та стандартизація термінологічних одиниць є ключовими аспектами професійної комунікації.

Синтаксис професійного мовлення відзначається використанням складних конструкцій, багаторівневих речень і номіналізованих зворотів. У межах професійного дискурсу синтаксична організація спрямована на досягнення когерентності тексту та логічної впорядкованості висловлювань. Формування синтаксичних моделей відбувається з урахуванням прагматичної специфіки дискурсу, що дозволяє мінімізувати ризики неоднозначності.

Прагмалінгвістичний вимір професійної комунікації зосереджується на аналізі мовленнєвих актів, орієнтованих на досягнення конкретних цілей у межах фахового середовища. Професійне мовлення має чітку прагматичну спрямованість, що забезпечується формалізацією мовленнєвих стратегій, таких як аргументація, моделювання та директивність. Ефективність прагматичних механізмів залежить від контекстуальної релевантності та відповідності інтенцій комунікантів.

Когнітивний підхід до аналізу професійного мовлення акцентує увагу на процесах організації знань у свідомості комунікантів. Концептуальні моделі професійного мовлення структурують інформацію відповідно до когнітивних схем, що відображають специфіку фахової діяльності. Інтеграція когнітивного підходу дозволяє визначити механізми концептуалізації й категоризації знань у професійному дискурсі. Міждисциплінарні підходи до аналізу професійного дискурсу, зокрема когнітивно-комунікативний та прагмалінгвістичний, відкривають нові горизонти для дослідження механізмів мовленнєвої взаємодії. Вивчення взаємозв'язків між термінологічними, семіотичними та когнітивними компонентами професійного мовлення дозволяє створювати інструменти для оптимізації комунікативних процесів у професійних середовищах.

Лінгвістичні аспекти професійної комунікації репрезентують фундаментальні елементи, що забезпечують якісний обмін інформацією в академічних й професійних дискурсах. *Мовна компетентність*, котра передбачає глибоке володіння синтаксичними, морфологічними та фонологічними нормами, детермінує граматичну коректність й семантичну адекватність висловлювань. Наявність професійної термінології, у свою чергу, імплікує специфічну лексичну базу, яка гарантує точність та верифікацію змісту під час комунікації між фахівцями. Прагматичний аспект, що стосується екстралінгвістичних чинників, у тому числі інтенцій мовця та соціокультурного контексту, сприяє належній адаптації мовних

конструкцій до функціональних потреб ситуації. Нарешті, культура мовлення передбачає дотримання норм дискурсивної етики, уникнення лексичних дисонансів й формування позитивного соціокультурного іміджу. Як зазначав *Адріан Акмаджян*, професор лінгвістики Університету Арізони, мова є не лише засобом кодування думки, але й інструментом соціальної взаємодії, де кожен аспект мовленнєвого акту має вирішальне значення для досягнення комунікативної мети.

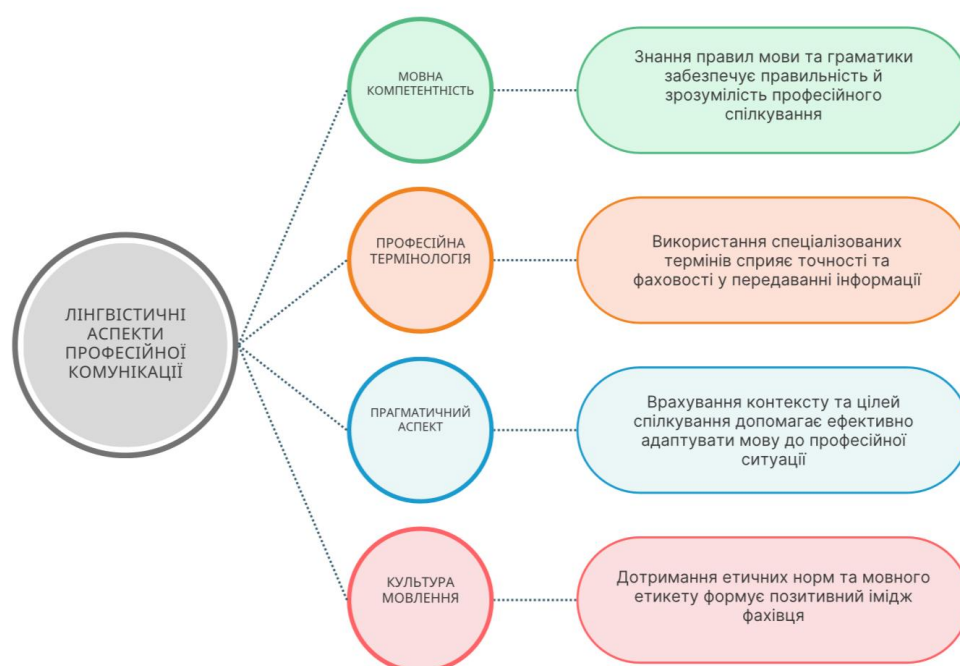

Рис. 3.1. Лінгвістичні аспекти професійної комунікації

Джерело: побудовано автором

2. Лінгвістичні основи та міждисциплінарні аспекти професійної комунікації

Аналіз лінгвістичних основ професійної комунікації дозволяє досліджувати складні взаємозв'язки між мовними, когнітивними та соціокультурними компонентами, які визначають характер і специфіку

фахового спілкування. У центрі уваги знаходяться аспекти мовної адаптації до конкретних професійних сфер, уніфікація термінології, формування синтаксичних структур й стилістичних стратегій. Відзначені не лише сприяють ефективності комунікативної взаємодії, але й формують концептуальну основу професійного дискурсу. Дослідження взаємодії вимагає залучення міждисциплінарних підходів, які об'єднують філологію, когнітивну науку, соціолінгвістику й культурологію:

– у структурі професійного мовлення важливу роль відіграють *когнітивні процеси*, що визначають формування й інтерпретацію значень. Процеси реалізуються через активізацію концептуальних схем і фреймів, які дозволяють спеціалістам обмінюватися інформацією на рівні глибинних смислів. Семантичне наповнення професійного дискурсу підпорядковується домінуючим когнітивним моделям, які спрямовані на конкретизацію понять. Важливо зазначити, що семантична точність забезпечує адекватність передавання спеціалізованої інформації. Така характеристика сприяє уникненню непорозумінь і забезпечує ефективність комунікативного процесу;

– професійне мовлення характеризується *стилістичною адаптацією до умов комунікативного середовища*, що виражається через регламентоване використання мовних ресурсів. Функціональні стилі, які домінують у текстах, забезпечують прагматичну орієнтацію мовлення. Зокрема, офіційно-діловий стиль передбачає вживання стандартних формулювань і об'єктивованих виразів. Сильова стратифікація також включає елементи технічного або наукового стилів, що відзначаються високим рівнем точності й лаконічності. Завдяки стилістичній організації досягається гармонійне поєднання формальної ясності й змістовної насиченості;

– *формування лексичного складу професійного мовлення* базується на принципах термінологічної стандартизації. Уніфікація спрямована на

досягнення взаєморозуміння між представниками різних галузей і культур. У професійній комунікації важливим є запобігання багатозначності термінів, що забезпечується через їхню фіксацію у словниках і нормативних документах. Крім того, лексико-семантична уніфікація сприяє формуванню міжгалузевих мовних зв'язків, які знижують рівень комунікативних бар'єрів. Завдяки цьому стає можливим ефективне інтегрування різноманітних лінгвістичних ресурсів у єдину систему професійного спілкування;

– *синтаксис професійного дискурсу* відзначається складними структурами, які забезпечують точність й логічність викладу. Синтаксична організація включає засоби вираження причинно-наслідкових зв'язків, умови, послідовності дій і аргументативних структур. У цьому контексті важливими є складнопідрядні речення, що дозволяють деталізувати інформацію без втрати смислової єдності. Синтаксична складність також сприяє відображенню багатогранності професійної діяльності. Відповідно, синтаксичні засоби забезпечують структурну й семантичну глибину тексту;

– *мовна адаптивність* полягає у здатності фахівців коригувати свої комунікативні стратегії залежно від специфіки ситуації. Це включає використання різних мовних реєстрів, стилістичних прийомів й аргументаційних методів. Адаптивність є ключовим елементом, який дозволяє ефективно взаємодіяти з представниками різних професійних сфер. Успішна комунікація залежить від здатності мовця інтерпретувати невербальні сигнали та швидко реагувати на зміни контексту. Такий підхід сприяє налагодженню конструктивного діалогу та досягненню спільних цілей;

– *інтеграція культурних аспектів* у професійне мовлення дозволяє створити гармонійний дискурс, який враховує національні, етичні та соціальні особливості комунікантів. Вивчення мовних стандартів різних культур сприяє підвищенню рівня міжкультурної компетентності.

Культурно-лінгвістичні компоненти включають у себе не лише формальні аспекти мови, але й невербальні елементи, що впливають на взаєморозуміння. Усвідомлення таких особливостей дозволяє уникнути комунікативних помилок у багатонаціональному середовищі. Таким чином, врахування культурних аспектів стає важливим чинником успішної професійної комунікації.

– *дискурсивна когезія* забезпечує логічний зв'язок між окремими частинами тексту, тоді як когерентність відповідає за його смислову єдність. У професійному дискурсі ці аспекти реалізуються через ретельну організацію мовних засобів, що сприяють узгодженості викладу. Когезія досягається за допомогою анафоричних і катастрофічних конструкцій, а також граматичних і лексичних повторів. Когерентність, у свою чергу, базується на тематичній узгодженості й логічній послідовності. Завдяки таким елементам формується якісний текст, який відповідає професійним стандартам;

– *професійна комунікація* передбачає одночасну реалізацію кількох функцій мовлення, включаючи інформативну, регулятивну, експресивну та прагматичну. Поліфункціональність дозволяє передавати як спеціалізовану інформацію, так і емоційні оцінки або мотивуючі заклики. Мовні засоби використовуються для створення впливу на адресата, враховуючи контекст і ситуацію спілкування. Здатність інтегрувати різні функції у мовлення є ознакою високого рівня комунікативної компетенції. Завдяки такому підходу забезпечується ефективність професійного дискурсу;

– *психолінгвістичний аналіз* виявляє вплив психологічних факторів на мовленнєву поведінку в професійному середовищі. Зокрема, емоційна стабільність, мотивація й здатність до емпатії сприяють успішній комунікації. Важливим є також розвиток навичок активного слухання, що забезпечує адекватне сприйняття інформації. Психолінгвістичні аспекти

дозволяють оптимізувати мовленнєві процеси, враховуючи індивідуальні особливості комунікантів. Завдяки цьому формуються гармонійні та результативні взаємовідносини у професійному середовищі;

– *професійне мовлення* часто включає елементи інших текстів, що створює складну мережу смислових зв'язків. Інтертекстуальність забезпечує інтеграцію попереднього досвіду в нові контексти, сприяючи змістовній насиченості тексту. Використання цитат, перифразів або алюзій дозволяє поглибити розуміння змісту й підвищити його авторитетність. Практика інтеграції чужих ідей є необхідною для аргументації в наукових та технічних текстах. Інтертекстуальність сприяє формуванню цілісної системи професійного знання.

– *цифровізація професійної діяльності* спричинила зростання ролі технологій у комунікативних процесах. Електронні платформи, відеоконференції та інші технологічні засоби трансформують мовленнєві моделі, вимагаючи адаптації традиційних дискурсивних практик. Технологічна медіація дозволяє забезпечити інтерактивність, багатоканальність і миттєвість обміну інформацією. Водночас вона зумовлює необхідність розвитку нових формулювань і мовних стратегій, які відповідають цифровому середовищу. Завдяки технологічній інтеграції відкриваються нові горизонти для дослідження професійної комунікації в умовах сучасного інформаційного суспільства.

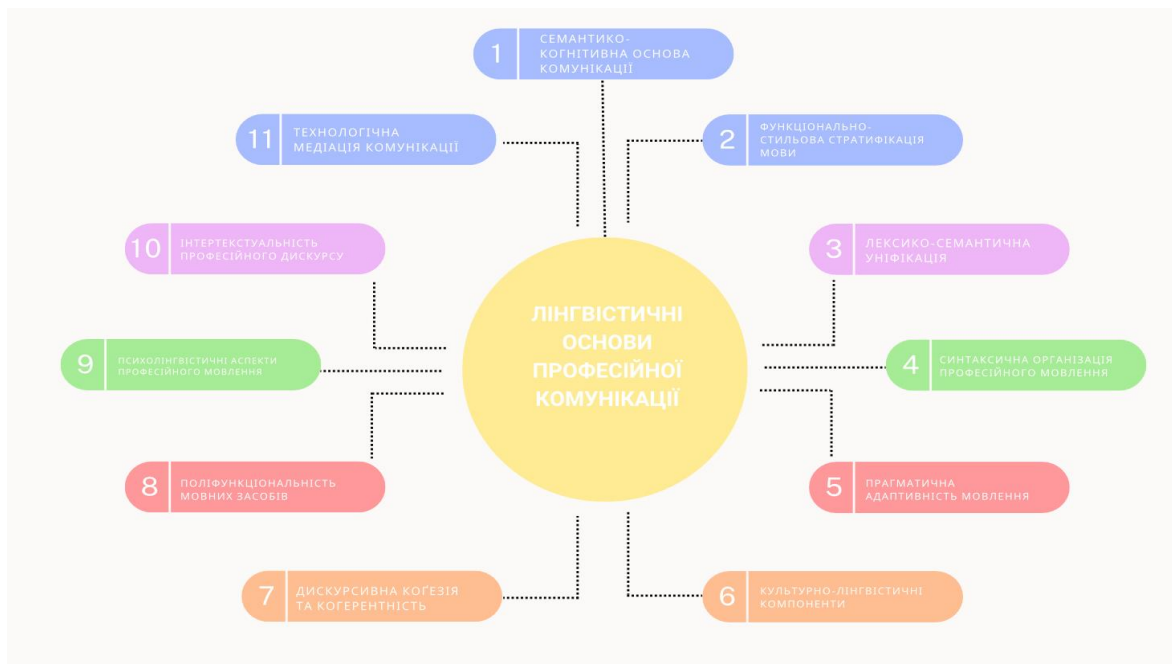

Рис. 3.2. Специфіка лінгвістичних засад та структурних маркерів професійної комунікації

Джерело: побудовано автором

3. Комунікативні стратегії та тактики у професійному дискурсі

Комунікативна компетентність у сфері професійної діяльності детермінується системною взаємодією лінгвістичних, когнітивних та прагматичних чинників, що зумовлюють ефективну реалізацію стратегічного потенціалу мовця. Сучасна парадигма мовознавчих досліджень розглядає професійну комунікацію як дискурсивну практику, в якій вербальні й невербальні компоненти корелюють із соціокультурним контекстом та інтенціями суб'єктів мовлення. Іманентними атрибутами професійного дискурсу постають когнітивна структурованість, жанрово-стилістична детермінація та

прагматична адекватність, що регулює вибір стратегій й тактик взаємодії. Лінгвістичний аспект комунікації включає семантико-синтаксичну організацію висловлення, моделювання кооперативної поведінки й оптимізацію інтерпретаційного процесу. Відповідно відокремлюють наступні комунікативні стратегії та тактики у професійному мовленні:

1. *Персуазивна стратегія* – це формування аргументативної моделі дискурсу базується на екстраполяції когнітивних схем, що актуалізують епістемічний потенціал реципієнта. Використання риторичних топосів та логічних пресупозицій сприяє конструюванню переконливої наративної структури. Аксіологічна домінанта мовлення моделюється через імпліцитні семантичні компоненти, що корелюють із прагматичним наміром мовця. Логіко-семантична організація дискурсу забезпечує раціональну аргументацію та редукує ймовірність когнітивного дисонансу.

2. *Стратегія когнітивної гармонізації*, тобто комунікативна динаміка професійного дискурсу вимагає використання механізмів когнітивної адаптації, що передбачає балансування між концептуальною складністю й доступністю інформації. Семіотичні механізми інтеграції лексико-граматичних ресурсів у професійне мовлення сприяють нівелюванню семантичних лакун. Конструювання когнітивного простору дискурсу відбувається через стратегічну селекцію термінологічних одиниць і синтаксичну варіативність. Градуальність концептуальної складності дискурсу детермінується прагматичною релевантністю інформаційних блоків.

3. *Стратегія дискурсивної кооперації*, мається на увазі, коли прагматичні аспекти кооперативної взаємодії регулюються принципами релевантності й прагматичної імплікатури, що оптимізують референційні процеси. Використання комунікативних максим дозволяє здійснювати когерентне розгортання інформації, знижуючи ризик семантичної ентропії. Лінгвістичний потенціал професійного мовлення активізується за рахунок

стратегій смислової конденсації та аргументативного посилення. Градуальність інформаційної щільності регулюється соціально-рольовими параметрами дискурсивної ситуації.

4. *Поліфункціональна стратегія стилістичної модуляції*, де лексико-семантична варіативність забезпечує адаптацію професійного дискурсу до комунікативних потреб адресата. Використання метафоричних конструкцій, гіперболізацій та стилістичних транспозицій посилює експресивний потенціал мовлення. Прагматична адаптивність дискурсу реалізується через стратегічну модуляцію стилістичних реєстрів, що дозволяє коригувати ступінь формальності. Вибір синтаксичних структур корелює з інтенціями мовця та детермінується соціолінгвістичними параметрами комунікації.

5. *Стратегія дискурсивної адаптації*, – оптимізація професійного спілкування передбачає кореляцію лексичних й синтаксичних характеристик із когнітивними параметрами адресата. Семантична гнучкість дискурсу забезпечує можливість адаптації інформації до комунікативних пріоритетів. Іntenційна варіативність реалізується через гнучку репрезентацію смислових структур, що сприяє максимальній ефективності комунікативного акту. Лінгвопрагматична адаптація дискурсу забезпечує його когерентність та інтерпретаційну релевантність.

6. *Стратегія риторичної інтеграції*, тобто формування комунікативної взаємодії базується на використанні риторичних прийомів, що забезпечують прагматичну ефективність мовлення. Дискурсивна композиція структурується відповідно до принципів логічної організації інформації та стратегій аргументативного посилення. Використання аллюзій, ремінісценцій та інтертекстуальних компонентів підвищує рівень когнітивної залученості реципієнта. Прагматична релевантність риторичних засобів корелює із соціокультурним контекстом комунікації.

7. *Стратегія термінологічної прецизійності*, має на увазі, що функціональна специфіка професійного мовлення детермінує необхідність високого рівня термінологічної точності. Лексико-семантична диференціація сприяє уникненню амбівалентності та забезпечує однозначність трактування. Формування терміносистеми професійного дискурсу відбувається через інтеграцію номінативних й дескриптивних моделей. Контекстуальна релевантність термінологічних одиниць забезпечує точність передачі спеціалізованих знань.

8. *Стратегія прагматичної рефлексії*, де когнітивний аналіз професійного дискурсу передбачає врахування прагматичних детермінант, що впливають на інтерпретацію висловлення. Дискурсивна рефлексія дозволяє регулювати семантичну щільність інформації відповідно до комунікативних умов. Використання емпатичних конструкцій та модальних операторів сприяє коригуванню прагматичного ефекту мовлення. Інтерпретаційний потенціал дискурсу розширюється за рахунок стратегій когнітивної та емотивної адаптації.

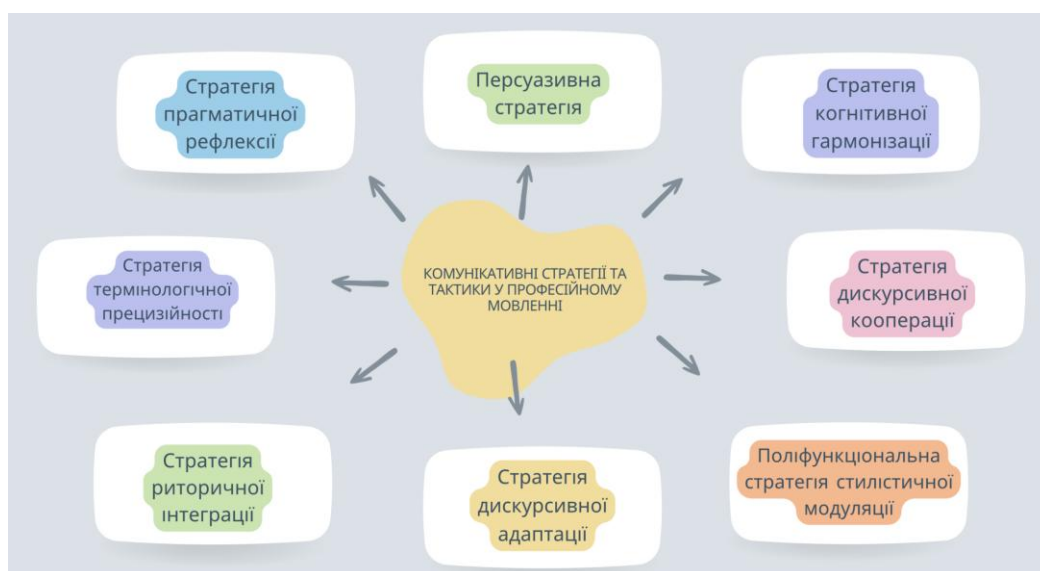

Рис. 3.3. Комунікативні стратегії та тактики у професійному мовленні

Джерело: побудовано автором

Лінгвістичні засади професійної комунікації унаочнюють багатовимірну природу взаємодії між когнітивними та прагматичними чинниками, що детермінують дискурсивну архітектуру спеціалізованих галузей знання. Унікальна синергія семантичних, синтаксичних і прагмалінгвістичних компонентів утворює концептуальне підґрунтя для вербальної артикуляції фахових ідей, де кожна термінологічна одиниця, як елемент текстуального орнаменту, виконує не лише номінативну, але й експліцитну функцію. Особливий акцент слід зробити на субтильних аспектах комунікативної адекватності, що пов'язані із соціолінгвістичною варіативністю та контекстуальною адаптивністю.

Комплексний аналіз феномену лінгвістичної кореляції між спеціалізованими мовними кодами та універсальними механізмами інтерпретації інформації виявляє глибинні закономірності мовної взаємодії. У структурі професійного дискурсу домінує тенденція до ускладнення текстуальних формулювань, які слугують інструментами когнітивного впливу, одночасно виконуючи функцію соціокультурного маркера. Застосування поліаспектного підходу вивчення таких текстів дає змогу збагнути парадигматичні зміни у функціональній динаміці мовної комунікації, що ґрунтується на взаємозв'язку термінологічної системності та інтенційної структуризації тексту.

Література

Основна:

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Мовленнєва комунікація : підручник. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. 464 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
3. Д'яков А. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім «Academia», 2004. 220 с.

4. Копусь О. А. Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у ВНЗ : монографія. Одеса, 2012. 429 с.

5. Овчаренко Л. М., Овчаренко В. П. Лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 30. С. 219–224.

6. Akmajian A. Linguistics: An Introduction to Language and Communication. 7th ed. Cambridge : The MIT Press, 2017. 608 p.

7. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 580 p.

Додаткова:

1. Анпілогова Є. Д. Лінгвістичні особливості науково-технічного дискурсу. *Нова філологія*. 2024. № 93. С. 7–13.

2. Берегова О. М. Комунікація в соціокультурному просторі України: технологія чи творчість? Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. 388 с.

3. Захарчук Н. В., Конопляник Л. М. Особливості міжкультурної комунікації у світлі сучасних лінгвістичних досліджень. *Гуманітарна освіта у технічних ВНЗ*. 2013. № 27. С. 368–375.

4. Зінуківа Н. В. Реалізація комунікативних стратегій англомовного ділового спілкування. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2020. № 2 (20). С. 175–184.

5. Куварова О. К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості. *Культура професійного мовлення*. Дніпропетровськ : Пороги, 2006. С. 154–164.

6. Лещук Г. В. Комунікативні бар'єри у професійній діяльності соціального працівника. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. № 1. С. 126–129.

7. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : Академія, 2012. 288 с.
8. Півнюова Л. В. Мова спеціального призначення як об'єкт лінгвістичних студій. *Українська мова*. 2014. № 4. С. 117–125.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
10. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 237 с.
11. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.
12. Halliday M.A.K., Yallop C. Lexicology : A Short Introduction. Continuum. 2007. 117 p.
13. Bauer L. Introduction to English Lexicology. Edinburgh University Press, 2021. 192 p.
14. Berns M., Brown K. Concise Encyclopedia of Applied Linguistics. Oxford : Elsevier, 2014. 592 p.
15. Benveniste É., Skinner J. K., Meek M., Barthes R. Problems in General Linguistics. HAU, 2024. 350 p.
16. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 304 p.

Тести для самоконтролю

1. Що таке професійна комунікація?

- а) особисте спілкування між друзями;
- б) обмін інформацією між фахівцями;
- в) випадкове спілкування на вулиці;
- г) інтернет-листування з незнайомцями.

2. Яка основна функція професійного дискурсу?

- а) розважальна;
- б) інформативна;
- в) естетична;
- г) медійна.

3. Що включає термінологічна стандартизація?

- а) створення нових слів;
- б) упорядкування професійних термінів;
- в) відмова від термінів;
- г) переклад текстів.

4. Який компонент не належить до професійної комунікації?

- а) термінологія;
- б) емоційні висловлювання;
- в) логічні побудови;
- г) стандартизовані вирази.

5. Що є основним засобом професійної комунікації?

- а) невербальні знаки;
- б) професійна мова;
- в) жестова мова;
- г) художні тексти.

6. Який фактор найбільше впливає на ефективність комунікації?

- а) вік комунікантів;
- б) рівень професійної підготовки;
- в) емоційний стан;
- г) кількість співрозмовників.

7. Що таке прагматика в професійній комунікації?

- а) емоційна складова мовлення;
- б) аналіз реальних умов використання мови;
- в) навчання нових мов;
- г) створення текстів.

8. Який стиль мовлення використовується в професійному спілкуванні?

- а) публіцистичний;
- б) офіційно-діловий;
- в) художній;
- г) розмовний.

9. Як цифровізація вплинула на професійну комунікацію?

- а) знизила потребу в усному спілкуванні;
- б) спростила доступ до інформації;
- в) ускладнила роботу з документами;
- г) усунула потребу у спілкуванні.

10. Що є основою ефективного професійного дискурсу?

- а) швидкість мовлення;
- б) чіткість та логічність викладу;
- в) багатослівність;
- г) емоційність висловлювання.

ТЕМА 4.

РИТОРИЧНІ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

План

1. Теоретичні засади риторичних й психолінгвістичних аспектів професійного спілкування.
2. Психолінгвістичні та риторичні чинники ефективного професійного спілкування.

1. Теоретичні засади риторичних і психолінгвістичних аспектів професійного спілкування

*Р*иторичні основи орієнтуються на побудову переконливих й структурованих висловлювань, що сприяють досягненню професійних цілей. Увага приділяється організації мовленнєвих актів, використанню стратегій переконання та врахуванню аудиторії, що забезпечує результативність комунікації. Завдяки цьому відбувається синтез логічних, етичних і емоційних компонентів, які сприяють гармонізації професійних взаємодій.

Психолінгвістичні основи зосереджуються на механізмах сприйняття, інтерпретації та генерації мовленнєвих сигналів, що дозволяє врахувати когнітивні та емоційні аспекти комунікації. Вивчення цих процесів відкриває можливості для розуміння того, як мовленнєві дії адаптуються до

професійного середовища, забезпечуючи точність та доречність висловлювань.

Поєднання риторичних та психолінгвістичних компонентів дозволяє створювати ефективні моделі професійного спілкування, які враховують особливості соціальної динаміки та мовленнєвих норм. Така інтеграція дає змогу оптимізувати інформаційний обмін й підвищувати продуктивність комунікативної взаємодії. Відповідно, риторичні та психолінгвістичні основи професійного спілкування є ключовими інструментами для побудови цілісного комунікативного процесу, що відповідає потребам сучасного професійного середовища.

Риторика, як наука про переконливе мовлення, є ключовим компонентом професійної комунікації, що базується на гармонізації логічних, етичних й естетичних аспектів дискурсу. Її фундаментальні принципи, розроблені ще Аристотелем, досі зберігають актуальність, зокрема концепти етосу, патосу та логосу, які формують базу аргументативної структури. *Габріель Тард*, у своїх дослідженнях соціального впливу, акцентував увагу на ролі комунікації в суспільній інтеграції, підкреслюючи важливість психологічного резонансу між мовцем й аудиторією. Сучасний розвиток риторики знаходить відображення у працях *Тен Адріанус ван Дейк*, який вказує на мультидисциплінарну природу професійного спілкування, пов'язуючи його з соціолінгвістичними контекстами.

Професійне спілкування структурується через такі категорії, як дискурс, персуазивність і когерентність, які є центральними у створенні логічного й естетичного мовленнєвого акту. У межах теорії мовленнєвих актів розглядається інтеграція локутивного та ілокутивного рівнів, що забезпечує змістовність і переконливість висловлювань. Когнітивна валідність, яка передбачає відповідність висловлювань професійним стандартам, підкреслює важливість точності та релевантності. Розуміння

цих категорій є необхідною передумовою для ефективного функціонування в професійному середовищі, де успіх спілкування визначається здатністю мовця інтегрувати раціональні й емоційні елементи.

Риторика професійного спілкування потребує оволодіння складними комунікативними конструкціями, які базуються на принципах формальної логіки та стилістичної еквілібристики. Поняття *аргументативної валідності*, розроблене *Стівеном Тулміном*, набуває ключового значення в ситуаціях, коли необхідно не лише переконувати, а й обґрунтовувати свої позиції. Водночас концепт *контекстуальної релевантності*, дозволяє адаптувати мовлення до змінних умов комунікації. Така гнучкість сприяє досягненню прагматичних цілей, що особливо важливо в професійній сфері, де комунікативні невдачі можуть мати серйозні наслідки. Важливою складовою професійного спілкування є гармонійна комбінація емоційного й когнітивного впливу. У цьому контексті концепт *емоційного резонансу*, розроблений *Полом Екманом*, підкреслює значущість невербальних елементів комунікації, таких як інтонація, міміка й жести. Поєднання раціонального аналізу з емоційною експресією створює умови для формування довіри та ефективного впливу на аудиторію. Крім того, врахування міжкультурних відмінностей у комунікації дозволяє уникати бар'єрів і сприяє досягненню взаєморозуміння, що є необхідним у сучасному глобалізованому середовищі.

Риторичні аспекти професійного спілкування включають уміння використовувати складні мовні конструкції, що базуються на принципах логіки та стилістичної виразності. Формування аргументативної валідності сприяє встановленню довіри між сторонами комунікації та зміцненню авторитету мовця. Значущим є також уміння враховувати прагматичні аспекти мовлення, які допомагають адаптувати комунікативну стратегію до умов і очікувань аудиторії.

Гармонізація емоційного й когнітивного компонентів є важливим аспектом професійної комунікації. Використання невербальних засобів, таких як інтонація, жести й міміка, сприяє підсиленню впливу мовлення. Завдяки цьому формується емоційний резонанс, який створює умови для ефективного сприйняття повідомлення аудиторією. Урахування контекстуальних відмінностей, зокрема міжкультурних, додає професійному дискурсу гнучкості та релевантності.

Психолінгвістика як міждисциплінарна галузь знань досліджує взаємодію психологічних процесів і мовленнєвої діяльності, формуючи підґрунтя для розуміння механізмів професійного спілкування. Згідно з теоріями *Ноама Хомського*, мовна здатність людини базується на вроджених структурах, які забезпечують генерацію і розуміння мовлення. Водночас концепції *Джорджа Міллера* розширюють уявлення про когнітивні аспекти мовлення, зокрема про роль пам'яті та уваги у професійній комунікації. *Психолінгвістичний підхід* дозволяє вивчати зв'язок між мовленнєвими актами, когнітивними структурами та соціальним контекстом. Основні поняття психолінгвістики, такі як вербальна перцепція, когнітивна обробка інформації та мовленнєвий інтенціоналізм, є центральними для аналізу професійного дискурсу. *Вербальна перцепція* включає розуміння й декодування смислу, що залежить від контексту і мовної компетенції реципієнта. Інтенціоналізм акцентує увагу на цільовому характері висловлювань, де мовлення є не лише засобом передачі інформації, а й способом досягнення професійних цілей. Здатність інтегрувати ці поняття у комунікативну діяльність забезпечує ефективність взаємодії в складних професійних умовах.

У психолінгвістичних дослідженнях особлива увага приділяється *механізмам формування ідентичності* мовця через мовленнєву діяльність. Процеси кодування та декодування інформації, що відбуваються у свідомості, пов'язані з активізацією довготривалої пам'яті й емоційного

досвіду. Використання професійної термінології, метафор та символічних конструкцій формує когнітивний профіль мовця, який є основою для побудови авторитету та встановлення довіри. Важливою є також адаптація мовлення до аудиторії, що передбачає врахування рівня когнітивної складності повідомлення.

Емоційно-когнітивна інтеракція, як одна з основ професійного спілкування, ґрунтується на взаємозв'язку вербального та невербального компонентів комунікації. *Емоційний резонанс*, що виникає в процесі спілкування, впливає на когнітивне сприйняття інформації та її інтеграцію в мисленнєві структури. У цьому контексті важливими є інтонація, тембр голосу й невербальні сигнали, які створюють багаторівневий сенсовий ефект. Завдяки такому підходу професійне спілкування стає більш ефективним, оскільки враховує як раціональну, так й емоційну природу людини. Зрештою, психолінгвістичні основи професійного спілкування включають інтеграцію когнітивних, мовленнєвих і емоційних компонентів у єдину систему. Дана система забезпечує ефективність комунікативних процесів через врахування мовної компетенції, психологічних особливостей реципієнта та контексту спілкування. Уміння оперувати цими категоріями дозволяє не лише оптимізувати професійну взаємодію, а й сприяти формуванню стійких зв'язків у комунікативній сфері.

Комунікативний процес слід розглядати як багатовекторну та багатоаспектну інтеракцію, що виходить далеко за межі елементарного перенесення інформації. Він постає як складна форма когнітивного обміну, у якій вирішальну роль відіграє адекватність герменевтичного осягнення сенсу повідомлень. Кожна інформаційна трансакція супроводжується латентним або явним психологічним впливом на інтерлокуторів, спрямованим на трансформацію їхніх ідеологічних настанов або поведінкових патернів. Коефіцієнт ефективності комунікативного акту корелює зі ступенем успішності зазначеного впливу. У разі, якщо в процесі

професійного спілкування виникають семантичні дезінтеграції, спричинені соціокультурними, політичними, віковими чи професійними дивергенціями учасників, це нерідко призводить до ескалації конфліктів, які набувають варіативного характеру залежно від природи розбіжностей.

Згідно з концепцією Л. М. Овсієнко, процес інформаційного обміну володіє низкою іманентних особливостей, які слід розглянути детальніше:

1. *Інтерація суб'єктів комунікації* полягає в тому, що у процесі комунікації здійснюється не механістична передача даних, а складний обмін між активними суб'єктами, які наділені здатністю до саморефлексії та інтерпретації. Інформація для людини завжди несе персоналістське значення, стаючи інтегративним елементом діяльності, соціальної взаємодії та гносеологічного пошуку.

2. *Поведінковий імператив*, тобто кожен інформаційний обмін передбачає експліцитний чи імпліцитний вплив на поведінкову парадигму реципієнта, модифікуючи його когнітивні моделі чи емоційні реакції.

3. *Уніфікація кодових систем* проявляється через ефективність комунікативного акту зумовлена гармонізацією кодових й декодувальних систем інтерлокуторів. Йдеться не лише про загальну лінгвістичну компетентність, але й про конгруентність культурного та семантичного дискурсів. Відсутність такого узгодження нерідко призводить до герменевтичних дисонансів, що стають каталізаторами міжособистісних колізій.

4. *Бар'єри комунікації* – у контексті людської інтеракції виникають специфічні перепони, що мають як соціокультурний, так і психологічний характер. Такі бар'єри включають, зокрема, когнітивні упередження, стереотипи та емпатичну недостатність.

Відтак, комунікативний процес варто розглядати як складну синергетичну систему, у якій взаємодія учасників є не лише способом

трансмисії даних, але й механізмом перетворення соціального, когнітивного та емоційного досвіду.

Риторичні та психолінгвістичні основи професійного спілкування формують підґрунтя для аналізу комунікативних процесів у різних контекстах. Вони дозволяють інтегрувати когнітивні, емоційні та мовленнєві аспекти, забезпечуючи багаторівневу взаємодію між суб'єктами комунікації. Згідно з концепціями Чжу Хуа, професора прикладної лінгвістики та комунікації Біркбекського університету Лондона, ефективність комунікації залежить від гармонійного поєднання змістовної складової повідомлення та його емоційно-перцептивного сприйняття. Інтенсифікація когнітивно-емоційного впливу, досягнута за допомогою риторичних засобів, сприяє переконливості та чіткості висловлювань, що забезпечує їхню прийнятність для аудиторії. Однак Чжу Хуа зазначає, що надмірна увага до формальних аспектів дискурсу може призводити до втрати автентичності й ускладнювати комунікацію, особливо в багатокультурному середовищі.

Переваги психологічних основ професійної комунікації	Недоліки психологічних основ професійної комунікації	Недоліки риторичних основ професійної комунікації	Переваги риторичних основ професійної комунікації
— інтенсифікація когнітивно-емоційного впливу на адресата; - формування структурованого й аргументованого дискурсу; - розширення персуазивного потенціалу мовця; - застосування ефективних стратегій вербальної маніпуляції; - зміцнення довіри аудиторії через виразність і логічність викладу.	— надмірне акцентування на формальних аспектах комунікації; — імовірність виникнення семантичних бар'єрів; — можливість втрати автентичності висловлювань; — схильність до зловживання маніпулятивними прийомами; — ризик надмірної складності висловлювань.	— гармонізація вербальних й невербальних компонентів комунікації; — урахування індивідуальних психокогнітивних параметрів співрозмовника; — забезпечення ефективної адаптації до комунікативного контексту; — посилення емпатичних складових взаємодії; — стимулювання перцептивно-когнітивної активності учасників діалогу.	— виникнення дисонансу через недостатність обліку культурно-соціальних факторів; — можливість емоційного перенавантаження мовця; — недостатня точність інтерпретації психологічних сигналів; — ризик невідповідності між змістом і формою повідомлення; — генерація перешкод у комунікації через помилкову оцінку невербальних сигналів.

Рис. 4.1. Компаративний аналіз риторичних та психолінгвістичних засад професійної комунікації: переваги та недоліки

Джерело: побудовано автором

Психолінгвістичний підхід дозволяє інтегрувати когнітивні особливості адресата в процес вербалізації, що сприяє оптимізації спілкування. Як наголошує Чжу Хуа, цей аспект є важливим для забезпечення адекватного розуміння невербальних сигналів та культурно обумовлених комунікативних нюансів. Утім, недостатня точність інтерпретації таких сигналів може створювати дисонанс і перешкоджати досягненню цілей взаємодії.

2. Психолінгвістичні та риторичні чинники ефективного професійного спілкування

Професійне спілкування, як складна поліаспектна діяльність, що синтезує в собі риторичні, психолінгвістичні та культурологічні елементи, постає інтегративним феноменом сучасного наукового дискурсу. Дослідження зазначеного явища вимагає залучення багатогранного методологічного апарату, спрямованого на глибинний аналіз когнітивно-комунікативних, емотивно-експресивних та інтеракційних механізмів, які забезпечують ефективну міжособистісну взаємодію у професійному середовищі:

– *риторика* як мистецтво переконання реалізує функцію синтезу аргументативних стратегій, які впливають на інтелектуальну та емоційну сферу адресата. *Аристотель*, у своїй праці «Риторика», зазначає, що гармонійне поєднання логосу, етосу й пафосу є основою успішного переконання. Використання тропів і фігур мовлення сприяє посиленню персуазивного ефекту дискурсу, інтегруючи елементи інтуїтивного й логічного впливу. Риторика у професійному спілкуванні забезпечує досягнення стратегічних цілей через гармонізацію формальної та

змістовної складових комунікації. Складні синтаксичні побудови підсилюють аргументативну насиченість висловлювань, а саме:

- *емпіричний підхід до професійного мовлення* спрямований на аналіз прагматичних і когнітивних маркерів, що детермінують релевантність висловлювань. *Тен Адріанус ван Дейк* у своїх дослідженнях підкреслює важливість когнітивних структур у професійному дискурсі, які сприяють організації інформації. Ідентифікація таких маркерів дозволяє виявити закономірності вербального кодування інформації у специфічних професійних контекстах. Їх вивчення відкриває можливості для оптимізації комунікативної ефективності, що є особливо актуальним у висококонкурентних середовищах. Визначення функціональної значущості таких маркерів сприяє уніфікації стратегій професійної взаємодії;

- *психолінгвістичний аспект* мовлення досліджує взаємозв'язок між когнітивними процесами та мовленнєвими діями, які визначають комунікативну поведінку. *Герберт Херб Кларк* підкреслює, що мовлення є не лише продуктом мислення, але й інструментом соціальної координації. Особлива увага приділяється інтенційним механізмам, що формують мовленнєву адаптацію в умовах різнорівневих комунікативних бар'єрів. *Психолінгвістика* аналізує підсвідомі фактори, які впливають на вибір вербальних засобів. У професійному дискурсі такі аспекти забезпечують баланс між логічною структурою і емоційним наповненням висловлювань;

- *когнітивні схеми у професійному спілкуванні* забезпечують структурування інформації, що полегшує її сприйняття й обробку. У своїй теорії ментальних моделей *Філіп Джонсон-Лерд* підкреслює, що когнітивні схеми допомагають ефективніше інтегрувати нову інформацію з наявними знаннями. Такі ментальні моделі виконують функцію сегментації тексту, адаптуючи його до потреб конкретного адресата. Використання когнітивних механізмів сприяє побудові логічно зв'язних і когерентних висловлювань;

– *інтертекстуальність* як маркер професійного дискурсу виконує функцію збагачення тексту смисловими конотаціями, інтегруючи культурно значущі елементи у структуру висловлювання. *Жерар Женетт* стверджує, що інтертекстуальність є не лише способом цитування, а й глибоким взаємопроникненням текстів у межах культурного контексту. Використання цитат і алюзій дозволяє створити багатовимірний дискурс, який апелює до інтелектуальних здібностей реципієнта. Інтертекстуальні зв'язки відкривають можливості для контекстуалізації професійного мовлення;

– *дихотомія «адресант-адресат»* визначає принципи організації інтеракційного обміну, який залежить від контексту професійного спілкування. Теорія комунікативної взаємодії *Еріка Еріксона* наголошує, що кожна мовленнєва дія має інтерактивний потенціал, який сприяє досягненню взаєморозуміння. Умови комунікативної ситуації диктують вибір мовленнєвих засобів і стратегій, що забезпечують гармонізацію відносин між учасниками.

– *емотивні компоненти мовлення* спрямовані на створення додаткового рівня впливу через стимуляцію емоційної активності адресата. *Майкл Геллідей* у своїй системно-функціональній лінгвістиці стверджує, що емоційна насиченість є ключовим елементом ефективної комунікації. Емотивна насиченість висловлювань покращує якість міжособистісної взаємодії, дозволяючи зміцнити довіру та порозуміння між комунікаторами;

– *референтна прив'язаність у дискурсі* слугує механізмом стабілізації мовленнєвого середовища, що забезпечує координацію між комунікативними намірами та їх вербальною репрезентацією. Як відзначає *Тен Адріанус ван Дейк*, референтні механізми допомагають уникати неоднозначності у сприйнятті інформації;

- *динаміка інтеракційного обміну* вимагає адаптації мовленнєвих стратегій до змінних умов професійного середовища. *Ервін Гоффман* підкреслював, що взаємодія в комунікативному процесі передбачає постійне регулювання ролей учасників і врахування соціального контексту;
- *метакомунікація* виконує функцію рефлексивної координації, дозволяючи інтегрувати когнітивні, емоційні та комунікативні процеси. Як зазначав *Пол Вацлавік*, метакомунікативні сигнали є невід'ємною складовою ефективної комунікації, оскільки сприяють взаєморозумінню.
- *лінгвокультурні аспекти професійного спілкування* забезпечують адаптацію мовленнєвих засобів до національно-специфічних умов, що підтримує ідентичність дискурсу. *Едвард Сепір* підкреслював, що мова є формою вираження культурних цінностей і світогляду;
- *вербальний етикет* виступає ключовим інструментом регуляції соціальної взаємодії у професійному середовищі. *Пенелопа Браун* та *Стівен Левінсон* зазначали, що дотримання етикетних норм мовлення сприяє уникненню соціальних конфліктів і створенню гармонійного комунікативного середовища.

Література

Основна:

1. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : Нариси. Київ : Довіра, 2007. 263 с.
2. Захарчук Н. В., Конопляник Л. М. Особливості міжкультурної комунікації. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2013. Вип. 27. С. 368–375.
3. Kytö M., Pahta P. The Cambridge Handbook of English Historical Linguistics. Cambridge University Press, 2016. 662 p.

4. Lindquist H., Levin M. *Corpus Linguistics and the Description of English*. Edinburgh University Press, 2018. 256 p.
5. Marr T. *Why Do Linguistics? Reflective Linguistics and the Study of Language*. Bloomsbury Academic, 2023. 304 p.
6. Vera J. *A Changing World of Words: Studies in English Historical Lexicography, Lexicology and Semantics*. Brill, 2002. 632 p.
7. Widdowson H. *On the Subject of English: The Linguistics of Language Use and Learning*. De Gruyter Mouton, 2020. 282 p.

Додаткова:

1. Зінукова Н.В. Реалізація комунікативних стратегій. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2020. № 2 (20). С. 175–184.
2. Зубченко О. С. Витоки дискурс-аналізу в лінгвістиці. *Мова та література у полікультурному просторі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 13-14 лют. 2015 р.* Львів, 2016. С. 115–117.
3. Іванова О. В. Основи укладання галузевих глосаріїв. *Курс лекцій : навч. посіб.* Київ : ЦП «Компринт», 2016. 228 с.
4. Лендау С. І. *Словники: мистецтво та ремесло лексикографії / пер. з англ.* Київ : К.І.С., 2012. 480 с.
5. Лещук Г. В. Комунікативні бар'єри у професійній діяльності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. Вип. 1. С. 126–129.
6. Лікарчук Н. Базові семіотичні моделі комунікації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2015. Вип. 16. С. 69–74.
7. Ломачинська І. М., Лоскутова С. А. *Спеціальне діловодство : навч. посіб. для дистанц. навч. : В 2 ч. / наук. ред. Т. Г. Горбаченко*. Київ : Університет «Україна», 2006. 444 с.

8. Любашенко О. В. Лінгводидактичні стратегії: проектування процесу навчання української мови у вищій школі. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. 296 с.
9. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : Академія, 2012. 288 с.
10. Матійків І. М. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2006. № 3. С. 44–53.
11. Мігірін П.І. Мова як засіб міжкультурної комунікації. *Лінгвістичні дослідження*. 2012. Вип. 24. С. 275–279.
12. Ніколенко А. Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика. Вінниця : Нова Книга, 2007. 528 с.
13. Півнюова Л. Мова спеціального призначення. *Українська мова*. 2014. № 4. С. 117–125.
14. Подоляк М. В. Аналіз поняття іншомовна професійна комунікативна компетентність у вітчизняному та зарубіжному науковому просторі. *Академічні студії. Серія «педагогіка»*. 2023. № 4. С. 36–44.
15. Радевич-Винницький Я. Соціолінгвістика й лінгвонаціологія український варіант взаємодії. *Мова і суспільство*. 2012. Вип. 3. С. 31–37.
16. Серажим К. С. Текст як комунікативне вираження дискурсу. *Вісник Запорізького державного університету*. 2001. № 1. С. 17–25.
17. Соломаха А. В. Застосування цифрових технологій для формування іншомовної граматичної компетенції у процесі раннього навчання іноземних мов (на прикладі німецької мови). *Open educational e-environment of modern University*. 2020. № 8. С. 121–135.
18. Теличко В. Різні підходи до визначення професійного спілкування. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки*. 2010. Вип. 89(5). С. 330–333.

19. Тригуб Г., Хникіна О. Особливості вербальної професійної комунікації. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 3. С. 171–177.
20. Трубачова Д. Шляхи підвищення ефективності комунікативної діяльності студентів. *Українська мова й література в школі*. 2013. № 3. С. 34–39.
21. Хом'як І. М., Карповець Х. М. Правописна компетентність як елемент професіограми викладача лінгвістичних дисциплін. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2020. Вип. VIII (87). № 219. С. 21–24.

Тести для самоконтролю

1. Що таке риторика?

- а) наука про переконання;
- б) мистецтво числення;
- в) наука про слова;
- г) наука про біологічні процеси;

2. Що належить до основ риторики?

- а) аналіз, синтез, діалектика;
- б) етос, патос, логос;
- в) комунікація, мова, дія;
- г) думка, дія, результат.

3. Що є основою професійного мовлення?

- а) стильність;
- б) граматичність;
- в) персуазивність;

г) багатослівність.

4. Як називається процес, коли мовець формує логічно зв'язну промову?

- а) когерентність;
- б) експресивність;
- в) трансформація;
- г) координація.

5. Який із бар'єрів комунікації є психологічним?

- а) мовний бар'єр;
- б) відсутність логіки;
- в) стрес співрозмовника;
- г) нерозуміння культури.

6. Що таке ілокутивний акт?

- а) мовний жест;
- б) мета висловлювання;
- в) оформлення думки;
- г) процес слухання.

7. Як інтонація впливає на мовлення?

- а) спрощує структуру;
- б) створює сенс та настрій;
- в) перешкоджає розумінню;
- г) робить мовлення коротшим.

8. Що є прикладом невербальної комунікації?

- а) вимова;

- б) міміка;
- в) граматика;
- г) лексика.

9. Яка основна мета міжкультурної комунікації?

- а) уникнення конфліктів;
- б) пошук спільної мови;
- в) передача інформації;
- г) навчання нової культури.

10. Що допомагає уникнути непорозумінь у міжкультурній комунікації?

- а) мовний бар'єр;
- б) адаптація до контексту;
- в) ігнорування особливостей;
- г) стандартні фрази.

ТЕМА 5.

ПЕДАГОГІЧНІ КОНФЛІКТИ, ЇХ ВИДИ І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ. РОЗВ'ЯЗАННЯ ТА УСУНЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

План

1. Конфлікти в освітньому середовищі: причини, стадії та типи.
2. Дослідження чинників формування педагогічних конфліктів.
3. Підходи до розв'язання педагогічних конфліктів.

1. Конфлікти в освітньому середовищі: причини, стадії та типи

Ефективність навчально-виховного процесу значною мірою залежить від гармонійних взаємовідносин між викладачем та здобувачами освіти. Їхнє порушення, яке часто призводить до виникнення *конфліктів*, є однією з найактуальніших проблем сучасної системи освіти. Останнім часом суперечності між педагогами та здобувачами освіти помітно почастишали, причому нерідко вони набувають загостреного характеру. Серед причин цього явища варто виділити недоліки освітньої системи, динамічний розвиток суспільства, процес його демократизації, а також перевантаження освітян.

Психоемоційний стан педагогів у таких умовах часто характеризується нестабільністю, що негативно позначається на їхній

взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу. Спостерігається трансформація професійних настанов педагогів стосовно навчання, а також зниження мотивації здобувачів освіти до здобуття знань, що супроводжується переосмисленням цінностей. Надмірне професійне навантаження обмежує можливості педагогів у самореалізації, а також у забезпеченні якісного відпочинку, тоді як зниження рівня життя спричиняє зростання тривожності та агресивності. У таких обставинах викладачі нерідко прагнуть компенсувати власний емоційний дискомфорт у стосунках з здобувачами освіти. *Комунікативна складова соціально-педагогічної діяльності* передбачає володіння знаннями основних положень теорії конфліктів, особливостей педагогічних суперечностей, а також методів їх попередження та врегулювання.

Конфлікт (від лат. conflictus – зіткнення) – це взаємодія між двома або більше сторонами, які мають несумісні інтереси чи цілі та прагнуть реалізувати їх, зазвичай на шкоду іншій стороні. Іншими словами, для виникнення конфлікту необхідні дії хоча б одного з учасників, спрямовані на протистояння чи відстоювання своїх інтересів, що стають предметом суперечки. Конфлікти не слід вважати виключно відхиленням від норми, – це частина людського співіснування, що сприяє визначенню й коригуванню пріоритетів у суспільних відносинах, інтересах й потребах. Розвиток конструктивного конфлікту відбувається поетапно, охоплюючи такі стадії:

1. *Передконфліктна фаза* – виникнення проблем, які залишаються невирішеними, що призводить до зростання напруги у взаєминах.

2. *Ескалація конфлікту* – формування стійкої негативної атмосфери між сторонами.

3. *Активна фаза конфлікту* – відкритий прояв суперечностей та зіткнення інтересів учасників.

4. *Розв'язання конфлікту* – досягнення домовленостей чи компромісу, що дозволяє залагодити проблему.

5. *Постконфліктна стадія* – встановлення оновлених взаємин між учасниками з урахуванням результатів конфлікту.

Рис. 5.1. Динаміка конструктивного конфлікту

Джерело: побудовано автором

Дана модель демонструє, як конфлікт може переходити від прихованої фази до явного протистояння, а згодом – до вирішення, що змінює характер стосунків між сторонами.

Педагогічні конфлікти – це явище, яке виникає в системі взаємодії між учасниками освітнього процесу, зокрема через протиріччя у їхніх очікуваннях, цілях і підходах до навчання. Найчастіше такі ситуації виникають через невідповідність між вимогами педагогічної діяльності та індивідуальними чи груповими потребами й цінностями учасників освітнього середовища. Конфлікти такого роду можуть призводити до напруженої атмосфери в колективі та ускладнювати ефективне проведення навчання. Причини педагогічних конфліктів включають цілий ряд чинників, серед яких різниця у поглядах і цінностях між викладачами та здобувачами освіти, різний підхід до навчання, комунікаційні бар'єри та організаційні проблеми. Наприклад, конфлікти можуть виникати через суворість викладача, яку здобувачі освіти сприймають як несправедливу, або через небажання здобувачів освіти брати відповідальність за навчальний процес. Інколи джерелом напруження стає недостатнє вміння викладача знайти індивідуальний підхід до здобувачів освіти.

Педагогічні конфлікти становлять надзвичайно складне явище, яке виникає в контексті взаємодії між здобувачами освіти та викладачами, а також у межах інституційних освітніх структур. Їхня природа обумовлена як індивідуально-психологічними особливостями учасників, так й соціокультурними, когнітивними та організаційними детермінантами. *Конфлікти у сфері освіти* відображають глибокі протиріччя між очікуваннями й реаліями навчального процесу, а їхній вплив охоплює як безпосередню взаємодію, так і загальний освітній клімат:

1. *Когнітивно-епістемологічні конфлікти*, – тип конфліктів виникає через дисонанс між рівнем підготовки здобувачів освіти та академічними вимогами викладачів. Протиріччя зумовлюється невідповідністю між способами сприйняття, обробки та використання знань. Напруження виникає у процесі вирішення навчальних завдань, коли здобувачі освіти не можуть адаптуватися до запропонованих методів або стандартів. Подібні конфлікти часто призводять до кризи комунікації та вимагають адаптації дидактичних підходів.

2. *Емоційно-психологічні протистояння*, – формуються на тлі розбіжностей у емоційних реакціях, стилі спілкування або міжособистісних очікуваннях між викладачами та здобувачами освіти. Психологічна напруженість може бути спричинена, зокрема, авторитарним стилем викладача або невпевненістю здобувачів освіти у власних здібностях. У таких конфліктах домінують афективні складові, що ускладнюють досягнення навчальних цілей. Їх вирішення вимагає розвитку емпатії та навичок конструктивного спілкування.

3. *Рольово-функціональні суперечності*, – обумовлені розривом між очікуваними ролями та реальними діями учасників освітнього процесу. Наприклад, викладачі можуть очікувати від здобувачів освіти самостійності та дисципліни, які не завжди відповідають їхньому рівню підготовки чи віковим особливостям. Натомість здобувачі освіти часто сприймають

викладачів як надмірно вимогливих чи недостатньо підтримуючих. Такі конфлікти порушують гармонію організаційної взаємодії та потребують перегляду освітніх стратегій.

4. *Соціокультурні диспропорції*, – виникають через різницю у соціокультурному капіталі викладачів і здобувачів освіти, що зумовлює проблеми в їхній комунікації та розумінні. Різноманітність у ціннісних орієнтирах, мовній компетентності чи культурних традиціях може створювати бар'єри для побудови ефективного освітнього середовища. Такі конфлікти підкреслюють необхідність інтеграції міжкультурної компетентності в освітній процес.

5. *Інституційно-адміністративні протиріччя*, – виникають унаслідок незадоволення організаційними умовами навчання або викладання. Наприклад, здобувачі освіти можуть відчувати незручність через перевантаження навчальними завданнями, тоді як викладачі зазнають тиску через бюрократичні вимоги адміністрації. Подібні конфлікти відображають структурні недоліки освітньої системи й потребують управлінських рішень.

6. *Мотиваційно-ціннісні конфлікти*, – конфлікти зумовлені розбіжностями у мотиваційній сфері учасників педагогічної взаємодії. Наприклад, викладачі можуть бути орієнтовані на академічну успішність, тоді як здобувачі освіти – на отримання мінімального результату. Така дисгармонія у ціннісних пріоритетах створює основу для напруження та незадоволення обох сторін. Розв'язання таких конфліктів вимагає інтеграції мотиваційних стратегій у педагогічний процес.

Рис. 5.2. Види педагогічних конфліктів

Джерело: побудовано автором

2. Дослідження чинників формування педагогічних конфліктів

Дослідження педагогічних конфліктів зосереджені на аналізі їхніх причин, особливостей та способів подолання. Зазвичай це питання розглядається в рамках педагогіки, психології та соціології. Науковці вивчають, як рівень професійної підготовки викладача, його вміння спілкуватися й контролювати емоції впливають на виникнення конфліктів. Значна увага приділяється також культурним і соціальним особливостям, які можуть сприяти або, навпаки, зменшувати ризик конфліктних ситуацій.

Ефективне вирішення педагогічних конфліктів потребує впровадження підходів, що базуються на відкритому діалозі, взаємоповазі й співпраці. Використання медіації, обговорення проблем і пошук компромісів допомагають пом'якшити напруження і знизити ризик повторення конфліктів. Важливим є створення сприятливого середовища,

де викладачі й здобувачі освіти можуть відкрито обговорювати свої труднощі й спільно працювати над їх вирішенням.

Вивчення детермінант педагогічних конфліктів потребує всебічного аналізу їхньої структурно-функціональної природи, що ґрунтується на взаємодії між викладачами та здобувачами освіти. Причини, які породжують напруження в освітньому середовищі, мають складний, багатфакторний характер й варіюються залежно від соціально-культурних, когнітивних та психолого-педагогічних контекстів. Вони виявляються як у площині організаційних дисфункцій, так й у сфері особистісних суперечностей, що формуються під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників:

- протиріччя між педагогічними цінностями викладачів та світоглядними установками здобувачів освіти часто призводить до когнітивної дисонансності. Викладачі можуть відстоювати традиційні аксіологічні парадигми, тоді як здобувачі освіти тяжіють до індивідуалізованих, сучасних підходів. Така поляризація цінностей породжує бар'єри у взаєморозумінні та посилює конфліктогенний потенціал взаємодії;

- надмірний акцент на авторитарних методах управління освітнім процесом створює умови для пригнічення ініціативи здобувачів освіти. Викладацька позиція, заснована на ієрархічній перевазі, нерідко блокує можливість конструктивного діалогу. Унаслідок цього формується опір, який може проявлятися в пасивній або відкрито конфліктній поведінці здобувачів;

- обмежена здатність до адаптації в умовах змінних освітніх запитів та моделей стає важливим тригером конфліктів. Викладачі, які демонструють низький рівень гнучкості, схильні до нав'язування єдино правильних підходів, що не враховують різноманітність навчальних стилів

здобувачів освіти. Це загострює емоційну напругу та посилює нерозуміння між сторонами;

- недостатній рівень взаємного розуміння й співчуття між викладачами та здобувачами освіти викликає відчуженість. Педагогічна практика, позбавлена емпатійної складової, сприяє виникненню почуття ізоляції у здобувачів освіти. Це створює сприятливий ґрунт для ескалації міжособистісних напружень;

- невпорядкованість внутрішніх регламентів, перевантаженість викладачів або дефіцит ресурсів для якісної реалізації освітніх програм значно підвищують конфліктність. Недоліки в управлінні часто унеможливають оперативне реагування на запити здобувачів освіти, що стає джерелом їхньої незадоволеності;

- формування взаємодії в освітньому середовищі може ускладнюватися через наявність культурних упереджень. Стереотипи щодо особистісних особливостей чи соціокультурного досвіду здобувачів освіти створюють дисбаланс у сприйнятті педагогами індивідуальних потреб. Такий прихід провокує відчуття несправедливого ставлення та сприяє розвитку конфліктних ситуацій;

- невідповідність між очікуваннями здобувачів освіти щодо змісту та форм навчання й реальною організацією навчального процесу створює незадоволення. Відсутність індивідуалізованих підходів до потреб і здібностей здобувачів освіти провокує їхній спротив освітній системі, що поглиблює конфлікти.

3. Підходи до розв'язання педагогічних конфліктів

Розв'язання та усунення педагогічних конфліктів є багатовимірним процесом, що вимагає синергетичного підходу, зорієнтованого на глибоке розуміння психолого-педагогічних закономірностей,

антропологічних аспектів та соціокультурного контексту. У межах цього дискурсу виникає необхідність застосування комплексної аналітики, що передбачає ідентифікацію латентних причин конфліктогенності, експлікацію асиметрії комунікативних моделей та розробку адекватних механізмів фасилітації. *Педагогічний конфлікт*, як феномен міжособистісної взаємодії, має гетерогенну природу, що включає когнітивні, афективні та поведінкові компоненти. Його розв'язання вимагає концептуального синтезу когнітивно-дисонансної теорії, психодинамічного аналізу та культурно-історичного підходу. Ефективна трансформація конфліктних ситуацій передбачає не лише емпатичну верифікацію, але й формування конструктивного діалогу, що базується на принципах діалогічності, аксіологічної нейтральності та міжособистісної толерантності.

Значну увагу слід приділити *профілактиці конфліктів*, яка полягає у створенні рефлексивного простору для суб'єктів педагогічної діяльності. Такий підхід передбачає культивування автономії та ідентичності кожного учасника освітнього процесу, що досягається за допомогою інституалізації практик медіації, впровадження педагогічної герменевтики та використання технік нейролінгвістичного програмування. Усунення педагогічних конфліктів неможливе без застосування ітеративних стратегій, спрямованих на деконструкцію деструктивних патернів поведінки. Інструментарій вирішення має включати ресоціалізаційні практики, формування конструктивної фрустраційної толерантності та активацію латентних потенціалів самоорганізації. Відповідно, розв'язання педагогічних конфліктів виступає складною мультидисциплінарною задачею, що потребує залучення компетентності в галузях педагогіки, соціальної психології та конфліктології.

Інноваційні підходи до цього питання мають ґрунтуватися на теоретичному та практичному синтезі, що охоплює не лише традиційні методології, а й адаптивне застосування сучасних когнітивних й

поведінкових моделей. В межах сучасного дискурсу, виокремлено основні способи розв'язання та усунення педагогічних конфліктів:

- *медіація* – залучення нейтральної третьої сторони для фасилітації комунікації та пошуку консенсусу між сторонами конфлікту;
- *рефлексивна терапія*, тобто використання рефлексії для аналізу внутрішніх мотивацій та оцінки власних дій усіма учасниками педагогічної взаємодії;
- *фасилітація комунікації*, тобто створення умов для ефективного діалогу шляхом оптимізації вербальних та невербальних моделей спілкування;
- *психодинамічний підхід* – виявлення глибинних психологічних причин конфлікту через аналіз афективної та поведінкової складових;
- *деконструкція деструктивних патернів* – виявлення й усунення усталених моделей поведінки, що провокують конфліктогенність;
- *когнітивно-дисонансна корекція*, тобто усунення суперечностей у когнітивних структурах учасників конфлікту, що заважають досягненню порозуміння.
- *аксіологічна гармонізація*, тобто ормування єдиних ціннісних орієнтирів, які знижують рівень напруженості та протиріч;
- *герменевтичний підхід* – інтерпретація позицій, поглядів і цінностей кожної сторони для досягнення більш глибокого розуміння;
- *нейролінгвістичне програмування* – використання методик нейролінгвістичного програмування для переналаштування комунікативних моделей й зниження рівня агресії;
- *ресоціалізація* – створення умов для соціальної адаптації учасників конфлікту, зокрема через навчання новим соціальним і комунікативним навичкам;

- *профілактика конфліктів*, тобто організація освітнього середовища, що сприяє мінімізації конфліктогенних ситуацій шляхом запобігання потенційним суперечностям;
- *ітеративна стратегія вирішення*, – послідовне застосування корекційних заходів, спрямованих на поетапне пом'якшення та усунення конфлікту;
- *емпатійна підтримка*, тобто акцент робиться на розвитку емпатії у педагогів й студентів для кращого розуміння емоційного стану іншої сторони.
- *фрустраційна толерантність*, тобто навчання учасників освітнього процесу стійкості до стресових і конфліктних ситуацій;
- *інституалізація практик толерантності*, мається на увазі ведення системних механізмів для формування атмосфери взаємоповаги та толерантності в навчальних закладах.

Педагогічні конфлікти, будучи невід'ємним феноменом соціально-педагогічної взаємодії, характеризуються багатоманіттю етіологічних чинників, які включають як об'єктивні, так й суб'єктивні компоненти. Серед основних видів конфліктів у педагогічному середовищі виділяються рольові, когнітивні, емоційно-афективні та організаційно-управлінські, кожен з яких детермінується особливостями міжособистісного спілкування та професійної діяльності суб'єктів освітнього процесу.

Причинами виникнення конфліктних ситуацій виступають дисонанс у ціннісних орієнтирах, дефіцит комунікативних компетенцій, а також психологічна інертність і недостатня адаптивність до мінливих соціокультурних умов.

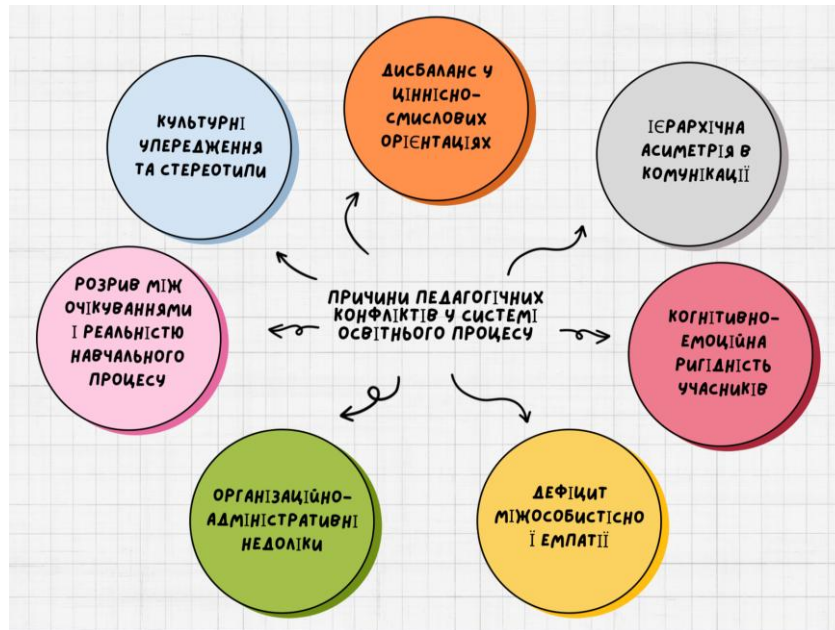

Рис. 5.3. Причини педагогічних конфліктів у системі освітнього процесу

Джерело: побудовано автором

Методологія вирішення педагогічних конфліктів базується на синергетичному підході, який передбачає гармонізацію міжособистісних стосунків через імплементацію медіаційних та фасилітаційних практик. Системний аналіз психолого-педагогічних механізмів сприяє ідентифікації конфліктогенних факторів і подальшій розробці превентивних стратегій. Важливим аспектом усунення конфліктів є активізація рефлексивних процесів і розвиток емоційного інтелекту педагогів, що уможливорює їхню здатність до конструктивного діалогу та адаптивної трансформації напружених ситуацій в умовах професійної взаємодії.

Література

Основна:

1. Кучерява О. А. Педагогічний дискурс у сфері професійної комунікації (теоретичний і дидактичний аспекти). *Педагогічні науки*. 2005. № 39. С. 279–283.
2. Лещук Г. В. Комунікативні бар'єри у професійній діяльності соціального працівника. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. № 1. С. 126–129.
3. Теличко В. Різні підходи до визначення професійного спілкування. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки*. 2010. Вип. 89(5). С. 330–333.
4. Тригуб Г., Хникіна О. Особливості вербальної професійної комунікації. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 3. С. 171–177.
5. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2017. 237 с.
6. Borthwick K., Corradini E. New Educational Landscapes : Innovative Perspectives in Language Learning and Technology. Research-publishing.net, 2019. 202 p.
7. Darvin R., Sun T. Intercultural Communication and Identity. Cambridge University Press, 2024. 68 p.

Додаткова:

1. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: Академія, 2012. 288 с.
2. Трубочова Д. Шляхи підвищення ефективності комунікативної діяльності студентів. *Українська мова й література в школі*. 2013. № 3. С. 34–39.

3. Швецова І. В. Іншомовна компетентність: педагогічні та лінгвістичні аспекти. *Нова філологія*. 2021. № 83. С. 276–281.
4. Шевченко І. С., Морозова О. І. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : колективна монографія. Харків : Константа, 2005. 356 с.
5. Akmajian A. Linguistics: An Introduction to Language and Communication. 7th ed. Cambridge : The MIT Press, 2017. 608 p.
6. Brakhage L. E. Linguistic Attitudes: Understanding Generational Communication Biases to Improve Organizational Culture. Independently published, 2024. 167 p.
7. Genetti C. How Languages Work: An Introduction to Language and Linguistics. Cambridge University Press, 2019. 710 p.
8. Martin J., Nakayama Th. Intercultural Communication in Contexts. Mountains View, 2000. 498 p.
9. Mizza D., Rubio F. Creating Effective Blended Language Learning Courses: A Research-Based Guide from Planning to Evaluation. Cambridge University Press, 2024. 300 p.
10. Montrul S., Polinsky M. The Cambridge Handbook of Heritage Languages and Linguistics. Cambridge University Press, 2024. 988 p.
11. Peterson M., Jabbari N. Digital Games in Language Learning: Case Studies and Applications. Routledge, 2022. 202 p.
12. Saussure F. Course in General Linguistics. Forgotten Books, 2018. 216 p.
13. Yule G. The Study of Language. Cambridge University Press, 2022. 404 p.

Тести для самоконтролю

1. Що таке педагогічний конфлікт?

- а) взаємодія, яка супроводжується протиріччями;
- б) співпраця між учасниками освітнього процесу;
- в) розв'язання спірних ситуацій;
- г) уникнення конфронтацій.

2. Яка основна причина виникнення конфліктів у педагогіці?

- а) низький рівень освіти учасників;
- б) відсутність дисципліни;
- в) комунікаційні бар'єри;
- г) недостатнє фінансування.

3. Що є першим етапом розвитку конфлікту?

- а) розв'язання протиріч;
- б) усвідомлення проблеми;
- в) ескалація напруження;
- г) пошук винного.

4. Який метод вирішення конфліктів найефективніший у педагогіці?

- а) ігнорування;
- б) компроміс;
- в) агресивне втручання;
- г) відмова від спілкування.

5. Що таке комунікаційний бар'єр?

- а) відмова від співпраці;
- б) непорозуміння через мовні чи психологічні фактори;
- в) формальне виконання обов'язків;
- г) обмеження в навчанні.

6. Який із факторів найчастіше сприяє виникненню конфліктів?

- а) культурні відмінності;
- б) погане харчування;
- в) велике навантаження;
- г) прогресивні технології.

7. Як називається спосіб вирішення конфлікту через спільну розробку рішення?

- а) компроміс;
- б) співробітництво;
- в) ухилення;
- г) конкуренція.

8. Що є прикладом профілактики конфліктів?

- а) уникнення дискусій;
- б) встановлення чітких правил;
- в) ігнорування проблем;
- г) жорстке адміністрування.

9. Який із методів найкраще зменшує емоційну напругу в конфлікті?

- а) мовчання;
- б) конструктивний діалог;

- в) ультиматум;
- г) звинувачення.

10. Як розуміється когнітивний чинник у конфлікті?

- а) непорозуміння через різне сприйняття ситуації;
- б) емоційне напруження між сторонами;
- в) фізичний вплив;
- г) вплив фінансових проблем.

ТЕМА 6.

ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

План

1. Професійно-педагогічна комунікація: усне та писемне мовлення.
2. Культура мовлення педагога як основа професійної комунікації.
3. Роль мовного етикету у педагогічному процесі.

1. Професійно-педагогічна комунікація: усне та писемне мовлення

Вербальні та невербальні засоби є основними компонентами професійно-педагогічної комунікації, які забезпечують ефективність взаємодії між педагогом і здобувачами освіти. *Вербальні засоби* охоплюють усне та писемне мовлення, що є головним інструментом передачі інформації, навчання та виховання. *Невербальні засоби*, у свою чергу, доповнюють вербальну комунікацію через міміку, жести, погляд, інтонацію, а також загальну манеру поведінки, створюючи емоційну атмосферу спілкування. Гармонійне поєднання цих елементів допомагає педагогу не лише доносити матеріал, а й встановлювати довірчі відносини, мотивувати здобувачів освіти і підтримувати їхню зацікавленість у навчанні.

Вербальна комунікація – це складний процес обміну інформацією, який здійснюється за допомогою мови. Даний процес відбувається за певними правилами та нормами, які забезпечують зрозумілість і логічність спілкування. *Мова* дозволяє не лише передавати інформацію, а й виражати емоції, переконання та впливати на інших людей. Основою цього процесу є здатність мовця формулювати свої думки, а слухача – розуміти їх, використовуючи свій життєвий досвід і знання. Відповідно, вербальна комунікація виконує важливу роль у взаємодії між людьми та у формуванні суспільства.

Ключовим елементом комунікації є *мова*, яка функціонує як система знаків, де слово є найменшою значущою одиницею. Кожне слово має певне значення і використовується за правилами, які дозволяють об'єднувати слова у вислови. Вислови, своєю чергою, забезпечують передачу думок і дозволяють слухачам сприймати інформацію у контексті свого життєвого досвіду. Мова також змінюється залежно від ситуації спілкування, що дозволяє адаптуватися до різних умов і потреб. Завдяки цьому мова стає універсальним засобом спілкування, який є однаково важливим для всіх сфер життя.

Зовнішнє мовлення поділяється на *усне й писемне*, кожне з яких має свої особливості. *Усне мовлення* базується на використанні звуків і призначене для безпосереднього спілкування між людьми. Воно дозволяє обмінюватися інформацією швидко, виражати емоції та впливати на поведінку співрозмовника. *Писемне мовлення*, у свою чергу, ґрунтується на використанні тексту, що дає змогу передавати інформацію на відстані або через час. Воно є більш точним й структурованим, що робить його особливо важливим для документування і збереження знань.

Хоча усне та писемне мовлення мають спільну мовну базу, кожне з них має свої переваги. Усне мовлення краще підходить для емоційного та швидкого обміну інформацією, тоді як писемне дозволяє глибше передати

думки, забезпечити точність і зберегти інформацію. Дані дві форми не конкурують, а доповнюють одна одну, роблячи комунікацію більш ефективною у різних обставинах. Завдяки цьому мова залишається основним інструментом спілкування у будь-якій формі.

Вербальна комунікація – це важливий механізм передачі інформації, емоцій та знань між людьми. Вона базується на використанні мови як універсальної системи, яка адаптується до різних умов спілкування. Усне та писемне мовлення виконують різні, але однаково важливі функції, що дозволяє ефективно взаємодіяти в особистісному, професійному й соціальному середовищах. Завдяки цьому мова залишається незамінним засобом розвитку людського суспільства.

Усне професійно-педагогічне мовлення є одним із ключових засобів, завдяки якому суб'єкт педагогічної діяльності здатний ефективно розв'язувати завдання педагогічного характеру на прогнозованому професійному рівні. Фундаментальною передумовою цього процесу виступає забезпечення емоційної та інтелектуальної взаємодії зі студентською аудиторією, що реалізується через використання мовленнєвих засобів, адаптованих до норм певної мови.

Професійно-педагогічне мовлення вимагає оволодіння різноманітними мовленнєвими компетенціями, інтеграції когнітивного (знання предметної області), емоційного (здатність виражати почуття й обирати відповідні засоби для їх репрезентації у різноманітних контекстах реальності) та діяльнісного (створення інноваційних цінностей) компонентів.

Результатом мовленнєвої діяльності є *текст*, який представляє собою систему речень (як коротких, так і розгорнутих), логічно взаємопов'язаних змістом, розгорнутих у часі та побудованих відповідно до правил конкретної мовної системи. Саме через текст здійснюється відтворення усного мовлення. Водночас невід'ємною складовою мовлення

є *підтекст* – прихований рівень змісту, який не висловлюється прямо, але розкривається в процесі інтерпретації та репрезентації тексту. Підтекст виступає важливим інструментом образного втілення й педагогічного осмислення навчального матеріалу. Адекватне відтворення підтексту є основою для створення ефекту «проживання», що залучає здобувачів освіти до глибшого осягнення змісту інформації, яка передається викладачем.

Монолог, як різновид педагогічного мовлення, репрезентує собою тривалий процес комунікації, що характеризується односторонністю інформаційного потоку. Його сутність полягає у створенні умов для унілатерального впливу мовця на аудиторію через цілеспрямовану експлікацію знань, ідей або переконань. У контексті дидактичної практики монолог передбачає відсутність безпосереднього вербального відгуку з боку слухачів, акцентуючи увагу на когнітивному сприйнятті та рефлексивній інтерпретації інформаційного змісту. *Діалогічне мовлення*, на противагу монологу, характеризується полілогічною структурою, що передбачає динамічну взаємодію комунікантів у формі ланцюжка змістових реалій. Даний тип мовленнєвої діяльності ґрунтується на релятивних взаємозв'язках між репліками співрозмовників, які збагачують процес комунікації інтерактивним виміром. *Діалогічний дискурс* в освітньому контексті може втілюватися у різних формах: від інформативної бесіди до полемічного обговорення, у якому акцент робиться на синтезі когнітивних позицій.

Особливе місце займають проміжні варіанти мовленнєвих форм, які тяжіють до змішаного характеру. *Репліка*, як коротке висловлення, орієнтована на контекстуальну взаємодію; запитання виступає як інструмент евристичної ініціації, тоді як оцінне судження рефлексує критичну інтерпретацію інформаційних імпульсів. Короткі виступи та повідомлення, в свою чергу, структурують процес обміну ідеями через

обмежені вербальні ресурси, зберігаючи при цьому концептуальну наповненість і смислову завершеність.

Усне мовлення педагога, незалежно від його форм, слугує багатогранним засобом інтеграції інформаційного змісту, когнітивної активізації та емоційно-ціннісного впливу. Тому, монологічне та діалогічне мовлення постають як фундаментальні модуси педагогічної комунікації, кожен з яких має власну структуру, функції та аксіологічний потенціал.

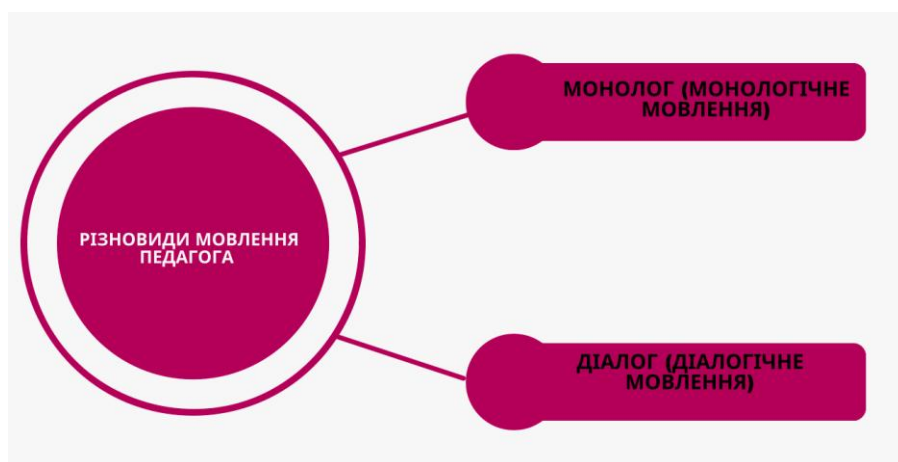

Рис. 6.1. Різновиди мовлення педагога

Джерело: побудовано автором

Педагогічна діяльність, яка передбачає володіння компетенціями у сфері професійно орієнтованої писемної комунікації, детермінує необхідність високого рівня майстерності в опануванні вербально-графічного інструментарію. Сфера реалізації даного мовного пласту охоплює широкий спектр жанрово-стилістичних форм: офіційні документи, резолютивні меморандуми, аналітичні звіти, референтні довідки, автокомунікативні автобіографії, структуровані резюме, нотатки евристичного характеру.

Писемне мовлення, за своєю онтологією, інтерпретується як когнітивно опосередковане вербалізоване спілкування, фіксоване за допомогою конвенціональних графемних знаків. Його адресація

орієнтована на специфічного реципієнта, а процес рецепції залежить від оптичного сприйняття текстуального корпусу. Уніфікована мета функціонування писемного дискурсу полягає у прагненні забезпечити адекватність трансляції семантичних структур і забезпечити ефективність їхнього засвоєння. Характерна ознака такого мовлення виражається в домінуванні опосередкованих форм висловлення, що передбачає уникнення прямої експресивності. Процесуальна парадигма створення писемного висловлення корелює з багатоаспектними інтелектуальними діями, такими як концептуалізація змісту, синтаксичне проектування речення, одночасний добір та варіативна комбінація лексичних одиниць. Ключовим етапом цього процесу постає пошук релевантних синонімічних конструкцій або антонімічних опозицій, які забезпечують стилістичну витонченість тексту.

Контрастивна дихотомія усного та писемного мовлення виявляється у їхній ситуативній і контекстній прив'язаності відповідно. Усне мовлення, позначене багаторівневою імпровізаційністю, реалізується через взаємодію вербальних, інтонаційних і невербальних (міміка, жести) чинників, тоді як писемне обмежується семантико-графічним рівнем. Незважаючи на це, писемний дискурс може містити латентні елементи ситуативної референції, аналогічно до того, як усне мовлення здатне включати контекстуальні аспекти, що підсилюють семантичну щільність.

2. Культура мовлення педагога як основа професійної комунікації

Культура мовлення педагога – це сукупність мовленнєвих якостей, що забезпечують правильність, ясність, виразність, естетичність й доцільність спілкування в освітньому середовищі. Культура мовлення

педагога включає досконале володіння вербальними засобами, такими як правильність, ясність, виразність і багатство мовлення, що є основою професійно-педагогічної комунікації. Вона також гармонійно доповнюється невербальними засобами – інтонацією, тембром голосу, жестами, мімікою, які підсилюють емоційний вплив і ефективність спілкування. *Культура мовлення педагога* є важливим аспектом професійної компетентності й характеризується певними ознаками:

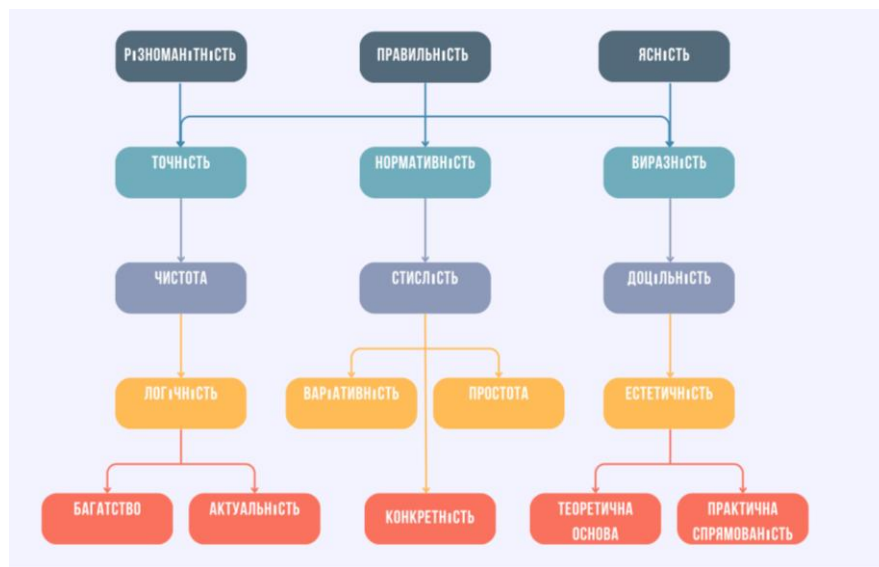

Рис. 6.2. Ознаки культури мовлення педагога

Джерело: побудовано автором

- відповідність мовлення орфоепічним, орфографічним, граматичним та лексичним нормам літературної мови;
- знання й активне використання багатства рідної мови, художньої та публіцистичної літератури. Освічена людина використовує у мовленні 6–9 тисяч слів, застосовуючи різноманітні мовні одиниці;
- забезпечення доступності мовлення для слухачів. Ясність сприяє логічне й фонетичне наголошування, правильна інтонація, розмірений темп, чітка дикція, ввічливий і спокійний тон. Неясність

виникає через перевантаження термінами, іноземними словами або відступи від мовних норм;

- відповідність висловлювань думкам мовця, чітка співвіднесеність слів із реальністю й умовами спілкування;

- дотримання мовних норм й законів літературної мови;

- оригінальність висловлювання для ефективного впливу на аудиторію. Використання художніх засобів (порівнянь, метафор, епітетів), інтонації, тембру голосу, цитат, афоризмів та крилатих висловів;

- уникнення зайвих іншомовних запозичень й недоречних мовних елементів;

- раціональне використання мовних засобів для вираження головної думки, уникнення зайвих деталей;

- адаптація мовлення до мети, умов спілкування та статусу співрозмовника. Доцільність охоплює соціолінгвістичні та прагматичні аспекти;

- точність у побудові висловлювань, правильність речень, уникнення тавтологій і зайвих слів;

- здатність використовувати взаємозамінні мовленнєві варіанти;

- природність мовлення, відсутність зайвої пишномовності;

- мовлення має викликати естетичне задоволення через виразність, гармонію стилю та вправи з риторики;

- різноманітність словникового запасу та мовних засобів, що робить мовлення цікавішим та змістовнішим;

- використання важливих для аудиторії фактів, прикладів й образів;

- насиченість мовлення прикладами, статистикою, конкретними фактами;

- ознайомлення мовлення з актуальними знаннями із різних галузей (філософії, соціології, психології);
- зв'язок мовлення з практикою, прикладна значущість його змісту.

3. Роль мовного етикету у педагогічному процесі

З метою налагодження міжособистісного контакту та збереження сприятливої атмосфери і тональності у спілкуванні, його учасники мають дотримуватися *мовного етикету* (від франц. *étiquette* – порядок) – системи ритуалів, що включає відповідні мовні формули. Загалом етикет означає встановлений порядок дій; сукупність норм поведінки (ритуалів), які регулюють зовнішні прояви взаємин між людьми, а також рівень культури особистості.

Мовний етикет педагога охоплює правила мовної поведінки у взаємодії з колегами, студентами та їхніми батьками. Викладачі та студенти мають володіти основами мовного етикету. Його формуванню сприяють:

- використання загальноновживаних висловів, словосполучень та усталених фраз;
- створення комунікативних ситуацій різноманітної тематичної спрямованості й стилістичного відтінку;
- відпрацювання навичок та вмінь застосовувати різноманітні за змістом й формою моделі, формули мовного та поведінкового етикету.

Невербальна комунікація включає обмін повідомленнями, які не оформлені у слова, а також їх трактування. Засоби невербальної взаємодії (зовнішній вигляд, жести, вираз обличчя, зоровий контакт, особистісний простір) є носіями важливої професійної та особистої інформації.

Застосування та розуміння педагогом таких засобів значно підвищують ефективність спілкування та обміну інформацією.

Невербальна комунікація – це процес передавання та отримання інформації за допомогою невербальних (немовних) засобів взаємодії. Основними складовими невербальної комунікації педагога є: зовнішній вигляд, жести, екстралінгвістичні та просодичні елементи, вирази обличчя, зоровий контакт (візуальна взаємодія) та просторові аспекти міжособистісних стосунків.

Міжособистісний комунікативний простір (дистанція взаємодії) – це відстань між учасниками спілкування.

Величина міжособистісного комунікативного простору визначається відстанню, на яку можна наблизитися до співрозмовника під час взаємодії: до 45 см – інтимна дистанція (для спілкування з близькими людьми); від 45 см до 1 м 20 см – персональна (для знайомих людей); від 1 м 20 см до 4 м – соціальна (офіційна взаємодія); від 4 м до 7 м – публічна (для виступів перед аудиторією). Педагог має ретельно враховувати міжособистісну дистанцію, зважаючи на конкретну ситуацію спілкування і сприйняття цього аспекту співрозмовником.

Досвід й практика педагогічного спілкування свідчать, що надмірна дистанція у взаємодії з здобувачами освіти є однією з ключових психологічних характеристик конфліктного викладача. Також важливу роль у створенні комунікативного простору відіграє організація меблів у приміщенні (розташування столів, стільців, парт). Стіл викладача акцентує його авторитетну позицію, тоді як кілька рядів студентських столів формують відчуття «загальної маси». У такій обстановці студент відчувається частиною групи, «усередині колективу».

Процес комунікації може ускладнюватися через такі помилки викладача:

- недостатня професійно-педагогічна увага: нестійкість уваги, неефективний її розподіл, або використання педагогічно невиправданих форм її прояву;
- недоліки невербальної комунікації: слабкий зоровий контакт, недостатньо виразна пантоміміка й жестикуляція, відхилення корпусу тіла від співрозмовника, негативні кивання головою;
- проблеми з жестикуляцією та мовленням: надмірна інтенсивність жестів, невідповідний темп мовлення (надто повільний чи занадто швидкий), низький рівень емпатії (нездатність зрозуміти емоційний стан студентів);
- монотонність мовлення: нечітка дикція, відсутність виразних інтонацій, невміння використовувати паузи та наголоси, часте мовчання;
- скутість й пасивність невербальних засобів: обмеженість у рухах, брак важливих жестів, невиразний погляд;
- зосередженість лише на предметному матеріалі: недостатнє володіння техніками саморозкриття, слабке знання комунікативних особливостей студентів.

Для підвищення ефективності педагогічного спілкування важливо уникати цих недоліків, вдосконалювати свої комунікативні навички й розвивати емпатію до здобувачів освіти. Вербальні та невербальні засоби професійно-педагогічної комунікації є ключовими інструментами ефективної взаємодії педагога з здобувачами освіти, колегами та батьками. Культура мовлення педагога, що включає правильність, ясність, виразність й багатство мови, формує змістовну основу вербальної комунікації, сприяючи точній передачі знань та створенню атмосфери довіри. Високий рівень мовленнєвої культури педагога допомагає встановлювати продуктивний діалог, мотивувати здобувачів освіти до навчання й забезпечувати якісну реалізацію освітніх цілей.

Невербальні засоби, такі як інтонація, жести, міміка, постава та зоровий контакт, доповнюють культуру мовлення, додаючи їй емоційної виразності та підсилюючи вплив на аудиторію. Гармонійне поєднання вербальних й невербальних компонентів дозволяє педагогу ефективніше передавати свої думки, враховувати емоційний стан співрозмовників та створювати комфортну атмосферу для спілкування.

Література

Основна:

1. Копусь О. А. Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у ВНЗ : монографія. Одеса, 2012. 429 с.
2. Куварова О. К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості. Культура професійного мовлення. Дніпропетровськ : Пороги, 2006, С. 154–164.
3. Лещук Г. В. Комунікативні бар'єри у професійній діяльності соціального працівника. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. № 1. С. 126–129.
4. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : Академія, 2012. 288 с.
5. Овчаренко Л. М., Овчаренко В. П. Лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2023, Вип. 30, С. 219–224.
6. Савчук Р. Культура усного публічного мовлення : хрестоматія. Івано-Франківськ : ПНУ, 2017. 58 с.
7. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації. Київ : Академія, 2010. 237 с.

8. Berns M., Brown K. Concise Encyclopedia of Applied Linguistics. Oxford : Elsevier, 2014. 592 p.
9. Marr T. Why Do Linguistics? Reflective Linguistics and the Study of Language. Bloomsbury Academic, 2023. 304 p.

Додаткова:

1. Козак А. В., Близнюк Л. М. Міжкультурна комунікація у вивченні німецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : Серія «Філологія»*. 2021. №12 (80). С. 143–146.
2. Кучерук О. А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 53. С. 77–81.
3. Кучерява О. А. Педагогічний дискурс у сфері професійної комунікації (теоретичний і дидактичний аспекти). *Педагогічні науки*. 2005. № 39. С. 279–283.
4. Серажим К. С. Текст як комунікативне вираження дискурсу. *Вісник Запорізького державного університету*. 2001. №1. С. 17–25.
5. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація як феномен сучасної культури. *Нова парадигма*. 2004. № 37. С. 223–232.
22. Теличко В. Різні підходи до визначення професійного спілкування. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки*. 2010. Вип. 89(5). С. 330–333.
6. Трубачова Д. Шляхи підвищення ефективності комунікативної діяльності студентів. *Українська мова і література в школі*. 2013. №3. С. 34–38.
14. Шевченко І. С., Морозова О. І. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : колективна монографія. Харків : Константа, 2005. 356 с.

7. Borthwick K., Corradini E. New educational landscapes: innovative perspectives in language learning and technology. Research-publishing.net, 2019. 202 p.
8. Darvin R., Sun T. Intercultural Communication and Identity (Elements in Intercultural Communication). Cambridge University Press, 2024. 68 p.
9. Genetti C. How Languages Work : An Introduction to Language and Linguistics. Cambridge University Press, 2019. 710 p.
10. Halliday M. A. K., Yallop C. Lexicology : A Short Introduction. Continuum, 2007. 117 p.
11. Kreuz R. Linguistic Fingerprints: How Language Creates and Reveals Identity. Prometheus, 2023. 256 p.
12. Matthews P. H. The Concise Oxford Dictionary of Linguistics. Oxford University Press. 2014. 443 p.
13. Montrul S., Polinsky M. The Cambridge Handbook of Heritage Languages and Linguistics. Cambridge University Press, 2024. 988 p.
14. Park-Johnson S., Shin S. J. Linguistics for Language Teachers : Lessons for Classroom Practice. Routledge, 2020. 218 p.

Тести для самоконтролю

1. Вербальна комунікація – це:

- а) передача інформації за допомогою слів;
- б) використання міміки та жестів;
- в) передача інформації через символи;
- г) відображення емоцій.

2. Основною ознакою невербальної комунікації є:

- а) використання письмових текстів;

- б) невербальні сигнали;
- в) застосування наукової термінології;
- г) використання слів.

3. Що є прикладом мовного етикету?

- а) використання слів «будь ласка» та «дякую»;
- б) написання офіційного листа;
- в) проведення наукової конференції;
- г) застосування технічної термінології.

4. Монологічне мовлення у педагогіці – це:

- а) розмова між двома особами;
- б) виступ однієї особи перед аудиторією;
- в) спілкування за допомогою символів;
- г) обговорення в групі.

5. До основних характеристик культури мовлення педагога належить:

- а) правильність, логічність і виразність;
- б) точність і розмаїття невербальних сигналів;
- в) швидкість мовлення;
- г) використання іншомовних слів.

6. Діалогічне мовлення передбачає:

- а) спілкування між кількома людьми;
- б) використання жестів і міміки;
- в) публічний виступ;
- г) письмове викладення думок.

7. Писемна форма мовлення використовується для:

- а) створення офіційних документів;
- б) організації діалогів;
- в) невербальної передачі емоцій;
- г) імпровізаційних виступів.

8. Невербальна комунікація найбільше проявляється через:

- а) жести та міміку;
- б) наукову лексику;
- в) швидкість мовлення;
- г) застосування письма.

9. Що з переліченого є складовою мовленнєвої культури педагога?

- а) логічна побудова висловлювань;
- б) часте використання емоційної лексики;
- в) уникнення спеціальних термінів;
- г) акцент на невербальних засобах.

10. Яка форма мовлення дозволяє інтегрувати усне та писемне мовлення?

- а) публічний виступ;
- б) діалог;
- в) лекція;
- г) електронне листування.

ТЕМА 7.

ДІЛОВІ ПАПЕРИ ЯК ЗАСІБ ПИСЕМНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

План

1. Документна лінгвістика: теоретико-методологічні засади та функціональна специфіка.
2. Документ як об'єкт наукового дослідження.
3. Документообіг та стандартизація діловодства.

1. Документна лінгвістика: теоретико-методологічні засади та функціональна специфіка

Документна лінгвістика як інтегративна сфера наукового дискурсу формується внаслідок синтезу категоріальної парадигматики функціональної стилістики та методологічних засад текстолінгвістики. Центральним об'єктом аналітичного осмислення постає текст як семіотично структурований конструкт, що акумулює інформаційні, комунікативні та прагматичні характеристики. У межах текстолінгвістичного аналізу акцентуалізується комплексна детермінація текстуальних параметрів, зокрема когезивності, когерентності, інтенціональності, акцептабельності, інформативності, ситуаційності та інтертекстуальності. Дані категорії є засадничими для встановлення

інваріантних закономірностей текстоутворення, що знаходять своє вираження у поліфункціональності управлінського дискурсу.

Ідентифікація жанрово-стилістичних модусів управлінських текстів передбачає виявлення лінгвостилістичних маркерів офіційно-ділового мовлення, серед яких домінують імперативність, номінативність, детермінованість синтаксичних структур, прагматична директивність та інституційна легітимність. Відповідні параметри зумовлюють специфіку документної лінгвістики як теоретико-прикладної дисципліни, орієнтованої на вивчення формально-регламентованих текстових конструкцій. Дискурсивна природа управлінських документів вимагає застосування структурно-функціонального підходу, що дозволяє розглядати текст не лише як автономний семіотичний об'єкт, а й як елемент комунікативного процесу, детермінованого соціокультурними та нормативно-правовими чинниками. Кореляція когнітивних й текстотвірних стратегій зумовлює динамічний характер управлінських текстів, які, незважаючи на формалізовану структуру, демонструють варіативність синтаксичних і лексико-граматичних механізмів.

З огляду на перманентний розвиток текстових практик в адміністративному дискурсі, актуальним є питання щодо уніфікації текстотвірних принципів, їхньої адаптації до сучасних інформаційних технологій й оптимізації комунікативних моделей у межах управлінської діяльності.

Документна лінгвістика як міждисциплінарна галузь мовознавства формує власну теоретико-методологічну платформу, що ґрунтується на інтеграції принципів текстолінгвістики, прагмалінгвістики та комунікативної герменевтики. У межах цього наукового напрямку досліджуються різнорівневі аспекти текстотворення, текстового моделювання та семантичної стратифікації офіційно-ділового дискурсу:

- *концептуалізація тексту* як надсистемного утворення, тобто одним із засадничих напрямів дослідження є аналіз тексту як системного утворення, що володіє автономною структурною організацією та когерентністю. Вихідним постулатом слугує уявлення про текст як когнітивно-комунікативний феномен, у межах якого реалізуються різнорівневі семантичні, прагматичні та інтертекстуальні зв'язки;
- *дискретизація структурних одиниць* тексту, де актуальним є встановлення внутрішньотекстових одиниць, що забезпечують його семіотичну цілісність та структурну завершеність. У цьому контексті особливу увагу зосереджено на вивченні складного синтаксичного цілого як базової конструкції, що визначає текстову композицію, а також на аналізі його комунікативно-функціонального потенціалу;
- *інтертекстуальні механізми міжфразових зв'язків*, – епістемологічно значущим аспектом є аналіз міжфразових зв'язків, що конституують макроструктурну єдність тексту. Вивчаються кореферентні механізми, засоби анафоричної й катафоричної організації, імплікаційні відношення та когнітивно-дискурсивні стратегії когезії;
- *стандартизація текстових параметрів офіційно-ділових документів*, тобто розвиток документної лінгвістики передбачає гармонізацію структурних й мовних параметрів текстів службових документів відповідно до нормативних вимог та прагматичних імперативів інституційної комунікації. Досліджуються алгоритми уніфікації текстових конструктів, механізми стереотипізації дискурсивних моделей, а також кореляція між нормативністю та варіативністю мовного оформлення;
- *ідентифікація категоріального апарату службових текстів*, де ключовим аспектом аналітичного дискурсу постає систематизація категоріальної парадигми документного тексту, що охоплює такі концепти, як модальність, перлокутивність, прескриптивність, іллокутивна сила.

Визначаються лінгвостилістичні механізми, що забезпечують реалізацію цих категорій у формально-регламентованому текстовому середовищі;

– *перспективні горизонти документної лінгвістики*, – сучасні студії текстолінгвістики тяжіють до мультидисциплінарного підходу, що передбачає синтез традиційних та інноваційних методик аналізу тексту. Зокрема, досліджуються принципи реферування текстів, моделювання їхньої семантики, когнітивні механізми породження та сприйняття, а також інтерпретаційні стратегії в комунікативному акті. Важливим аспектом є розробка новітніх аналітичних алгоритмів, що ґрунтуються на інтердисциплінарному синтезі когнітивної лінгвістики, дискурсивного аналізу та цифрової герменевтики.

Ділові папери, як атрибутивний елемент професійної комунікації, становлять фундаментальний інструмент організації, збереження та трансляції змістовних інформаційних конструктів у сфері суспільно-економічної діяльності. Їхня текстуальна архітектоніка, будучи маркером формалізованого мовлення, відзначається підвищеною регламентацією синтаксичних структур та уніфікацією лексико-семантичних одиниць. У процесі *створення ділових документів* превалює домінанта змістової прагматичності, що підпорядковує текстові наративи імперативам офіційно-ділового стилю, а також забезпечує їхню інтеграцію у нормативно визначені моделі управлінської взаємодії. Функціональне призначення ділової документації, передбачаючи систематизацію та легітимацію інформаційних потоків, обумовлює їхню значущість як регулятивного механізму професійного спілкування. Поліфункціональність таких текстів у контексті управлінських дискурсів виражається у їхній здатності акумулювати інформаційно-правові, адміністративно-процедурні та аналітично-довідкові аспекти. Тому ділові папери набувають статусу не лише репрезентаційного засобу комунікації, але й дієвого чинника

соціально-економічного управління, що сприяє координації колективної діяльності через формалізацію інструкцій, регламентів й рішень.

Письмова професійна комунікація – це процес обміну інформацією, думками та ідеями в письмовій формі між фахівцями в професійному середовищі. Вона забезпечує точність, чіткість й документування взаємодії, сприяючи ефективній координації дій, прийняттю рішень та досягненню спільних цілей. Основними формами такої комунікації є звіти, службові листи, електронна пошта, інструкції та інші текстові документи, що відповідають професійним стандартам.

2. Документ як об'єкт наукового дослідження

Документ є феноменом соціально-комунікативного та правового простору, що акумулює в собі відображення певних фактів, подій чи явищ, оформлених відповідно до нормативно-правових приписів. Його сутність як матеріального носія інформації полягає у здатності до ретрансляції смислових значень та їх закріплення у вигляді формалізованих текстів, знаків чи символів. У контексті функціонального аналізу документ набуває статусу інтегративного механізму соціального регулювання, що виконує численні суспільно значущі ролі.

Загальною характеристикою документа є його опосередкована участь у конструюванні юридичних відносин, завдяки чому він набуває правового змісту та значення. У цьому сенсі документ функціонує як юридично релевантний артефакт, уповноважений забезпечувати автентичність зафіксованих у ньому фактів і норм.

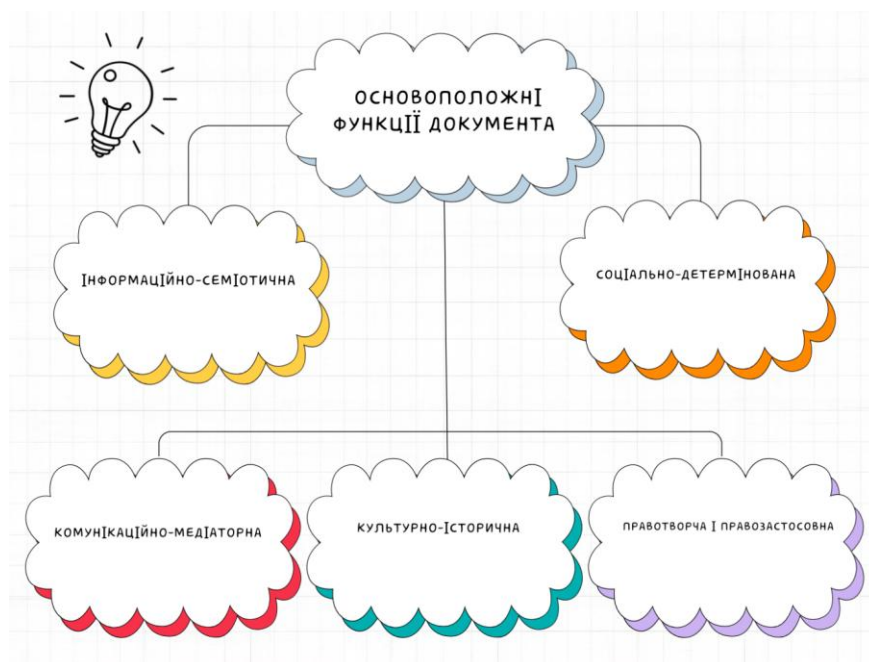

Рис. 7.1. Основоволожні функції документа

Джерело: побудовано автором

Основоволожні функції документа:

- *інформаційно-семіотична*, тобто документ є носієм кодифікованої інформації, яка виступає не лише засобом збереження даних, але й важливим джерелом семантичної обробки. Його текстуальна основа акумулює знання, що структуровані відповідно до епістемологічних принципів конкретної епохи чи соціального середовища;
- *соціально-детермінована*, де документ виникає як реакція на суспільну потребу у формалізації певних подій, процесів чи результатів діяльності, що мають значення для спільноти. Його соціокультурне значення обумовлене здатністю втілювати в собі цінності, пріоритети та світоглядні орієнтири суспільства;
- *комунікаційно-медіаторна*, тобто у своїй сутності документ слугує медіумом між суб'єктами соціальної взаємодії, забезпечуючи передачу інформації між організаціями, установами та індивідами. Його

комунікативний потенціал детермінований формалізованим характером і точністю переданої інформації;

– *культурно-історична*, де документ виступає в ролі носія культурних артефактів, фіксуючи у своїй формі історичну пам'ять, технічний прогрес та цивілізаційні надбання. Він слугує засобом трансляції традицій, інновацій та естетичних цінностей з однієї історичної епохи в іншу; *правотворча й правозастосовна*, – особливість документа полягає в його здатності бути джерелом права, що може визначати права, обов'язки чи відповідальність суб'єктів юридичних відносин. У цьому контексті документ інколи набуває статусу регулятора нормативного поля.

Класифікація документів передбачає поділ їх на класи за найзагальнішими ознаками схожості та відмінності. Цей процес спрямований на підвищення оперативності роботи управлінського апарату та забезпечення відповідальності виконавців. У практичній діяльності класифікація документів зазвичай здійснюється на етапі групування їх у справи. *Документи можна класифікувати за кількома критеріями*. За назвою виділяють такі типи, як заяви, автобіографії, листи, телеграми, довідки, службові записки, інструкції, протоколи.

За призначенням документи поділяються на організаційно-розпорядчі, довідково-інформаційні, кадрово-контрактні, обліково-фінансові та господарсько-договірні. *Організаційно-розпорядчі документи* включають положення, інструкції, правила, статuti, постанови, рішення, розпорядження та вказівки. *Довідково-інформаційні документи* містять довідки, протоколи, акти, пояснювальні й службові записки, службові листи, відгуки, плани роботи, звіти та доповіді. *Кадрово-контрактні документи* охоплюють заяви, накази по особовому складу, трудові книжки та характеристики. Окрему категорію складають *обліково-фінансові документи*, які охоплюють фінансові звіти, платіжні відомості, рахунки та кошториси. *Господарсько-договірні документи* включають договори,

контракти, акти приймання-передачі та інші матеріали, що регулюють господарські відносини.

Залежно від походження документи поділяються на *службові*, які створюються організаціями або службовими особами, та *особисті*, що укладаються фізичними особами для вирішення індивідуальних питань.

За напрямом розрізняють *вхідні документи*, які надходять до організації, та *вихідні*, що надсилаються іншим установам. За місцем складання документи можуть бути *внутрішніми*, що стосуються лише внутрішніх питань організації, й *зовнішніми*, які виходять за її межі.

Існує також поділ за видами. *Типові (стандартні) документи* розробляються для уніфікації роботи підвідомчих організацій і включають свідоцтва, атестати, дипломи. *Трафаретні документи* друкуються із заздалегідь підготовленою незмінною частиною тексту, залишаючи місце для змінної інформації. *Індивідуальні документи* укладаються з урахуванням конкретної ситуації, наприклад, автобіографії, звіти чи резюме.

За способом виготовлення, формою та ступенем стандартизації виділяють стандартні документи, оформлені на спеціальних бланках, й нестандартні, де лише частина даних готується заздалегідь. Термін виконання дозволяє поділити документи на нетермінові, які виконуються в порядку загальної черги, термінові, що мають визначені строки виконання, і дуже термінові, позначені як «Дуже терміново». За ступенем гласності документи поділяються на звичайні, призначені для загального службового користування, та секретні, які мають позначення «Таємно» або «Цілком таємно».

Останнім критерієм є стадія виготовлення. *Оригінали* є першими або єдиними примірниками документа, тоді як копії точно відтворюють їх інформацію і можуть бути представлені у вигляді відпусків, витягів чи дублікатів.

Офіційну діяльність, пов'язану з організацією процесів створення, опрацювання, збереження та передачі управлінської документації, прийнято окреслювати терміном «діловодство». Це комплекс процедур, який охоплює весь спектр операцій із документами, включаючи їхню генерацію відповідно до суворо регламентованих нормативних положень та закріплення їх змісту на матеріальних (паперових) чи нематеріальних (цифрових) носіях інформації.

Документування управлінських процесів репрезентує собою систематизовану діяльність, спрямовану на матеріалізацію управлінських рішень і дій шляхом формування відповідних документів. Основним мотивом створення документів у суб'єктах господарювання, організаціях та установах є об'єктивна необхідність засвідчення змісту управлінських операцій, а також забезпечення можливості передачі, акумуляції та відтворення інформації протягом встановленого проміжку часу або на постійній основі.

3. Документообіг та стандартизація діловодства

Поняття «документообіг» означає інтегральний процес циркуляції документів у межах інституції, що розпочинається з моменту їхнього створення або отримання, охоплює стадії оброблення та використання, і завершується остаточним виконанням або відправленням. Визначення обсягу документообігу передбачає облік кількості документів, які були створені чи отримані організацією у визначений часовий період, що є ключовим параметром для оцінки навантаження на систему документообігу.

Наукова галузь, відома під назвою «документознавство», покликана досліджувати теоретичні основи створення документів, розробляти стандартизовані підходи до їх оформлення, формулювати принципи

організації документообігу, а також моделювати раціональні системи управлінської документації. Така дисципліна, ґрунтуючись на синтезі міждисциплінарних знань, відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування інформаційно-комунікативних процесів в організаціях.

Оформлення службових документів передбачає використання двох форматів паперу: аркушів стандарту А4 та А5. Реквізити документа структурно впорядковуються в межах робочої зони сторінки, яка суворо регламентована. Периметральні відступи, іменовані берегами, залишаються порожніми, оскільки вони слугують для механічного закріплення аркушів у пристроях архівації, а також для нанесення маргіналій чи інших допоміжних позначень. Визначено такі параметри берегів: лівий відступ – 35 мм, правий – не менше 8 мм, верхній – 20 мм, нижній – не менше 19 мм для формату А4 і не менше 16 мм для формату А5.

Документи зазвичай оформлюються виключно на одній стороні аркуша. У разі, якщо обсяг тексту перевищує одну сторінку, застосовуються додаткові *правила композиції*:

1. Заборонено переносити на нову сторінку виключно підпис; в такому разі обов'язково залишають щонайменше два рядки тексту.

2. Перший аркуш оформлюється на спеціальному бланку, а наступні сторінки – на стандартному папері аналогічного формату.

3. Неприпустимо розривати логічну структуру тексту: один рядок абзацу або окреме слово не мають залишатися відокремленими від основного тексту.

Нумерація сторінок здійснюється лише в багатосторінкових документах, починаючи з другої сторінки. Номер розташовується посередині верхнього берега аркуша, друкується арабськими цифрами без додаткових розділових знаків, із дотриманням мінімального інтервалу 10 мм від краю. У випадку двостороннього друку нумерація сторінок

позиціонується асиметрично: парні номери розташовуються у верхньому лівому куті, а непарні – у верхньому правому. Така регламентація забезпечує однорідність та уніфікацію службових документів, сприяючи їх коректному збереженню, обробці та архівації.

Кожний *службовий документ* структурується через виокремлення складових елементів, що мають назву реквізитів. Сукупність цих реквізитів, впорядкованих у визначеній логічній та композиційній послідовності, формує так званий формуляр. У межах організаційно-розпорядчої документації формуляр передбачає наявність тридцяти двох реквізитів, які є нормативно визначеними.

Формуляр-зразок постає як стандартизована матриця, що моделює побудову однотипних документів. У ньому зазначено максимально можливий перелік реквізитів, однак під час виготовлення конкретних бланків до них включають лише ті елементи, які відповідають специфіці документа певного типу. Типові формуляри виступають методологічною основою для проєктування та адаптації бланків різновидів документації.

Бланк, у свою чергу, репрезентує аркуш паперу з нанесеними на нього реквізитами, що містять постійні текстові або графічні елементи. Найпоширенішими прикладами є бланки таких документів, як акти, довідки, накази, протоколи, службові листи.

Різновиди документів характеризуються варіативністю складу реквізитів, обумовленою змістом, функціональним призначенням та методологією обробки. Кожний реквізит має строго визначене місце на документі, що не лише підвищує читабельність, але й оптимізує процеси їх подальшого опрацювання.

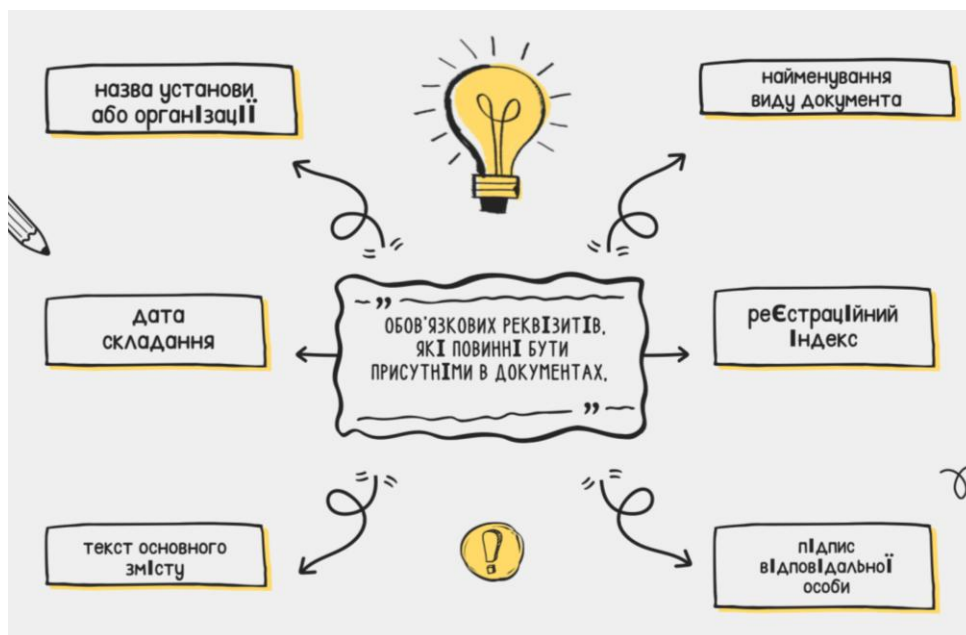

Рис. 7.2. Обов'язкові реквізити документів

Джерело: побудовано автором

До обов'язкових реквізитів, які повинні бути присутніми в документах, створених в організації, належать такі: назва установи або організації; найменування виду документа; дата складання; реєстраційний індекс; текст основного змісту; підпис відповідальної особи.

Така структура забезпечує гармонізацію оформлення та стандартизацію діловодства, сприяючи ефективності документообігу та прозорості управлінських процесів.

Література

Основна:

1. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. 338 с.

2. Бахтін М. М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів : Світ, 1996. 507 с.
3. Д'яков А. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім «Academia», 2004. 220 с.
4. Книшенко Н. П., Нікуліна Н. В. Теоретичні й практичні основи для різноаспектного дослідження спеціальної лексики. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2018. Вип. 47. С. 222–227.
5. Копусь О. А. Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у ВНЗ : монографія. Одеса, 2012. 429 с.
6. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 423 с.
7. Лендау С. І. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії / пер. з англ. Київ : К.І.С., 2012. 480 с.
8. Серажим К. С. Текст як комунікативне вираження дискурсу. *Вісник Запорізького державного університету*. 2001. № 1. С. 17–25.
9. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.
10. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 580 p.

Додаткова:

1. Кулик О. Д., Овсієнко Л. М., Кардаш Л. В. Українська лінгвістика : навч.-метод. посіб. Київ : Міленіум, 2013. 262 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
3. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 237 с.

4. Серажим К. С. Текстознавство : підручник. Київ : Київський університет, 2008. 528 с.
5. Сніжко Н. Нова джерельна база української лексикографії в системі інтегральних лінгвістичних досліджень. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : зб. наук. праць. Львів : Вид-во Львівської політехніки. 2017. С. 47–52.
6. Томіленко ІІ. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.
7. Bauer L. Introduction to English Lexicology. Edinburgh University Press, 2021. 192 p.
8. Benveniste É., Skinner J. K., Meek M., Barthes R. Problems in General Linguistics. HAU, 2024. 350 p.
9. Berns M., Brown K. Concise Encyclopedia of Applied Linguistics. Oxford : Elsevier, 2014. 592 p.
10. Genetti C. How Languages Work: An Introduction to Language and Linguistics. Cambridge University Press, 2019. 710 p.
11. Hudley A., Mallinson C., Bucholtz M. Inclusion in Linguistics. Oxford University Press, 2024. 472 p.
12. Pereltsvaig A. Languages of the World: An Introduction. Cambridge University Press, 2020. 502 p.

Тести для самоконтролю

1. Ділові папери є:

- а) художнім жанром;
- б) засобом усного мовлення;
- в) атрибутивним елементом професійної комунікації;

г) видом розважальної літератури.

2. Основною функцією документа є:

- а) естетична;
- б) інформаційно-семіотична;
- в) розважальна;
- г) художня.

3. Діловодство охоплює:

- а) лише збереження документів;
- б) організацію процесу створення, опрацювання, збереження та передачі документів;
- в) створення художніх творів;
- г) вивчення мовних стилів.

4. Документообіг передбачає:

- а) збереження виключно паперових носіїв;
- б) процес циркуляції документів у межах організації;
- в) створення рекламних матеріалів;
- г) архівування цифрових зображень.

5. Класифікація документів за призначенням включає:

- а) художньо-документальні твори;
- б) організаційно-розпорядчі документи;
- в) лише секретні документи;
- г) інструкції та протоколи окремо.

6. Який формат паперу використовується для оформлення службових документів?

- а) А3;

- б) А4 та А5;
- в) В5;
- г) С4.

7. Реквізити документа включають:

- а) лише текст основного змісту;
- б) ім'я автора;
- в) назву організації, дату складання, підпис відповідальної особи;
- г) художні ілюстрації.

8. Типові документи:

- а) мають уніфіковану частину тексту;
- б) не містять змінної інформації;
- в) призначені для унікальних випадків;
- г) не використовуються в діловодстві.

9. Документ як носій культурних артефактів виконує функцію:

- а) правотворчу;
- б) культурно-історичну;
- в) комунікаційно-медіаторну;
- г) адміністративну.

10. Основною метою документування управлінських процесів є:

- а) створення художніх описів;
- б) забезпечення легітимності управлінських рішень;
- в) популяризація науки;
- г) збереження мистецької спадщини.

ТЕМА 8.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

План

1. Актуальні напрями еволюції професійного мовлення викладачів.
2. Технології та професійне мовлення: трансформація комунікації в цифрову епоху.
3. Професійне мовлення в умовах глобалізації: перспективи розвитку та міждисциплінарні виклики.

1. Актуальні напрями еволюції професійного мовлення викладачів

Сучасний розвиток *професійного мовлення* характеризується трансформаційними зрушеннями, що обумовлені впливом глобалізаційних процесів, цифровізації комунікативного простору та зростаючою динамікою міждисциплінарної інтеграції. Мовленнєва компетентність набуває статусу ключового атрибуту професійної самореалізації, уособлюючи здатність до адаптивної комунікації в умовах постійно змінюваних соціокультурних та професійних контекстів. Професіоналізація мовлення передбачає опанування спеціалізованих мовних кодів, освоєння термінологічних парадигм та вміння ефективно

маневрувати між фаховими дискурсами, що стає критично важливим у добу інтенсивної інформаційної насиченості.

Вектор перспективних досліджень професійного мовлення зосереджується на когнітивно-дискурсивному аспекті, що акцентує увагу на глибоких структурних зв'язках між мисленнєвою діяльністю та вербальною артикуляцією професійних смислів. Зростання інтересу до полілогічних форм взаємодії та прагматичних стратегій сприяє формуванню нових підходів до аналізу комунікативних практик. Водночас значення отримують дослідження щодо підвищення мовленнєвої стійкості у стресогенних умовах професійної діяльності, що у свою чергу посилює роль риторичних і герменевтичних компетенцій.

Професійне мовлення викладачів виступає фундаментальним вектором у формуванні освітньої парадигми, визначаючи не лише комунікативну досконалість, а й соціокультурний вплив педагогічної діяльності. Умови сучасного суспільства, позначені динамічними процесами глобалізації, цифровізації та полікультурної інтеграції, вимагають від освітян неординарної здатності до трансформації мовленнєвих практик. Актуалізується необхідність гармонізації міждисциплінарних концептів, адаптації до інноваційних технологічних середовищ та інтеграції аксіологічних компонентів у структуру педагогічного дискурсу. Водночас, професійне мовлення викладача набуває ролі інструменту, який конструює не лише знання, а й цінності, формуючи майбутні покоління в умовах постіндустріального суспільства. У цьому контексті виникає потреба у системному аналізі сучасних тенденцій, що впливають на еволюцію мовленнєвих практик в освітній сфері.

Сучасні тенденції розвитку професійного мовлення викладачів включають:

1. Розвиток професійного мовлення викладачів дедалі частіше спрямований на інкорпорацію інтертекстуальних стратегій, які дозволяють

поєднувати множинність дискурсів для підвищення когнітивної вартості комунікації. Активне використання алюзій, цитат та ремінісценцій поглиблює семантичну палітру висловлювання, формуючи багатовимірність текстового простору. Такий підхід сприяє формуванню критичного мислення та стимулює аналітичні здібності аудиторії. У професійному мовленні викладачів це стає маркером високого рівня ерудиції та культурного потенціалу. У Гарвардському університеті широко застосовуються міждисциплінарні лекції, що поєднують історичні, літературні й філософські алюзії.

2. У мовленнєвій практиці освітян спостерігається стрімке впровадження технологій цифрової комунікації, що змінює не лише формат, але й зміст професійного мовлення. Електронні платформи, відеоконференції та інтерактивні інструменти створюють новий вимір для реалізації комунікативних цілей. Мовленнєва динаміка адаптується до мультимодальної природи цифрового простору, що потребує специфічних навичок кодування й декодування інформації. Одночасно виникають виклики, пов'язані з необхідністю збереження автентичності професійного мовлення в умовах гібридної комунікації. У Стенфордському університеті розроблено інтерактивну платформу Stanford Online для вдосконалення комунікації викладачів у віртуальному просторі.

3. Сучасне професійне мовлення викладачів дедалі більше орієнтується на інтеграцію елементів полікультурного дискурсу, що відображає тенденції глобалізації. Наявність різноманітного культурного контексту сприяє підвищенню толерантності, формуванню емпатії та розвитку інтеркультурної компетенції. Використання культурних кодів й символів різних народів стимулює формування багатогранного розуміння предмету та сприяє гармонізації міжособистісних відносин. Це вимагає від викладачів поглибленого знання світових культурних наративів та здатності ефективно адаптуватися до поліетнічного середовища. У

Сорбонні активно організовуються міжкультурні семінари, орієнтовані на професійний розвиток педагогів.

4. Риторична майстерність викладачів набуває особливої значущості в умовах високих вимог до презентації знань. Стилiстична гнучкiсть, володiння рiзними формами ораторського мистецтва та здатнiсть до експресивної артикуляцiї є базисними складовими професiйного мовлення. Важливим аспектом є емоцiйна iнтонацiйна гама, яка посилює вплив мовлення на слухача. Риторична складнiсть у поєднаннi з логiчною структурованiстю пiдвищує переконливiсть i сприйнятливiсть висловлювань. У Тюбiнгенському унiверситетi проводяться регулярнi тренiнги з публiчного мовлення для викладачiв.

5. Дiалогiчна природа професiйного мовлення викладачiв виходить на перший план, враховуючи зростаючу роль iнтерактивних пiдходiв до навчання. Викладачi орiєнтуються на активiзацiю двостороннього обмiну iнформацiєю, стимулювання рефлексiї та створення умов для спiвтворчостi. Iнтерактивнiсть забезпечує гнучкiсть педагогiчного процесу та сприяє формуванню продуктивної навчальної атмосфери. Водночас дiалогiчне мовлення викладача має бути структурованим i цiлеспрямованим, з урахуванням потреб аудиторiї. У Нацiональному унiверситетi Сiнгапуру розроблено симуляцiйнi модулi для вдосконалення iнтерактивних методик навчання.

6. Освітній дискурс дедалі більше зосереджується на аксіологічних аспектах, що формують ціннісний орієнтир для студентів. Впровадження етичних категорій у структуру мовлення сприяє вихованню соціально відповідальної особистості та стимулює моральний розвиток. Мовлення викладача стає потужним інструментом трансляції гуманістичних ідеалів, формуючи культурно-соціальний капітал аудиторії. Важливим елементом є емоційно-ціннісний супровід викладання, що посилює ефективність навчального процесу. У Торонтському університеті діє спеціалізована

програма Teaching Ethics for Educators, яка спрямована на розвиток аксіологічних аспектів у професійному мовленні.

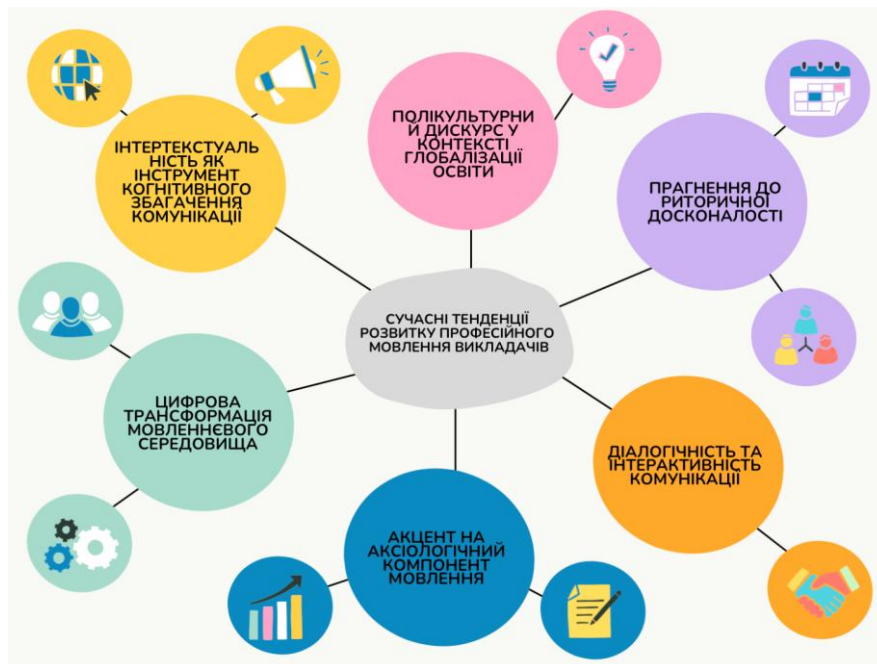

Рис. 8.1. Сучасні тенденції розвитку професійного мовлення викладачів

Джерело: побудовано автором

2. Технології та професійне мовлення: трансформація комунікації в цифрову епоху

Професійне мовлення, як ключовий елемент міжособистісної та інституційної комунікації, перебуває під значним впливом техногенного прогресу, що трансформує парадигму мовленнєвих практик у багатьох галузях. Інноваційні технології стають інструментами не лише оптимізації комунікативної діяльності, але й творення нових концептів, які розширюють межі традиційного мовленнєвого простору. Завдяки широкому спектру міждисциплінарних досліджень, сучасна мовна культура набуває комплексного характеру, інтегруючи елементи когнітивної

лінгвістики, соціопсихології та інформатики. Технологічна модернізація професійного мовлення сприяє його адаптації до умов глобалізованого світу, забезпечуючи підвищення ефективності міжкультурного діалогу та професійної взаємодії.

Сучасні технології, що сприяють розвитку професійного мовлення:

- *технології автоматизованого аналізу тексту*, адже інструменти текстової аналітики, засновані на статистичних моделях та алгоритмах обробки природної мови, уможливають вивчення складної структури професійного дискурсу. Завдяки методам частотного аналізу, тематичного моделювання та семантичного кластерування забезпечується точність інтерпретації лексико-синтаксичних конструкцій, що використовуються у спеціалізованих галузях;

- *віртуальні тренажери для моделювання професійних ситуацій*, тобто віртуальні симулятори, які застосовуються для тренування комунікативних навичок у професійних контекстах, дозволяють моделювати сценарії з високим рівнем реалістичності. У таких середовищах здійснюється опанування паралінгвістичних засобів, контроль за інтонаційними моделями та розвиток навичок аргументації;

- *системи голосового модулювання*, – програмне забезпечення, що використовує синтез та розпізнавання мови, дозволяє створювати та модифікувати вокальні характеристики, адаптуючи їх до специфіки професійної комунікації. Такі інструменти сприяють корекції акценту, формуванню чіткості дикції та вдосконаленню темпоритмічних характеристик мовлення;

- *мультимодальні платформи інтерактивної комунікації*, де інноваційні платформи, що поєднують текстовий, аудіовізуальний та жестовий канали комунікації, забезпечують інтеграцію різнорівневих елементів професійного мовлення. Використання інтерактивних

інтерфейсів дозволяє адаптувати стилістичні особливості дискурсу залежно від комунікативної ситуації;

- *когнітивно-орієнтовані системи навчання мовлення*, тобто програми, розроблені на основі когнітивної теорії, спрямовані на формування професійного мовлення через розвиток гнучких асоціативних зв'язків та усвідомлене використання мовленнєвих структур. Такі системи зосереджені на індивідуальних потребах мовців, сприяючи засвоєнню складних комунікативних стратегій;

- *додатки для аналізу невербальної комунікації*, коли технології обробки відеоданих дозволяють проводити детальний аналіз жестів, міміки та інших невербальних компонентів мовлення, що мають значний вплив на професійне спілкування. Інтеграція таких інструментів у навчальні програми сприяє підвищенню обізнаності фахівців про нюанси невербального впливу;

- *хмарні платформи спільної роботи*, адже технології віддаленого доступу до професійних дискурсів та спільних проектів сприяють формуванню транснаціональних комунікаційних мереж. Завдяки хмарним платформам фахівці мають змогу обмінюватися досвідом та вдосконалювати свої мовленнєві навички у взаємодії з іншими експертами;

- *комп'ютерні системи лінгвістичного моніторингу*, – інтегровані системи комп'ютерного аналізу, здатні відслідковувати мовленнєві характеристики у реальному часі, відкривають нові горизонти для вдосконалення професійного мовлення. Завдяки застосуванню таких систем стає можливим виявлення стилістичних недоліків, узгодження тональності з комунікативними цілями та автоматичне покращення мовленнєвої структури. Це забезпечує динамічну адаптацію мовленнєвих стратегій до змінних обставин професійного спілкування.

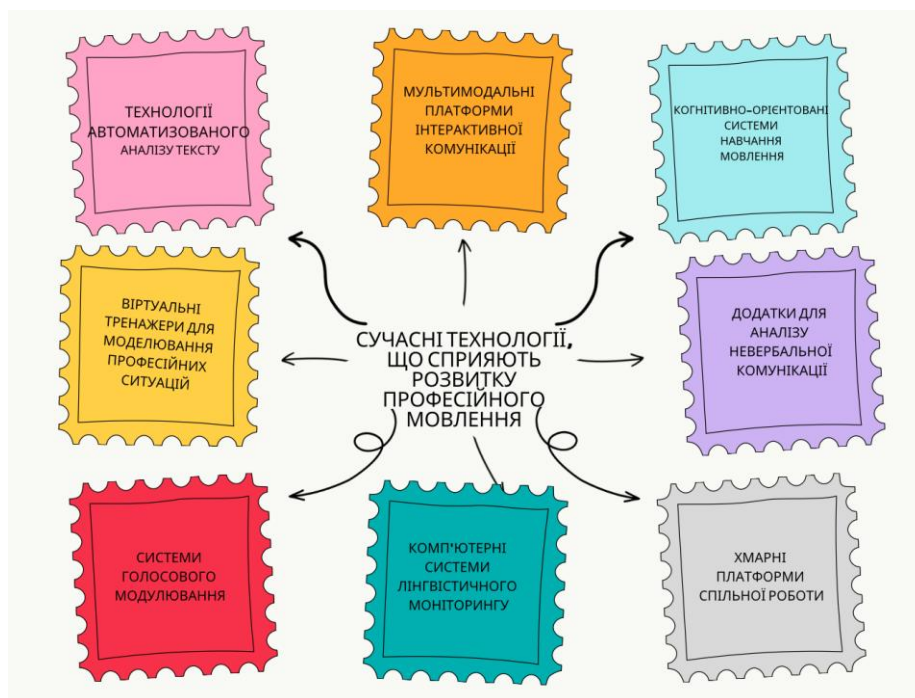

Рис. 8.2. Сучасні технології, що сприяють розвитку професійного мовлення

Джерело: побудовано автором

3. Професійне мовлення в умовах глобалізації: перспективи розвитку та міждисциплінарні виклики

Міжнародна академічна практика в університетах функціонує як стратегічний механізм інтеграції освітніх інституцій до глобального наукового простору, забезпечуючи трансфер знань й формування міжкультурної компетентності. Взаємодія з іноземними партнерами через програми академічної мобільності, спільні наукові проєкти чи участь у міжнародних конференціях створює умови для синтезу різномірних наукових підходів й культурних парадигм. Залучення студентів та викладачів до таких ініціатив стимулює розвиток інноваційного мислення, а також сприяє адаптації освітніх програм до вимог

транснаціонального ринку знань. Важливим аспектом є оволодіння інтегрованими методиками дослідження, що базуються на інтердисциплінарному підході й враховують сучасні тенденції наукового розвитку. Університетська діяльність у цьому напрямі виступає не лише як засіб підвищення академічної репутації, але й як ключовий чинник забезпечення стійкого розвитку освітнього середовища.

Професійне мовлення як складна система комунікативних практик залишається фундаментальним чинником забезпечення ефективної взаємодії у сфері науки, техніки, бізнесу та управління. У сучасному світі, що характеризується швидкоплинністю змін та інтенсифікацією міжкультурних контактів, мовленнєві стратегії набувають стратегічного значення. Під впливом цифровізації, глобалізації та мультидисциплінарності спостерігається глибока трансформація змістових та формальних параметрів мовлення. Водночас актуалізується проблема відповідності професійного мовлення сучасним етичним, когнітивним і технологічним вимогам. Усе це визначає необхідність системного осмислення сучасних напрямів та перспектив розвитку цього феномена. Дослідники виокремлюють такі актуальні вектори розвитку та перспективи еволюції професійного мовлення:

– упровадження цифрових технологій суттєво змінює формат професійного мовлення, перетворюючи його на мультимодальну форму взаємодії. Використання віртуальних платформ, чат-ботів, автоматизованих перекладачів і відеоконференцій стає нормою для багатьох професійних галузей. Це вимагає створення нових мовленнєвих стандартів, адаптованих до електронного середовища, де акцент робиться на лаконічності, точності й швидкості реагування. Крім того, виникає потреба в опануванні інструментів аналітики текстів і візуальної комунікації, що забезпечують зростання ефективності професійної взаємодії. Перспективи розвитку у цьому напрямі охоплюють розробку

мовленнєвих алгоритмів, орієнтованих на персоналізацію та інтерактивність;

– динамічні процеси глобалізації створюють умови для багатомовної взаємодії у професійних контекстах. Використання декількох мов у межах одного дискурсу формує необхідність розробки гнучких лінгвістичних стратегій, що враховують культурно-специфічні особливості комунікації. Англійська мова зберігає статус міжнародної комунікативної платформи, однак поряд із цим зростає значення регіональних мов у локалізованих професійних середовищах. Виклики мультилінгвізму вимагають досконалого володіння перекладацькими технологіями та міжкультурною компетентністю, що дозволяє уникати смислових втрат у комунікації. Подальший розвиток полягає у створенні умов для гармонійного співіснування різномовних моделей у межах єдиного професійного простору;

– формування етичних стандартів у професійній комунікації спрямоване на зменшення мовної агресії, маніпулятивності та дискримінаційності висловлювань. Екологічний підхід до мовлення вимагає усвідомлення соціальної відповідальності за використання мовних засобів. В умовах інформаційного перенасичення особливого значення набуває фільтрація зайвих або потенційно шкідливих мовних елементів. Важливим аспектом є уникнення використання стереотипів і упереджених формулювань, що сприяє створенню сприятливого психологічного середовища. У майбутньому очікується розширення впровадження навчальних програм, спрямованих на підвищення мовної етики в професійних сферах;

– когнітивний вимір мовлення розкриває його як інструмент обробки та структурування знань у професійній діяльності. Аналіз дискурсивних практик дозволяє виявити специфічні особливості мовлення у різних професійних контекстах. Фокус зміщується на вивчення

когнітивних моделей, які визначають оптимальні способи презентації інформації в умовах високої інтелектуальної напруги. Зростання ролі когнітивно орієнтованих досліджень стимулює розробку інструментів для підвищення точності, логічності та зрозумілості професійних текстів. У перспективі такий підхід сприятиме удосконаленню стратегій роботи з інформацією та розширенню інтелектуального потенціалу комунікації;

- включення візуальних елементів у професійне мовлення трансформує його з текстоцентричної моделі у мультимодальну. Використання інфографіки, схем, таблиць й діаграм підвищує ефективність передачі складної інформації. Гармонізація текстового та візуального контенту стає ключовим завданням для спеціалістів у багатьох галузях. Розробка сучасних презентаційних матеріалів вимагає високого рівня володіння інструментами візуальної комунікації. Подальший розвиток передбачає інтеграцію інтерактивних візуальних компонентів у мовленнєві продукти, що забезпечить кращу сприйнятливості інформації;

- інтеграція знань із різних галузей науки спричиняє формування нових мовленнєвих практик, які вимагають адаптації до міждисциплінарних контекстів. Використання специфічної термінології різних сфер діяльності сприяє розвитку нових форм професійного діалогу. Професійне мовлення стає майданчиком для обміну інноваціями та створення колективних наукових проєктів. Міждисциплінарна комунікація стимулює розвиток креативних мовленнєвих стратегій, спрямованих на синтез знань й їх трансляцію в доступній формі. Перспективи включають створення інтегрованих мовних платформ, що враховують специфіку різних галузей;

- зростаюча увага до забезпечення рівних умов комунікації для всіх учасників професійного дискурсу визначає розвиток мовленнєвої інклюзивності. Удосконалення текстів й мовленнєвих практик, які враховують потреби осіб із обмеженими можливостями, стимулює

розвиток нових стандартів комунікації. Важливим аспектом є розробка зрозумілих форматів подання інформації, адаптованих для різних аудиторій. Використання спеціальних технологій, зокрема аудіовізуальних засобів, значно розширює можливості професійного мовлення. Майбутнє цієї сфери передбачає інтеграцію принципів доступності в усі аспекти комунікації;

– здатність оперативно адаптувати мовленнєві стратегії до змін професійного середовища стає ключовою у складних умовах сучасного світу. Формування адаптивного мовленнєвого репертуару передбачає оволодіння навичками інтуїтивного аналізу ситуації. Успішна комунікація у професійних контекстах вимагає миттєвого вибору оптимальних мовленнєвих формулювань. Гнучкість мовлення забезпечує його актуальність й ефективність, дозволяючи уникати помилок у нестандартних обставинах. У перспективі розвиток цієї складової пов'язаний із поглибленням досліджень у сфері прагматичної лінгвістики.

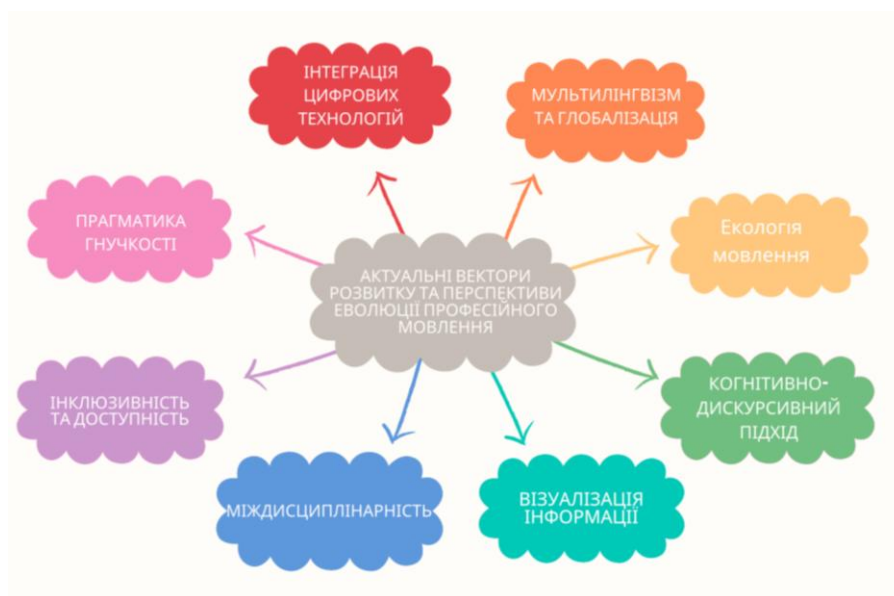

Рис. 8.3. Актуальні вектори розвитку та перспективи еволюції професійного мовлення

Джерело: побудовано автором

Сучасний дискурс щодо розвитку професійного мовлення характеризується значною динамікою інтегративних процесів, що віддзеркалюють трансформації у сфері міждисциплінарних наукових студій. Спрямованість на когнітивну оптимізацію і прагматичну адаптацію мовленнєвих практик зумовлює актуалізацію багатокomпонентних методологій, які передбачають симбіоз філологічних, соціокультурних і психологічних концептів. У цьому контексті акцентується увага на необхідності досконалого володіння метадискурсивними інструментами, що сприяють артикуляції професійної компетентності через механізми вербальної і невербальної комунікації.

Перспективи розвитку професійного мовлення тісно пов'язані із формуванням парадигми лінгвістичної глобалізації, яка імпліцитно детермінує оновлення риторичних стратегій у професійній діяльності. Інноваційні тенденції вимагають активного впровадження глосологічних інтервенцій, спрямованих на вдосконалення діалогічного потенціалу та реконтекстуалізацію мовних практик відповідно до стандартів гіпертекстуального середовища. Складність і багатогранність цього процесу підкреслює необхідність глибокого теоретико-методологічного обґрунтування, яке враховувало би поліаспектний характер професійного мовлення у сучасному полікультурному світі.

Література

Основна:

1. Анпілогова Є. Д. Лінгвістичні особливості науково-технічного дискурсу. *Нова філологія*. 2024. № 93. С. 7–13.
2. Вилінський С. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні німецької мови у період дистанційного навчання. *Вісник НАУ. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2023. № 1(22). С. 26–34.

3. Лещук Г. В. Комунікативні бар'єри у професійній діяльності соціального працівника. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. № 1. С. 126--129.
4. Любашенко О. В. Лінгводидактичні стратегії: проектування процесу навчання української мови у вищій школі : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. 296 с.
5. Перебийніс В. І., Сорокін В. М. Традиційна та комп'ютерна лексикографія : навч. посіб. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. 218 с.
6. Соломаха А. В. Застосування цифрових технологій для формування іншомовної граматичної компетенції у процесі раннього навчання іноземних мов (на прикладі німецької мови). *Open educational e-environment of modern University*. 2020. № 8. С. 121–135.
7. Широков В. А. Компютерна лексикографія. Київ : Наукова думка, 2011. 351 с.
8. Овчаренко Л. М., Овчаренко В. П. Лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 30. С. 219–224.
9. Darvin R., Sun T. Intercultural Communication and Identity (Elements in Intercultural Communication). Cambridge University Press, 2024. 68 p.
10. Gruber D. R., Olman L. C. The Routledge Handbook of Language and Science. Routledge, 2020. 444 p.
11. Peterson M., Jabbari N. Frontiers in Technology-Mediated Language Learning. Routledge, 2023. 153 p.

Додаткова:

1. Зінукова Н.В. Реалізація комунікативних стратегій. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2020. № 2 (20). С. 175–184.

2. Копусь О. А. Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у вищому навчальному закладі : монографія. Одеса, 2012. 429 с.
3. Кучерук О. А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 53. С. 77–81.
4. Подоляк М. В. Аналіз поняття іншомовна професійна комунікативна компетентність у вітчизняному та зарубіжному науковому просторі. *Академічні студії. Серія «педагогіка»*. 2023. № 4. С. 36–44.
5. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2017. 237 с.
6. Bauer L. Introduction to English Lexicology. Edinburgh University Press, 2021. 192 p.
7. Benveniste É. et al. Problems in General Linguistics. HAU, 2024. 350 p.

Тести для самоконтролю

1. Визначте основну функцію професійного мовлення:

- а) передача наукових знань;
- б) встановлення міжособистісних контактів;
- в) організація дозвілля;
- г) трансляція цінностей.

2. Що є основним засобом професійного мовлення:

- а) художні образи;
- б) термінологія;
- в) метафори;
- г) жаргон.

3. Який стиль мовлення найчастіше використовується у професійному спілкуванні:

- а) розмовний;
- б) публіцистичний;
- в) офіційно-діловий;
- г) художній.

4. Яке з наведених понять є прикладом риторичної компетенції:

- а) здатність складати звіти;
- б) вміння переконувати;
- в) знання іноземної мови;
- г) використання жаргону.

5. У чому полягає мета використання термінології в професійному мовленні:

- а) для створення емоційного враження;
- б) для забезпечення точності висловлювання;
- в) для спрощення комунікації;
- г) для підвищення естетичного ефекту.

6. Як називається процес пристосування мовлення до полікультурного середовища:

- а) риторична адаптація;
- б) культурна інтеграція;
- в) дискурсивна модифікація;
- г) міжкультурна комунікація.

7. Який із наведених компонентів є прикладом аксіологічного супроводу:

- а) трансляція цінностей;
- б) забезпечення об'єктивності;
- в) підтримка формальності;
- г) використання метафор.

8. Що є основою ефективного професійного мовлення:

- а) правильне використання інтонації;
- б) адаптація до аудиторії;
- в) застосування логічних аргументів;
- г) усі варіанти правильні.

9. Який вид дискурсу домінує в професійному мовленні:

- а) монологічний;
- б) полілогічний;
- в) діалогічний;
- г) наративний.

10. Яка мета використання професійного жаргону в спілкуванні:

- а) підвищення доступності інформації;
- б) створення корпоративної ідентичності;
- в) спрощення розуміння;
- г) підвищення естетичного рівня тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Мовленнєва комунікація : підручник. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. 464 с.
2. Амеліна С. М. Комунікативна методика навчання німецькій мові професійного спрямування. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. № 16. С. 77-80.
3. Анпілогова Є. Д. Лінгвістичні особливості науково-технічного дискурсу. *Нова філологія*. 2024. № 93. С. 7-13.
4. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. 338 с.
5. Бахтін М. М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів : Світ, 1996. 507 с.
6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
7. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
8. Берегова О. М. Комунікація в соціокультурному просторі України: технологія чи творчість? Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. 388 с.
9. Бирик С. П., Сюта Г. М. Ділові документи та правові папери: листи, протоколи, заяви, договори, угоди. Харків : Фоліо, 2010. 492 с.
10. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад : навч. посіб. для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.

11. Бобко Л., Мазурик А. Формування комунікативної компетентності як складової професійної підготовки юриста. *Молодий вчений*. 2022. № 11 (111) С. 67-71.
12. Бобкова Т.В. Українська корпусна лексикографія: основні етапи й тенденції розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 49. С. 267-270.
13. Бодик О. П., Рудакова Т. М. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 416 с.
14. Боднар А. Я., Верещагіна Т. О. Проблеми міжкультурної комунікації у викладанні іноземної мови у ВНЗ. *Наукові записки. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота»*. 2007. Т. 71. С. 15–19.
15. Брига Т. Р. Розвиток прикладної лінгвістики як навчальної дисципліни. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2017. №11 (4). С. 20-23.
16. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький, 2010. 180 с.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
18. Вилінськи С. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні німецької мови у період дистанційного навчання. *Вісник НАУ. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2023. № 1(22). С. 26-34.
19. Висоцька О. Є. Комунікація як основа соціальних перетворень (у контексті становлення постмодерного суспільства) : монографія. Дніпро : Інновація, 2009. 316 с.
20. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.

21. Головань М. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8. С. 224–233.
22. Глущик С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. для вищ. та серед. спец. навч. закладів. 4-те вид., перероб. і допов. Київ : А.С.К., 2004. 400 с.
23. Голощук Л.С. Історичні передумови розвитку корпусної лінгвістики. *Web of Scholar*. 2017. № 6 (15). С. 80-84.
24. Городенська К. Д. Українське слово у вимірах сьогодення. Інститут української мови НАН України. Київ : КММ, 2014. 124 с.
25. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2004. 362 с.
26. Д'яков А. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: Видавничий дім «Academia», 2004. 220 с.
27. Дмитренко К. А. Сутність професійної комунікації у педагогічній освіті. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2012. № 7. С. 115–204.
28. Должикова Т. І., Мілева І. В., Нікітіна А. В. Практикум з лінгвістики тексту : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2011. 142 с.
29. Дрешпак В. М. Комунікації в публічному управлінні : навч. посіб. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2015. 168 с.
30. Дружененко Р. С. Лінгвістичний аналіз тексту. Модульний курс : навч. посіб. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. 128 с.
31. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд : монографія. Київ : НДІ, 2007. 444 с.
32. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
33. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика. Нариси : навч. посіб. Київ : Довіра, 2007. 263 с.

34. Захарчук Н. В., Конопляник Л. М. Особливості міжкультурної комунікації у світлі сучасних лінгвістичних досліджень. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2013. № 27. С. 368-375.
35. Зінуківа Н. В. Реалізація комунікативних стратегій англomовного ділового спілкування. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2020. № 2 (20). С. 175–184.
36. Зубченко О. С. Витоки дискурс-аналізу в лінгвістиці. Мова та література у полікультурному просторі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 13-14 лют. 2015 р. Львів, 2016. С. 115–117.
37. Іванова О. В. Основи укладання галузевих глосаріїв. Курс лекцій : навч. посіб. Київ : ЦП «Компринт», 2016. 228 с.
38. Казак Ю. Особливості використання smart-технологій у професійній підготовці майбутніх учителів німецької мови. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. №2 (6). С. 73-78.
39. Кізіль М. А. Когнітивне термінознавство: витоки, завдання й перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2015. № 16. С. 182-184.
40. Кійко С. В., Рудницька А. Соціокультурні аспекти формування аудіовізуальних умінь при вивченні німецької мови. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2019. Вип. 815. С. 46–56.
41. Кійко С., Смаглій В. Інтерактивні методи навчання іноземної мови учнів старших класів. *Вісник науки та освіти*. 2020. №2 (2). С. 140-156.
42. Книшенко Н. П., Нікуліна Н. В. Теоретичні й практичні основи для різноаспектного дослідження спеціальної лексики. *Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2018. Вип. 47. С. 222-227.
43. Козак А. В., Близнюк Л. М. Міжкультурна комунікація у вивченні німецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2021. № 12 (80). С. 143-146

44. Копусь О. А. Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у вищому навчальному закладі : монографія. Одеса, 2012. 429 с.
45. Котович В. В. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Дрогобич : Просвіт, 2007. 188 с.
46. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 423 с.
47. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.
48. Куварова О. К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості. *Культура професійного мовлення* : матер. регіональн. наук.-метод. конф. Дніпропетровськ : Пороги, 2006. С. 154–164.
49. Кулик О. Д., Овсієнко Л. М., Кардаш Л. В. Українська лінгвістика : навч.-метод. посіб. Київ : Міленіум, 2013. 262 с.
50. Кучерук О. А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 53. С. 77–81.
51. Кучерява О. А. Педагогічний дискурс у сфері професійної комунікації (теоретичний і дидактичний аспекти). *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2005. № 39. С. 279–283.
52. Кучмій О. П. Міжкультурні комунікації. Українська дипломатична енциклопедія. У 2-х т. / редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
53. Лендау С. І. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії / пер. з англ. Київ : К.І.С., 2012. 480 с.
54. Лещук Г. В. Комунікативні бар'єри у професійній діяльності соціального працівника. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. № 1. С. 126–129.

55. Лікарчук Н. Базові семіотичні моделі комунікації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2015. Вип. 16. С. 69–74.
56. Ломачинська І. М., Лоскутова С. А. Спеціальне діловодство : навч. посіб. для дистанц. навч. : В 2 ч. / наук. ред. Т. Г. Горбаченко. Київ : Університет «Україна», 2006. 444 с.
57. Любашенко О. В. Лінгводидактичні стратегії: проектування процесу навчання української мови у вищій школі : монографія. Ніжин : Аспект–Поліграф, 2007. 296 с.
58. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : Академія, 2012. 288 с.
59. Матійків І. М. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2006. № 3. С. 44–53.
60. Мігірін П.І. Мова як засіб міжкультурної комунікації. *Лінгвістичні дослідження*. 2012. Вип. 24. С. 275–279.
61. Ніколаєнко С. М. Проблеми освіти: науково-методичний збірник. Київ, 2007. 130 с.
62. Ніколенко А. Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика. Вінниця : Нова Книга, 2007. 528 с.
63. Овсієнко Л. М. Комунікативна компетентність як основа компетентнісного підходу до засвоєння студентами-філологами лінгвістичних дисциплін. Теоретична і дидактична філологія: збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич, 2013. Випуск 14. С. 61–71.
64. Овсієнко Л. М. Науковий текст як лінгвістична одиниця і комунікативний феномен. *Педагогічні науки*. 2011. Випуск LX. С. 125–128.

65. Овчаренко Л. М., Овчаренко В. П. Лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 30. С. 219–224.
66. Омельчук С. А. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика : монографія. Київ : Генеза, 2014. 368 с.
67. Перебийніс В. І., Сорокін В. М. Традиційна та комп'ютерна лексикографія : навч. посіб. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. 218 с.
68. Півнюва Л. В. Функціональні можливості виражальних лексичних засобів у професійній туристичній комунікації. *Термінологічний вісник* 2017. № 4. С. 268-274.
69. Півнюва Л. Мова спеціального призначення як об'єкт лінгвістичних студій. *Українська мова*. 2014. № 4. С. 117-125.
70. Подоляк М. В. Аналіз поняття іншомовна професійна комунікативна компетентність у вітчизняному та зарубіжному науковому просторі. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. № 4. С. 36-44.
71. Радевич-Винницький Я. Соціолінгвістика й лінгвонаціологія: український варіант взаємодії. *Мова і суспільство*. 2012. Вип. 3. С. 31–37.
72. Савчук Р. Культура усного публічного мовлення : хрестоматія до дисципліни. Івано-Франківськ : ПНУ. 2017. 58 с.
73. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
74. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
75. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 237 с.
76. Серажим К. С. Текст як комунікативне вираження дискурсу. *Вісник Запорізького державного університету*, 2001. № 1. С. 17–25.

77. Серажим К. С. Текстознавство : підручник. Київ : Київський університет, 2008. 528 с.
78. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація як феномен сучасної культури. *Нова парадигма*. 2004. Вип. 37. С. 223–232.
79. Сніжко Н. Нова джерельна база української лексикографії в системі інтегральних лінгвістичних досліджень. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*. 2017. С. 47–52.
80. Соломаха А. В. Застосування цифрових технологій для формування іншомовної граматичної компетенції у процесі раннього навчання іноземних мов (на прикладі німецької мови). *Open educational e-environment of modern University*. 2020. № 8. С. 121–135.
81. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.
82. Теличко В. Різні підходи до визначення професійного спілкування. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки*. 2010. Вип. 89(5). С. 330–333.
83. Томіленко ІІ. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.
84. Тригуб Г., Хникіна О. Особливості вербальної професійної комунікації. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 3. С. 171–177.
85. Трубачова Д. Шляхи підвищення ефективності комунікативної діяльності студентів. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 34–38.
86. Хом'як І. М., Карповець Х. М. Правописна компетентність як елемент професіограми викладача лінгвістичних дисциплін. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2020. Вип. VIII (87). № 219. С. 21–24.

87. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2017. 237 с.
88. Швецова І. В. Іншомовна компетентність: педагогічні та лінгвістичні аспекти. *Нова філологія*. 2021. № 83. С. 276-281.
89. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 398 с.
90. Шевченко І. С., Морозова О. І. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: кол. Монографія. Харків : Константа, 2005. 356 с.
91. Широков В. А. Компютерна лексикографія. Київ : Наукова думка, 2011. 351 с.
92. Шляхова В. В. Лінгвістичний аналіз тексту. Практикум : навч. посіб. Київ : Видавничий центр «Академія», 2013. 278 с.
93. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ : Академія, 2011. 304 с.
94. Akmajian A. Linguistics: An Introduction to Language and Communication. 7th ed. Cambridge : The MIT Press, 2017. 608 p.
95. Akramova Z. Konvertierende Wortbildung im romanisch-germanischen Vergleich: Monographie. *Sciencia Scripta*. 2023. 108 p.
96. Bauer L. Introduction to English Lexicology. Edinburgh University Press, 2021. 192 p.
97. Benveniste É., Skinner J. K., Meek M., Barthes R. Problems in General Linguistics. HAU. 2024. 350 p.
98. Berns M., Brown K. Concise Encyclopedia of Applied Linguistics. Oxford : Elsevier, 2014. 592 p.
99. Borthwick K., Corradini E. New educational landscapes: innovative perspectives in language learning and technology. *Research-publishing.net*. 2019. 202 p.

100. Brakhage L. E. Linguistic attitudes: understanding generational communication biases to improve organizational culture. Independently published. 2024. 167 p.
101. Breal M., Sapir E. The History of Human Speech and the Significance of Language. Independently published. 2019. 110 p.
102. Busse B., Moehlig-Falke R. Patterns in Language and Linguistics: New Perspectives on a Ubiquitous Concept. De Gruyter, 2019. 306 p.
103. Coleman J., Kay C. Lexicology, Semantics and Lexicography. John Benjamins Publishing Company. 2000. 263 p.
104. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 580 p.
105. Gruber D. R., Olman L. C. The Routledge Handbook of Language and Science. Routledge, 2020. 444 p.
106. Darvin R., Sun T. Intercultural Communication and Identity (Elements in Intercultural Communication). Cambridge University Press. 2024. 68 p.
107. Genetti C. How Languages Work: An Introduction to Language and Linguistics. Cambridge University Press, 2019. 710 p.
108. Halliday M.A.K., Yallop C. Lexicology: A Short Introduction. Continuum, 2007. 117 p.
109. Harley H. A Linguistic Introduction to English Words. University of Arizona May, 2004. 296 p.
110. Herberg D. Neologismen in der deutschen Gegenwartssprache. Probleme ihrer Erfassung und Beschreibung. *Deutsch als Fremdsprache Jg.* 2002. Vol. 4. P. 195-200.
111. Hudley A., Mallinson C., Bucholtz M. Inclusion in Linguistics. Oxford University Press, 2024. 472 p.
- Kreuz R. Linguistic Fingerprints: How Language Creates and Reveals Identity. Prometheus, 2023. 256 p.
- Kytö M., Pahta P. The Cambridge Handbook of English Historical Linguistics. Cambridge University Press, 2016. 662 p.

112. Lindquist H., Levin M. Corpus Linguistics and the Description of English. Edinburgh University Press, 2018. 256 p.
113. Liu Z., Lin Y., Sun M. Representation Learning for Natural Language Processing. Springer, 2023. 541 p.
114. Marr T. Why Do Linguistics? Reflective Linguistics and the Study of Language. Bloomsbury Academic, 2023. 304 p.
115. Martin J., Nakayama Th. Interkultural Communication in Contexts. Mountains View, 2000. 498 p.
116. Matthews P. H. The Concise Oxford Dictionary of Linguistics. Oxford University Press, 2014. 443 p.
117. Mizza D., Rubio F. Creating Effective Blended Language Learning Courses: A Research-Based Guide from Planning to Evaluation. Cambridge University Press, 2024. 300 p.
118. Montrul S., Polinsky M. The Cambridge Handbook of Heritage Languages and Linguistics. Cambridge University Press, 2024. 988 p.
119. Park-Johnson S., Shin S. J. Linguistics for Language Teachers: Lessons for Classroom Practice. Routledge, 2020. 218 p.
120. Pereltsvaig A. Languages of the World: An Introduction. Cambridge University Press, 2020. 502 p.
121. Peterson M., Jabbari N. Frontiers in Technology-Mediated Language Learning. Routledge, 2023. 153 p.
122. Peterson M., Jabbari N. Digital Games in Language Learning: Case Studies and Applications. Routledge, 2022. 202 p.
123. Reboul A. Cognition and communication in the evolution of language. Oxford University Press, 2017. 276 p.
124. Saussure F. Course in General Linguistics. Forgotten Books, 2018. 216 p.
125. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2002. 305 p.

126. Stäger L. Lehrfragen zum Erlernen der deutschen Sprache, nach der natürlichen Methode (German Edition). Hansebooks, 2017. 196 p.
127. The Cambridge Handbook of Language Learning (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics) / ed. by J. W. Schwieter, A. Benati. Cambridge University Press, 2019. 832 p.
128. Vera J. A Changing World of Words: Studies in English Historical Lexicography, Lexicology and Semantics. Brill, 2002. 632 p.
129. Widdowson H. On the Subject of English: The Linguistics of Language Use and Learning. De Gruyter Mouton, 2020. 282 p.
130. Wood F. T. Current English Usage. A concise dictionary. New York : St. Matrixes press, 2018. 273 p.
131. Yule G. The Study of Language. Cambridge University Press, 2022. 404 p.

СЛОВНИК НАЙУЖИВАНІШИХ ТЕРМІНІВ

Адаптивність – гнучкість учасників освітнього процесу до змін та різноманітних навчальних підходів.

Аксіологічний компонент мовлення – включення ціннісних аспектів у професійний дискурс для формування етичних та культурних орієнтирів.

Бланк – аркуш паперу з постійними текстовими або графічними елементами, що використовуються для створення документів.

Вербальна комунікація – форма взаємодії, що здійснюється за допомогою мовлення.

Вербальна перцепція – процес розуміння й декодування смислу мовлення, який залежить від мовної компетенції та контексту.

Вербальні засоби – усне та писемне мовлення, які є основними інструментами передачі інформації, навчання та виховання.

Глобалізація мовлення – вплив процесів глобалізації на формування багатомовних моделей професійної комунікації.

Дискурс – складна багатоголосна структура комунікації, яка включає вербальні та невербальні елементи, що функціонують у соціальному та професійному контексті.

Діалогічне мовлення – взаємодія між співрозмовниками, яка створює інтерактивний обмін інформацією.

Діалогічність – характеристика педагогічної комунікації, яка передбачає двосторонню взаємодію, активну участь усіх сторін.

Ділові папери – інструмент професійної комунікації, що забезпечує організацію, збереження та передачу інформації у формалізованій формі в суспільно-економічній діяльності.

Діловодство – комплекс процедур, пов'язаних із створенням, опрацюванням, збереженням та передачею документів.

Документ – матеріальний носій інформації, оформлений за нормативно-правовими вимогами, що виконує інформаційно-регулятивну, юридичну та соціокультурну функції.

Документознавство – наукова галузь, яка досліджує теоретичні основи створення документів, організацію документообігу і стандартизацію документації.

Документообіг – інтегральний процес циркуляції документів у межах інституції від моменту їх створення або отримання до завершення обробки.

Емоційний інтелект – здатність усвідомлювати, розуміти та управляти власними емоціями та емоціями інших для досягнення ефективної комунікації.

Емоційний резонанс — здатність мовлення викликати емоційний відгук у аудиторії через використання невербальних засобів, таких як інтонація, міміка й жести.

Емоційно-психологічні протистояння — конфлікти, спричинені різницею у стилі спілкування або емоційних реакціях учасників.

Ентропія – показник невизначеності в процесі комунікації, що зменшується завдяки ефективному обміну інформацією.

Ескалація конфлікту – формування стійкої негативної атмосфери між сторонами освітнього процесу.

Етичне мовлення – комунікація, що враховує принципи мовної екології, соціальної відповідальності та інклюзивності.

Ефективність навчально-виховного процесу – поняття, що характеризує якість результатів взаємодії між викладачем і здобувачами освіти, залежно від гармонійності їхніх взаємовідносин.

Засоби невербальної комунікації – передача інформації через жести, міміку, зоровий контакт та особистісний простір.

Інтерактивні технології – підходи в навчанні, які базуються на взаємодії учасників освітнього процесу, наприклад, дискусії, проєктні методи.

Інтерація суб'єктів комунікації – процес обміну інформацією між активними суб'єктами, які здатні до саморефлексії й інтерпретації.

Інтертекстуальність – використання елементів інших текстів (цитати, перифрази, алюзії) для змістовного збагачення й авторитетності тексту.

Інституційно-адміністративні протиріччя – напруження, пов'язане з організаційними недоліками освітньої системи.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – технології, які використовуються для обміну інформацією, включаючи мультимедійні засоби, електронне навчання, відеоконференції.

Інформаційний потік – потік інформації, який передається між педагогом та здобувачами освіти, впливає на формування знань та вмінь.

Когерентність – смислова єдність тексту через узгодженість теми й послідовність викладу.

Когезія – логічний зв'язок між частинами тексту, досягнутий анафоричними й катастрофічними конструкціями.

Когнітивна модель – концептуальна структура, яка визначає способи обробки інформації та прийняття рішень у процесі комунікації. Комунікативні бар'єри – перешкоди, які заважають ефективному обміну інформацією між педагогом і здобувачами освіти, наприклад, психологічні, соціальні чи технічні.

Когнітивний розвиток – процес вдосконалення розумових здібностей здобувачів освіти, таких як мислення, сприйняття, пам'ять і вирішення проблем.

Когнітивна обробка інформації – процеси інтерпретації, аналізу та збереження інформації, які відбуваються у свідомості комунікатора.

Когнітивно-епістемологічні конфлікти – протиріччя, пов'язані з розривом між рівнем підготовки здобувачів освіти та академічними вимогами викладачів.

Комунікативні бар'єри — перешкоди, які заважають ефективному обміну інформацією між педагогом та здобувачами освіти, наприклад, психологічні, соціальні чи технічні.

Комунікативна компетентність – здатність педагога ефективно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу за допомогою різних засобів комунікації.

Комунікативна парадигма – система теоретичних підходів до аналізу комунікації, яка враховує особливості професійного дискурсу (інтеракційна, семіотична, лінгвістична).

Конструктивний діалог – взаємодія, спрямована на пошук взаємовигідних рішень і уникнення ескалації конфлікту.

Контекстуальна релевантність – здатність мовлення адаптуватися до умов комунікації, враховуючи очікування та специфіку аудиторії.

Конфлікт – взаємодія між двома або більше сторонами з несумісними інтересами чи цілями, які намагаються реалізувати їх на шкоду іншій стороні.

Культура мовлення педагога – сукупність мовленнєвих якостей, що забезпечують правильність, ясність, виразність, естетичність і доцільність спілкування.

Лінгвістичні аспекти професійної комунікації – аналіз процесів мовленнєвої взаємодії у професійному середовищі, де мова виступає засобом обміну інформацією, формування міжособистісних зв'язків та досягнення професійних цілей.

Медіалінгвістика – галузь, яка вивчає мовні аспекти комунікації в медіа-просторі, включаючи цифрові платформи.

Медіація – метод розв'язання конфлікту через залучення нейтральної сторони для фасилітації діалогу.

Міждисциплінарний дискурс – інтеграція різних галузевих знань у межах єдиної мовленнєвої практики.

Міжкультурна комунікація – процес спілкування між представниками різних культур, що враховує їхні соціальні, мовні та культурні відмінності для досягнення взаєморозуміння.

Міжособистісний комунікативний простір – відстань між учасниками взаємодії, яка впливає на комфортність спілкування (персональна, соціальна дистанції).

Мова – система знаків, де слово є найменшою значущою одиницею, яка дозволяє передавати думки, емоції та впливати на інших.

Мовленнєва адаптація – здатність змінювати мовні стратегії залежно від контексту або комунікативних обставин.

Мовленнєва діяльність – процес вербальної взаємодії, що характеризується суб'єктною активністю комунікантів.

Мовленнєва компетентність – здатність ефективно використовувати мовні засоби для досягнення комунікативних цілей у професійній діяльності.

Мовленнєва культура – високий рівень володіння мовою, здатність педагога будувати чіткі, логічні та грамотні висловлювання.

Мовленнєвий інтенціоналізм – цільовий характер висловлювань, де мовлення виступає засобом досягнення професійних цілей.

Мовна адаптивність – здатність коригувати мовленнєві стратегії залежно від ситуації, враховуючи стиль, реєстр, невербальні сигнали й зміну контексту.

Мовна компетентність – здатність дотримуватися синтаксичних, морфологічних й фонологічних норм для забезпечення граматичної коректності й семантичної адекватності.

Мовний етикет – система ритуалів та мовних формул, що регулюють мовну поведінку у взаємодії з іншими.

Монолог – односторонній потік інформації для передачі знань, ідей або переконань без зворотного вербального відгуку.

Мотиваційно-ціннісні конфлікти – протиріччя у мотиваційних пріоритетах між викладачами та здобувачами освіти.

Мультимодальне мовлення – форма комунікації, що інтегрує текстові, аудіовізуальні та невербальні елементи.

Невербальна комунікація – передача інформації через невербальні засоби, такі як жести, міміка, зоровий контакт та особистісний простір.

Опосередкована комунікація – комунікація, що здійснюється через технологічні засоби, наприклад, електронну пошту, платформи для онлайн-навчання.

Оформлення документів – регламентований процес створення документів, що включає стандарти розмірів паперу, розміщення тексту, нумерацію сторінок та інші аспекти.

Офіційно-діловий стиль – стиль мовлення, що характеризується регламентацією синтаксичних структур і уніфікацією лексики для забезпечення прагматичності змісту.

Педагогічне спілкування – особливий тип взаємодії між педагогом й здобувачами освіти, спрямований на досягнення освітніх, виховних та розвивальних цілей.

Персуазивність – здатність мови впливати на переконання аудиторії через логіку, емоції та авторитетність висловлювання.

Писемне мовлення – текстова передача інформації, яка забезпечує точність, структурованість та можливість зберігання знань.

Підтекст – прихований рівень змісту мовлення, який розкривається через інтерпретацію та створює емоційний зв'язок.

Полікультурний дискурс – мовленнєва практика, яка враховує особливості різних культур для гармонізації міжособистісної комунікації.

Прагмалінгвістика — аналіз мовленнєвих актів у професійному середовищі, орієнтованих на досягнення комунікативних цілей, таких як аргументація, моделювання, директивність.

Професійна компетентність – сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які забезпечують ефективне виконання професійних обов'язків.

Професійна комунікація – одночасна реалізація інформативної, регулятивної, експресивної й прагматичної функцій для досягнення ефективної взаємодії у фаховому середовищі.

Професійна письмова комунікація – процес обміну інформацією між фахівцями у письмовій формі через звіти, листи, інструкції.

Професійне мовлення – система комунікативних практик, що забезпечує ефективну взаємодію в межах професійних дискурсів, адаптовану до специфіки галузі діяльності.

Професійний дискурс — сукупність мовленнєвих практик, які базуються на термінологічній репрезентації знань та стандартизованих мовних формах, що забезпечують когнітивно-комунікативну взаємодію у фаховій діяльності.

Професійно-педагогічне мовлення – мовлення, яке інтегрує когнітивний, емоційний та діяльнісний компоненти для ефективного педагогічного впливу/ процес обміну інформацією між педагогом та здобувачами освіти, який включає вербальні, невербальні та технологічні засоби для забезпечення ефективного освітнього процесу.

Психолінгвістика – міждисциплінарна галузь, що вивчає взаємодію психологічних процесів та мовленнєвої діяльності, акцентуючи увагу на когнітивних, емоційних й соціальних аспектах комунікації.

Психотерапевтична підтримка – створення педагогом атмосфери довіри та емоційного комфорту для зниження стресу здобувачів освіти.

Реквізити документа – структурно впорядковані елементи документа, обов'язкові для певного типу документації (наприклад, назва організації, дата, підпис).

Рефлексивний простір – умови, які сприяють осмисленню та аналізу учасниками своїх дій і взаємодії в освітньому процесі.

Риторика – наука про переконливе мовлення, що базується на гармонізації логічних, етичних й естетичних аспектів дискурсу. Її фундаментальні концепти включають етос (довіра), патос (емоції) та логос (логіка), які формують базу аргументативної структури.

Риторична майстерність – здатність викладача чи фахівця ефективно презентувати знання через стилістичну гнучкість, логічну структурованість та емоційно-експресивну виразність.

Рольово-функціональні суперечності – розрив між очікуваними ролями та реальними діями учасників освітнього процесу.

Саморефлексія – здатність педагога аналізувати свою діяльність і власні комунікативні дії для вдосконалення професійної майстерності.

Семіотика – наука про знакові системи, що досліджує способи створення, передачі та інтерпретації значень.

Семіотичний компонент професійного мовлення – систематизація знакових одиниць (термінів, акронімів, мовних формул), які виконують когнітивну, інформаційну й регулятивну функції.

Символічний інтеракціонізм – теорія, яка трактує комунікацію як рефлексивний процес створення та інтерпретації значень. Синтаксис професійного мовлення – використання складних конструкцій й багаторівневих речень для досягнення точності, логічності й когерентності тексту.

Системи голосового модулювання – технології, що дозволяють аналізувати, синтезувати та адаптувати мовленнєві характеристики у професійній комунікації.

Стилістична адаптація – регламентоване використання мовних ресурсів залежно від умов комунікативного середовища, що забезпечує гармонію між ясністю форми й насиченістю змісту.

Соціокультурні диспропорції – конфлікти, викликані відмінностями у соціокультурному досвіді викладачів та здобувачів освіти

Соціолінгвістика – наука про взаємозв'язок мови із соціальними чинниками, що визначають її розвиток і варіативність.

Термінологічна парадигма – сукупність спеціалізованих термінів, що відображають знання та концепти певної професійної сфери.

Термінологічна система – структурований набір мовних одиниць (термінів), які фіксують спеціалізовані знання, забезпечують точність й стандартизацію у професійному мовленні.

Термінологія – система спеціалізованих понять та термінів, що використовуються у професійному дискурсі.

Уніфікація кодових систем — гармонізація мовних й семантичних систем між учасниками комунікації для забезпечення ефективності інформаційного обміну.

Усне мовлення – використання звуків для швидкого обміну інформацією, вираження емоцій та впливу на співрозмовника.

Усне професійно-педагогічне мовлення – комунікативний засіб педагога для емоційної та інтелектуальної взаємодії зі студентами.

Фрустраційна толерантність – здатність конструктивно долати перешкоди без ескалації конфлікту.

Цифрове мовлення – комунікація, адаптована до специфіки цифрових технологій, включно з онлайн-платформами, відеоконференціями та чатами.

Цифровізація професійної комунікації – вплив технологій на мовленнєві моделі, зокрема адаптація до використання електронних платформ, відеоконференцій.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Сутність комунікації та основні її елементи.
2. Підходи до аналізу комунікації та приклади.
3. Знакові системи в семіотиці та їхній вплив на процес комунікації.
4. Роль невербальної комунікації у взаємодії між людьми.
5. Соціолінгвістика та її значення для сучасного суспільства.
6. Концепція символічного інтеракціонізму в комунікації.
7. Відмінності між мовою (*langue*) та мовленням (*parole*) за Фердинандом де Соссюром.
8. Професійно-педагогічна комунікація та її основні функції.
9. Вербальні та невербальні засоби комунікації в освітньому процесі з прикладами.
10. Інтерактивні технології та їхній вплив на ефективність педагогічного спілкування.
11. Зворотний зв'язок у педагогічній комунікації та його значення для освітнього процесу.
12. Комунікативні бар'єри у взаємодії між педагогом і здобувачами освіти та способи їх подолання.
13. Індивідуалізація навчання та її вплив на педагогічну комунікацію.
14. Роль емоційного інтелекту в професійно-педагогічній комунікації.
15. Основний предмет дослідження лінгвістичних аспектів професійної комунікації.
16. Компоненти професійного дискурсу, що охоплює поняття «професійна комунікація».

17. Вплив «прагматичного повороту» 1960–1970-х років на вивчення професійного мовлення.
18. Функції вербальних і невербальних засобів у професійному спілкуванні.
19. Значення термінологічної стандартизації в професійному мовленні.
20. Психолінгвістичні чинники, що впливають на ефективність професійної комунікації.
21. Зміни у підходах до професійного мовлення і комунікаційних моделей внаслідок цифровізації.
22. Поняття риторики та її основні складові (етос, патос, логос).
23. Роль персуазивності у професійному мовленні.
24. Значення когерентності у мовленнєвій структурі.
25. Відмінності між локутивним та ілокутивним рівнями висловлювання.
26. Основні бар'єри комунікації у професійному середовищі.
27. Вплив невербальних засобів на сприйняття мовлення.
28. Міжкультурна комунікація та особливості її ефективного здійснення.
29. Педагогічний конфлікт та його основні типи.
30. Основні причини виникнення педагогічних конфліктів.
31. Стадії розвитку конфлікту та їхній вплив на взаємини учасників освітнього процесу.
32. Вплив комунікаційних бар'єрів на виникнення педагогічних конфліктів із прикладами.
33. Методи вирішення педагогічних конфліктів і їхня ефективність.
34. Роль соціокультурних і когнітивних чинників у виникненні педагогічних конфліктів.

35. Профілактичні заходи для зниження ризику педагогічних конфліктів.
36. Сутність та функції вербальної комунікації у професійно-педагогічній діяльності.
37. Невербальна комунікація як складова професійної взаємодії педагога.
38. Мовний етикет як механізм регуляції професійно-педагогічної комунікації.
39. Монологічне та діалогічне мовлення в контексті педагогічного дискурсу.
40. Культура мовлення педагога як показник професійної компетентності.
41. Взаємодія усної та писемної форм мовлення у професійній діяльності педагога.
42. Адаптація мовленнєвих стратегій до умов педагогічного спілкування.
43. Розкрийте сутність ділових паперів як атрибутивного елемента професійної комунікації.
44. Охарактеризуйте основоположні функції документа у соціально-економічному та правовому контексті.
45. Опишіть основні критерії класифікації документів.
46. Що таке діловодство та які його основні функції?
47. Розкрийте поняття «документообіг» та його значення в управлінських процесах.
48. Поясніть основні вимоги до оформлення службових документів.
49. Що таке формуляр-зразок, й яку роль він відіграє у стандартизації службових документів?
50. Ключові аспекти, які характеризують професійне мовлення як інструмент міжособистісної та інституційної комунікації.

51. Профілактичні заходи для зниження ризику педагогічних конфліктів.
52. Сутність та функції вербальної комунікації у професійно-педагогічній діяльності.
53. Невербальна комунікація як складова професійної взаємодії педагога.
54. Мовний етикет як механізм регуляції професійно-педагогічної комунікації.
55. Монологічне та діалогічне мовлення в контексті педагогічного дискурсу.
56. Культура мовлення педагога як показник професійної компетентності.
57. Взаємодія усної та писемної форм мовлення у професійній діяльності педагога.
58. Адаптація мовленнєвих стратегій до умов педагогічного спілкування.
59. Розкрийте сутність ділових паперів як атрибутивного елемента професійної комунікації.
60. Охарактеризуйте основоположні функції документа у соціально-економічному та правовому контексті.
61. Опишіть основні критерії класифікації документів.
62. Що таке діловодство та які його основні функції?
63. Розкрийте поняття «документообіг» та його значення в управлінських процесах.
64. Поясніть основні вимоги до оформлення службових документів.
65. Що таке формуляр-зразок, й яку роль він відіграє у стандартизації службових документів?
66. Ключові аспекти, які характеризують професійне мовлення як інструмент міжособистісної та інституційної комунікації.

67. Вплив цифровізації на трансформацію професійного мовлення та основні виклики і можливості, що виникають у цьому контексті.
68. Інтеграція полікультурного дискурсу в професійне мовлення як спосіб розвитку міжкультурної компетенції.
69. Значення риторичних і герменевтичних компетенцій у підвищенні ефективності професійного мовлення та їх роль у комунікативній практиці.
70. Концепція аксіологічного супроводу у професійному мовленні та методи трансляції цінностей через мовлення.
71. Роль мовних стратегій у формуванні професійного іміджу і розвитку ефективної комунікації у фаховій діяльності.
72. Основні особливості використання термінології та професійного жаргону в контексті галузевої комунікації.
73. Лінгвістичні особливості усної та писемної професійної комунікації.
74. Основні характеристики офіційно-ділового стилю мовлення.
75. Жанри професійного мовлення та їхні комунікативні особливості.
76. Функціональні особливості термінології у професійному мовленні.
77. Лексичні засоби вираження професійної компетентності.
78. Граматичні особливості професійного дискурсу.
79. Синтаксичні конструкції, характерні для офіційно-ділового стилю.
80. Комунікативні стратегії та тактики у професійному мовленні.
81. Ділове листування як форма писемної професійної комунікації.
82. Мовленнєвий етикет у професійній діяльності.
83. Особливості міжкультурної професійної комунікації.

84. Лінгвістичні засоби переконання та аргументації у професійному дискурсі.
85. Вплив цифрових технологій на професійну комунікацію.
86. Основи риторики та їхнє застосування в професійному мовленні.
87. Специфіка наукового стилю у професійному дискурсі.
88. Актуальні тенденції розвитку професійної комунікації.

Навчальне видання

В. В. Сахацька

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

The author is solely responsible for the accuracy of the translation, facts, quotations, place names, proper names, organizations, companies, institutions, and other data.

No part of this e-book may be reproduced, transmitted, or converted in any format or by any electronic, mechanical, recording, or other means without the written permission of the East European Association of Scientists.

Passed for publication 15.05.2025

East European Association of Scientists sp. z o. o.

ul. JANOWIECKA, nr 17A, lok. 3,
miejsc. WARSZAWA, kod 03-887,
poczta WARSZAWA, kraj POLSKA
tel.: +48780092530

ISBN 978-83-68212-06-8

